

Mahmut Dikerdem:
“DÜNYA BARIŞ YILINI
KARŞILARKEN”
“'85: '82'NİN İFLASI”

1986 BARIŞ YILI EKİ

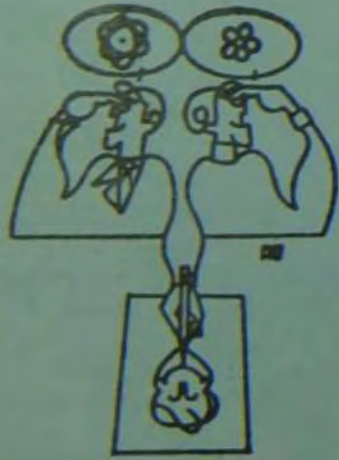
6. YILA ULASAN OKUYUCU DESTEĞİ

BİLİM ve
SANAT

aydınlığının

6. yılında

OKUYUCULARIMIZI
KUTLUYORUZ

1981'in
güç koşullarında
yola çıkan
derginiz 6. yılına
siz
okurların
temel desteği
ile ulaştı.

Değerli çabalarınızın
ve katkılarınızın
daha da
nitelikli bir
Bilim ve Sanat
yaratacağına
inanıyoruz.

Bilim ve Sanat'a
abone olun.

Abonelikler
armağan ederek
dosluklarınızı
pekiştirin

Abonelik için,
açık adresinizi bildirmeniz ve
posta çeki hesabımıza
veya adresimize
abone karşılığını
yattırmanız yeterlidir.

Abone:
Yıllık 2200,
altı aylık 1200 liradır.
Yurtdışı 40 DM.

Adres: Sümer Sok. 36/1-A
Kızılay-Ankara Tel: 30 11 66

Posta Çeki No : 12 526-1

DÜNYA BARIŞ YILINI KARŞILARKEN	Mahmut Dikerdem	4
BARIŞ DAVASINDA TAHLİYE YOK!		5
"BARIŞI AMAÇLAYAN BAŞKALDIRI KUTSALDIR"	S.Teber-M.Ünal	6
HEKİMLERİN TOPLUMSAL SORUMLULUĞU	Tufan Aydın	10
YOKSULLAŞTIRMA BÜTÇESİ	Sinan Sönmez-Oğuz Oyan	11
BÜTÇEDE DEMOKRASİ DEMOKRASİDE BÜTÇE	Tunç Tayanç	14
TARIM VE KOOPERATİFÇİLİĞİN BUGÜNÜ	Akın Birdal	16
DÜŞÜK TABAN FİATLARI VE TARIMDA ÇÖKÜŞ	Aziz Konukman	18
CÜNEYT'LER 85'İ DEĞERLENDİRİYOR	Söyleşi: Jülide Gülizar	20
YÖK SÖZÜ	M.Tali Öngören	23
1985'TE KIBRIS: SOĞUK VE KARANLIK BİR DURAK	Zeki Erkut	24
"6.YAŞ" DEĞERLENDİRME	A.Nesin, A.G.Gürkan, T.Erel, M.İ.Erdost, İ.Selçuk	26
İLETİŞİM KONULU 5YÜKSEK LİSANS TEZİ	Hıfzı Topuz	29
GÖÇMEN İŞÇİ ÇOCUKLARININ EĞİTİMİ	Bariş Ruken	32
ÖĞRETMEN VE BARIŞ	Öner Yağcı	34
"AIDS" ÇİĞİRTKANLIĞI	M.Kemal Göze	36
BU AŞAMADA	Şükran Kurdakul	38
YEVTUŞENKO'NUN ŞİİRİ	Kerem Kurtgözü	39
"SİYASETNAME" ŞİİRDE TARİH BİLİNCİ ÜZERİNE	Vecihi Timuroğlu	40
"ARAFTA KALANLAR"	Yılmaz Onay, Söyleşi: Ramazan Ekinci	42
ELEŞTİRMECİNİN YÜKÜMLÜLÜĞÜ	Afşar Timuçin	45
GÜNTER WALLRAFF, GAZETECİLİKTE BİR ANLAYIŞIN ÖRNEĞİ	Gürhan Uçkan	46
MEHMET GÜLER YÜZ'ÜN 'SERGİ 1985'	H.Bülent Kahraman	49
AVRUPA MÜZİK YILI VE TÜRKİYE	Bülent Alaner	50

Çizgileriyle: Ferruh Doğan, Neziha Danyal, Emin Bebek, Hakan Eken

BİLİM ve **SANAT**

Sahibi:
BİLSAN
Basım-Yayın Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Adına
İLHAN ALKAN

Genel Yayın Yönetmeni:
VARLIK ÖZMENEK

Genel Yayın Danışmanı
GÜNEY GÖNENÇ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
İRFAN AYDIN

Yazışma Adresi: Sümer Sk. 36/1-A Kızılay-
ANKARA. Tel: 30 11 66 o Posta Çeki No:
12526-1 o İstanbul Temsilcisi: DİKNA S.ER-
DEN o İsveç Temsilcisi: Gürhan UÇKAN Box
38 045, 10064 Stockholm o F. Almanya Tem-
silcisi: Duran TAŞTAN Alemannen Str. 1 4040
Neuss o İsviçre Temsilcisi: Hasan DEMİRCAN
Postfach 56, 5614 Sarmenstorf o Dizgi: abc
Tel: 301166 o Film: DENK Tel: 298430 o
Kapak Filmi: REPRMAT Tel: 343350 o Bas-
kı: SANEM Matbaacılık A.Ş. o Dağıtım: ET-
KİN Tel: 5276011 (İst.) o Abone: Yıllık 2200,
Altı Aylık 1200 TL/Avrupa Yıllık 40 DM, ABD
(Uçakla) 30 Dolar, Avustralya 35 Avust. Doları.

DÜNYA BARIŞ YILINI KARŞILARKEN

Kuruluşunun 40. yılını geride bırakırken Birleşmiş Milletler Örgütü'nün, 1986 yılını DÜNYA BARIŞ YILI olarak tanımlaması, üyesi bulunan 160 ülkeye ve yöneticilerine yapılmış yeni bir çağrı, sanki son bir uyarıdır. Aslında barış ve güvenlik BM'nin temel amacı, kuruluş gerekçesidir. 1945 yılında San Fransisko'da kabul edilen Birleşmiş Milletler Temel Yasası, üye ülkelerin ulusal çıkarlarının evrensel barış ve güvenlik kavramıyla uyumunu sağlayan ilkelerin bütününe verilen addır. Birleşmiş Milletler, insanlığa kölelik rejimini dayatmak isteyen Faşizm ve Nazizm'in kesin yenilgisinden sonra, gelecek kuşakları savaş ve saldırganlıktan koruyacak bir barış düzeninin kurulmasını öngörmüştü. Ancak, bölgesel bunalımların giderilmesinde ve devletler arası anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümünde önemli yadsınamaz katkılarda bulunmakla birlikte, BM'nin kırk yıllık çabalarının dünyada adil ve kalıcı bir barış düzenini kurmaya yetmediği açık bir gerçektir. Bunun günahını BM örgütüne yüklemek haksızlık olur, çünkü BM devletler-üstü yaptırım gücü olan bir kuruluş değil, tersine, ona vücut veren devletlerin siyasal iradelerinin birleşmesiyle işlerlik kazanabilen bir araçtır. Bu bakımdan, savaş kıvılcıklarının uzağa sıçramak tehlikesinin somut biçimde başgösterdiği bir dönemde dünyada Barış Yılı'nı başlatmakla Birleşmiş Milletler Örgütü, başta nükleer gücü ellerinde tutan büyük devletler olmak üzere, tüm üyelerine insanlığın geleceğine karşı taşıdıkları ağır sorumluluğu bir kez daha anımsatmış olmaktadır.

Dünya Barış Yılı'nın eşiğinde, son kırk yılın deneyimlerine bakarak, dünyada adil ve kalıcı bir barış düzeninin önüne dikilen engellerin ne olduğunu görebilir ve bunları aşma yöntemlerini bulabiliriz: Barışın adil olmasının anlamı, büyük-küçük, zengin-fakir ayırımı gözetmeksizin tüm ülkelerin eşit haklara sahip olması, başka bir deyişle, uluslararası ilişkilerin emperyalizm ve sömürgecilik baskılarından arındırılmasıdır. Gerçi, 2. Dünya Savaşı sonrasında sömürge imparatorlukları tasfiyeye uğramış, Asya ve Afrika'nın genç ulusları eski metropollerine karşı verdikleri siyasal bağımsızlık savaşımını başarıya ulaştırmışlardır. Ne var ki, siyasal bağımsızlık ekonomik bağımsızlıkla pekiştirilmediği için, 19. yüzyılın salt askeri güce dayanan emperyalizminin yerini yeni tür bir sömür almaya başlamış ekonomik yardım görüntüsü altındaki sömür mekanizmaları, çokuluslu şirketler, IMF'ler Yeni-Sömürgecilik sisteminin araçları olarak az gelişmiş ülkeleri bir ahtapotun kolları gibi sarmıştır. Bunun sonucu olarak ekonomik bağımsızlıklarını büyük ölçüde yitiren gelişmemiş ülkeler ulusal güvenliklerini de emperyalizmin ellerine teslim etmek durumuna düşmüşlerdir. Kimi ülkeler emperyalizm ile işbirliğini yeğleyerek onun "fedai"si, ileri karakolu görevini yüklenmişlerdir. Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin çoğunluğu ise, kapıdan kovdukları emperyalizmin bacadan geri gelmesine razı olmayarak, kurtuluş yolunu bir yandan askeri bloklara katılmayı reddeden- "Bağılantısızlık" hareketine sarılmakta, öte yandan da "Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen" akımını desteklemekte bulmuşlardır. BM de çoğunluğu oluşturan bağılantısız ülkelerin dayanışması, adaletli bir barış düzeninin önündeki emperyalizm engelini aşılabilmesi için en büyük umuttur.

Barış düzeninin kalıcı olmasının vazgeçilmez koşulu ise, silahsızlanmaya yönelik çabaların başarıya ulaşmasıdır. Dünya barış güçleri bu uğurda kırk yıldan beri durmak, yorulmak bilmeyen bir savaşım vermektedirler. Milyonlarca iyiniyetli insanın ellerinde yükselen dünya barış hareketi, silahlanma yarışını durdurma, enazından yavaşlatma yolunda büyük kazanımlar elde etmiş, soğuk ve sıcak savaşı körükleyen askersel-sınai kompleksleri gerilemek zorunda bırakmıştır. Yine de nükleer silahların yasaklanması, uluslararası bir kural haline gelip teknolojik gelişmenin barışçı amaçlara yöneltilmesi sağlanmadıkça, barışın sürekli olacağına inanmak olası değildir. Nasıl ki bir ülkede yabancı askerî üslerin varlığı o ülkenin güvenliğini tehdit ederse, dünyada da tüm insanlığı yokedecek güçte silahların birikmiş bulunması barışı o denli tehlikeye sokmaktadır. Sürekli barışa giden yolun mutlaka genel silahsızlanmadan geçtiği unutulmamalıdır.

Dünya Barış Yılı'nı karşılarırken, kısa bir süre önce Cenevre'de yapılan doruk toplantısının dünya kamuoyunda iyimser bir hava estirdiği, gelecek için umut uyandırdığı gözlemlendi. Cenevre Doruğu'nun olumlu bir gelişme olduğu kuşkusuzdur. Ancak, iyi bilinmek gerekir ki, barış iki liderin ya da iki büyük devletin işi değil, herkesin, hepimizin işidir. Ne denli güçlü olurlarsa olsunlar, devletler dünya halklarının ortak özlamlarına karşı duramazlar. Ve barışın asıl güvencesi de halkların savaşıp, sömürsüz bir dünya düzenine kavuşma doğrultusundaki dayanılmaz, önüne geçilmez istencidir.

Dünya Barış Yılı tüm insanlığa kutlu olsun!

MAHMUT DİKERDEM

Barış Davasında Tahliye Yok!...

Dünya ve Türkiye kamuoyunca sonucu merakla ve ilgiyle beklenen, Barış Derneği davası ile ilgili, Askeri Yargıtay Daireler Kurulu kararı, geçtiğimiz hafta içinde açıklandı. Askeri Yargıtay Daireler Kurulu, yerel mahkemenin mahkumiyet doğrultusundaki direnme kararını, usulden oy çokluğu ile bozdu. Ancak sanıklar ve avukatlarınca yapılan tahliye istemi oybirliği ile reddedildi.

Bilindiği gibi, Barış Derneği ile ilgili soruşturma 12 Eylül 1980 tarihinden yaklaşık bir ay sonra, 27 Ekim 1980 tarihinde başlatılmıştı. İstanbul 1. Ordu ve Sıkıyönetim Askeri Savcılığı'na yürütülen hazırlık soruşturması sırasında, sanıklar hakkında savcılıkça yapılan tutuklama istemleri, mahkemeye iki kez reddedilmişti. Ancak daha sonra ve üçüncü kez yapılan tutuklama talebi, 20 Şubat 1982 tarihinde kabul edilerek derneğin 44 yöneticisi hakkında giyabi tutuklama kararları verildi. Arkasından da sanıklar tutuklanarak cezaevine konuldular.

İlgili savcılıkça, Dernek Başkanı Mahmut Dikerdem ve yönetici sanıklar hakkında, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Nolu Askeri Mahkemesinde açılan davada, duruşmalar ancak Savcı Yardımcısı Mustafa Gül'ün iddianamesini okumasıyla, 24 Haziran 1982 tarihinde başlayabilmişti. Başkan Alb.Ahmet Şen, Duruşma Yargıcı Bnb.Atila Ülkü, Yargıç Yzb. Tarık Kale'den oluşan mahkeme heyeti sanıkların sorgularını 6 ayda sonuçlandırabildi ve 23 Aralık 1982'de tüm sanıklar tahliye olunarak, cezaevinden salıverildiler.

Yargılamalar devam ederken, iddia makamınca okunan esas hakkın-

daki mütalaada, mahkumiyetleri talep olunan sanıkların, "kaçacaklarına dair kuvvetli emareler bulunduğu" gerekçesiyle tutuklanmaları talep edildi.

Yerel mahkeme 14 Kasım 1983 tarihinde açıkladığı kararında, TCK'nın 141/1 maddesini ihlal ettikleri gerekçesiyle, 18 sanığa 8'er yıl, 5 sanığa da aynı yasanın 141/5 maddesini ihlal ettikleri gerekçesiyle, 5'er yıl hapis cezaları verdi. Bu arada 5 sanık hakkında da beraat kararı verildi. Aynı oturumda mahkumiyet kararı verilen sanıklar hakkında, savcının istemine uygun olarak ve aynı

Barış Derneği ile ilgili dava Askeri Yargıtay Daireler Kurulu önünde görüldüğü sıralarda sanıklardan ve hakkında 8 yıl mahkumiyet kararı bulunan, halen Selimiye Cezaevi'nde tutuklu olan Prof. Dr. Metin Özek, Uluslararası Doktorlar Birliği onur üyeliğine seçildi.

Bilindiği gibi bu yıl ki Nobel Barış Ödülü Uluslararası Doktorlar Birliği'ne layık görülmüş ve birliğin yöneticileri olan doktorlar geçtiğimiz günlerde İsveç'in Stockholm kentinde yapılan bir törenle ödülleri almışlardı.

gerekçeyle tutuklama kararı verilerek hazır bulunan 18 sanık alınarak cezaevine konuldular.

Sanıklar ve avukatlarınca temyiz olunan mahkumiyet kararı, Askeri Yargıtay 3. Dairesi'nce incelendi ve 29 Ağustos 1984 tarihinde "eksik soruşturma" gerekçesiyle, Daire Başkanı'nın aleyhte oyuna rağmen oy çokluğu ile bozuldu. Ancak sanıklar tahliye olunmadılar.

Yeniden aynı mahkemenin aynı heyetince yapılan yargılama sonucunda mahkeme, eski kararının "yasalara ve yürürlükteki hukuk kurallarına tümüyle uygun" bulunduğunu belirterek mahkumiyet hükmünde di-

rendi. Ancak mahkeme heyeti sanıklardan Orhan Apaydın, Niyazi Dal-yancı, İ.Hakkı Öztörün, Melih Tümer ve Dernek Başkanı Mahmut Dikerdem'in tahliyesini kararlaştırdı.

Sanık ve Vekillerince temyiz olunan eski hükümde direnme kararı, bu kez yasa gereği Askeri Yargıtay Daireler Kurulu'nda ele alındı. Söz konusu Kurul 28 Kasım 1985 tarihinde açıklanması beklenen kararını "incelemenin bitmediği" gerekçesiyle 19 Aralık 1985 tarihine erteledi.

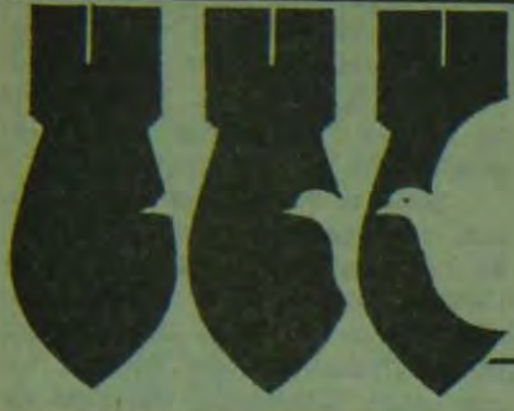
19 Aralık 1985 tarihinde açıklanan Daireler Kurulu kararı, "sanık avukatlarınca incelenmesi ve toplanması talep edilen delillerin, toplanmamış olduğu ve bu hususun mahkemeye de reddedilmesinin yasa-ya aykırı" bulunduğu doğrultusundaki, 3. Daire Kararına karşı verilen, yerel mahkemenin direnme kararını oyçokluğu ile bozdu. Ancak aynı kurul, bu karar nedeni ile tutuklu bulunan sanıkların, tahliye taleplerini oybirliği ile reddetti.

Askeri Yargıtay Daireler Kurulu, gerekçeli kararının henüz hazır olmadığı ve yazılarak açıklanmasının bir aydan fazla bir zaman alacağı öğrenildi. Daha sonra dava dosyası, Askeri Yargıtay Başsavcılığı'na ve oradan da İstanbul Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'ne gönderilecek. Bilgisine başvuruğumuz hukukçular, bu işlemlerin tamamlanmasının birkaç ay daha süreceğini belirtiyorlar. Gene bilindiği gibi sanıklardan 12'si, halen tutuk bulunmaktadır. Eğitimci Re-

ha İsvan, Dr.Erdal Atabek, tiyatro sanatçısı Ali Taygun, gazeteci-yazar Ali Sirmen, Prof.Dr.Metin Özek, Doç.Dr.Gencay Şaylan, mühendis Ergun Elgin, ressam Orhan Taylan, gazeteci-yazar Hüseyin Baş, TÜTED eski Başkanı Aykut Göker, öğretim üyesi Haluk Tosun ve Tahsin Usluoğlu şu anda, tam 36 aydır Yargıtay'ca kesin olarak bozulmuş bulunan mahkumiyet kararı nedeni ile tutukludurlar.

Bu gelişmeler olurken Batılı bilim adamları, politikacılar ve sanatçılar "Barış Yılında Barış Derneği sanıklarının serbest bırakılmaları"nı istedi.

"Barışı Amaçlayan Başkaldırı Kutsaldır"

Serol Teber - Mehmet Ünal

"Ben bir hekim olarak hastalarımı, onların yaşamlarını ve sağlıklarını ölümcül zararlara sokması olası tüm tehlikeler üzerinde bilgilendirmek zorundayım. Büyük bir kente bir tek bomba bile düşse, yüzbinlerce insanın yaşamı ölümlerle son bulur. Tıbbın yardım edebilmesi olanak dışıdır.

Dünya ölçeğinde olası bir atom savaşı her türlü uygarlığı ortadan kaldırır. İnsanlığın varlığını sürdürmesi tehlikeye girer. Adının gerçek anlamını hakedecek tıbbi bir yardım yapılamaz.

Yardımcı olabilecek tek şey, bu durumu önlemektir. Yurttaşlarımızı atom silahlarının tehlikeleri üzerinde bilgilendirme çalışmalarında, hastalarından bana yardımcı olmalarını rica ediyorum. Hepimiz birlikte, dünyanın her ülkesindeki sorumlu politikacıları, batmaya giden bu yolun durdurulmasına inandırmalıyız."

Atom Savaşının Önlenmesi İçin Uluslararası Hekimler Birliğinin IPPNW'nin 4. kongresinde yapılan açıklama bu kez de vurgulandı...

Geçen yıl UNESCO Barış Ödülünü ve bu yıl da Nobel Barış Ödülünü kazanan IPPNW'nin Federal Almanya bölümü tarafından 31 Ekim-3 Kasım 1985 tarihleri arasında sürdürülen "Atom Savaşının Önlenmesi İçin 5. Tıbbı Kongresi"ne 4000'i aşkın hekim ve sağlık emekçisi katıldı.

Büyük Alman ozanı Goethe'nin "Bilmek Yetmez Uygulamak Gerekir. İstemek Yetmez, Yapmak Gerekir" belgisi altında başlayan kongrede, IPPNW'nin F. Almanya bölümü sekreteri Dr. med. Till Bastian, Nobel Barış Ödülünü kazanmalarının kendilerini şımartmayacağını, aksine şimdi daha yoğun ve umutla çalışacaklarını vurgulayarak, barıştan yana bir yurttaş olarak bir konuya değinmeden geçemeyeceğini belirtti: "IPPNW, Nobel Barış Ödülünü kazandıktan sonra birçok kutlama mesajları geldi. Bu kutlamaların içinde beni derin bir biçimde etkileyen meslektaşımız Prof. Dr. Metin Özek'in mektubu oldu. Prof. Özek, Şubat 1982 yılından beri diğer 15 arkadaşıyla birlikte Barış Komitesinde çalışmalarını nedeniyle tutuklu bulunmaktadır(...). IPPNW'nin Federal Almanya bölümü 1.6.1985 tarihinde yapmış olduğu toplantısında, oybirliğiyle, Prof. Özek'in onur üyesi olmasını kararlaştırdı (...)"

Kırkı aşkın çalışma ve tartışma gruplarıyla çalışmalarını sürdüğü kongrede, hekimler, toplantıların sonunda Federal Hükümetten "Yıldızlar Savaşı" projesine katılmamasını istediler...

6 Öyleyse, Bilim ve Sanat'a yazarak ya da uğrayarak, armağan formunu

Gerek verilen raporlarda, gerekse de tartışma gruplarının sonuç bildirimlerinde, barışın korunmasını içeren ve silahlanmanın durdurulmasını isteyen hemen tüm konular en küçük ayrıntılarına kadar tartışıldı, üyelerin genel onayına sunuldu...

Kongrenin 3. günü toplantıya katılan hekimler ve diğer tüm sağlık emekçileri, komşu kent Wiesbaden'da bir genel yürüyüş ve miting yaptılar. Yürüyüş ve miting süresince sağlık emekçileri, karşılaştıkları yurttaşları ile konuşarak, olası bir atom savaşı durumunda hekim olarak, kendilerine yardım edebilme olanağının bulunmadığını anlatmaya çalıştılar.

Kongrede "Üçüncü Dünya Ülkeleri ve Savaş" ana konulu açık oturumda konuşan Afrika Ulusal Kongre üyesi kadın hekim Assisa Sedat, "İrkçi rejimlerin insanlık yaşamını tehlikeye soktuğunu; İrkçi rejimlere karşı mücadele etmede, silahlanma, karşı, barış için mücadele edilemeyeceğini, bunların ayrı şeyler olmadıklarını" vurguladı ve "kalıcı bir barış sağlamak için dünyanın neresinde olursa olsun, ırkçılığa, faşizme ve sömürüye karşı savaş verilmelidir" dedi.

Kongrenin diğer bir konuk üyesi

Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen Dr. med. Scott Mills, özellikle "Sivil Başkaldırı" konusunu işledi. Dr. Mills, ülkesi ABD'deki "Sivil Başkaldırı" örneklerini saydam gösteriyle sundu ve "Yaşama evet demek, nükleer terörü yadsımak demektir", dedi. ABD'li Dr. Mills, ayrıca, "Amerika halkı savaş duygularıyla doluydu. Bunun sonucu 2. Dünya Savaşında Almanya bombalandı. Ve hemen ardından Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombaları atıldı. Amerika halkı o zamanlar körleştirilmişti... Savaşta kazanan olmuyor. Katılan herkes yitiriyor. Ayrıca, 2. Dünya Savaşında sivil halk ile asker arasındaki ayırım yok edilmiş, birbirlerine karıştırılmıştı. Ve böylelikle ırkçılığın sınırları da birbirine karıştı... Örneğin, biz/siz, düşman/dost, benim ulusum/senin ulusum vb. gibi... 2. Dünya Savaşında, Japonya'daki nükleer patlamalardan sonra, sokaktaki insanlar için birlikte bağurmaktan başka seçenek kalmadı..." diye konuştu.

Nükleer Savaş karşıtı hekimler, kongrenin son gününde, Federal Hükümet tarafından yeni hazırlanan "Sivil Korunma" yasası üzerinde tartışmayı planlamışlardı. Ancak, bu yasaları hazırlayan Federal İçişleri Bakanlığı'ndan hiç bir yetkili bu toplantıya katılmadı. Basına sunulan açıklamalarda da görüldüğü gibi, Federal İçişleri Bakanlığı'na yapılan tüm tartışma dilekleri yanıtsız bırakılmıştı...

Federal İçişleri Bakanlığı'nın bu davranışını kınayan hekimler, "Tasariyı hazırlayan İçişleri Bakanlığı Devlet Sekreteri Carl-Dieter Spranger açık oturuma katılmaktan kaçındı. Bu nedenle açık oturumu yapamıyoruz. İçişleri Bakanlığı'nın tasarı haline getirdikleri yasanın tartışmasından kaçmamasını istiyoruz" diye bir basın açıklaması yaptılar...

* * *

Nükleer Savaşa karşı sağlık emekçilerinin 5. Kongresi,

"Tek tek bağınmak yetmiyor, Birlikte şarkı söylemek gerekir"

belgileriyle noktalandı...

Biz bu toplantı süresince, kongrenin örgütlenmesine büyük katkısı olan IPPNW'nin F. Almanya seksiyonu yönetim kurulundan Dr. med. Till Bastian, Prof. Dr. Eberhard Richter ve Batı Avrupa barış hareketlerinin önde gelen yöneticilerinden Eme'li General Gerd Bastian, ile söyleşiler yaptık.* Bunların kısa özetlerinin yansıtılmasının yararlı olacağı kanısındayız...

Bu söyleşiler Cenevre görüşmelerinden önce 1-2 Kasım '85 tarihlerinde yapılmıştır.*

Söyleşi : Dr. med. Till Bastian (IPPNW'nin F. Almanya sekreteri. Yayınevi yönetmeni. Çok üretken bir yazar.)

□ Sayın Bastian, IPPNW'nin Nobel Barış Ödülü almasının Cenevre görüşmelerine ve bunu izleyen karşılıklı dostluk ilişkilerine olumlu bir etkisi olur mu? Özellikle geçen yılın Nobel Barış Ödülünü de barışsever din adamı Tutu'nun aldığı göz önüne alınırsa, önümüzdeki günler için barış konusunda daha iyimser düşünceler taşıyamıza bir neden bulmak olası mı?

■ Ödül veren komitenin kararı, mutlaka yapılacak Cenevre görüşmelerinin bir yansıması olarak yorumlanabilir. Bu, ödül verilmesine karar verildiğinde altı çizilerek söylenmişti. Gerek doğu blokundaki, gerekse batı ülkelerindeki hekimler bu denli dostça ilişkiler içindeyseler ve iyi anlaşabiliyorlarsa, birbirlerinin kafalarını kırma'lan aynı masaya oturabiliyorlarsa, hatta tüm sorunları dostça tartışabiliyorlarsa, neden aynı şeyi politikacılar yapmasınlar? IPPNW'nin örnek gösterilecek bu tavrına dikkat çekilmek istendi. Bu, Cenevre görüşmelerinin arifesinde, kesinlikle bilinçli olarak yapıldı. Benim inancım göre, "iyimserlik" ya da "kötümserlik" üzerine konuşmak zor. Öte yandan birçok kazanımlarımızdan söz etmek olası. Özellikle, kamuoyunun olayı bilince çıkarmasında, etkili çalışmalarımızın sonucu, kazanımlarımızdan söz ederken, gerçekçi tavrımızı göz ardı etmeksizin, silahlanmanın hâlâ aynı hız ile sürdürüldüğünü de söylemeliyiz. Durum böyle olunca, çalışmalarımızda henüz istenilen boyutlarda etkili olamadık...

□ Barış hareketlerinde genel bir durgunluktan söz ediliyor ya da gözleniyor. Cenevre görüşmelerinden sonra barış hareketlerinde bir gelişme düşünmek olası mıdır sizce?

7 düzenletir misiniz?

Bir barış gösterisinden...

■ Bu soruyu yanıtlayabilmek zor. Şu an Cenevre görüşmelerinin nasıl sonuçlanacağını tahmin edemiyorum. Gerek ben, gerekse IPPNW içerisindeki birçok meslektaşım bu konuya biraz kuşkuyla yanaşıyoruz. Bu buluşmadaki zor taraf, bir tarafın, açıkça söylersek, ABD'nin çok önemli bir silahlanma programı hazırlayarak görüşme'ere katılması... SDI diye adlandırılan "Stratejik Savunma Girişimi"nden söz ediyorum. ABD daha başlangıçta "Yıldızlar Savaşı" sorununun tartışılmaz olduğunu açıkladı... Cenevre görüşmelerinin, böylesi bir yükün etkisi altında başlayacağını düşünürsek, akılcı bir sonuca nasıl varılacağını belirtilerini tahmin edebilmek zor...

□ Bu görüşmelerin olumlu ya da olumsuz etkileri, IPPNW'nin F. Almanya bölümünün çalışmalarına olan etkisini tahmin etmek olası mı?

■ Bizim çalışmalarımız, Cenevre görüşmeleri nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın -ki biz bu görüşmelerin olumlu bir sonuca bağlanmasını umut ediyoruz- bizim çalışmalarımızda büyük bir değişiklik olmayacak. Biz, insanları bilgilendirici çalışmalarımızı sürdürüreceğiz. Silahlanma sorununun yalnızca bu durumu kabullenerek önlenemeyeceğini, aynı zamanda çalışmalarını gerektiğini -insanlarımıza, hastalarımıza- bıkmadan usanmadan anlatacağız...

□ Kongrenin açılış konuşmasında Sayın Prof. Dr. Özek'i onur üyesi yaptığınızı söylediniz...

■ Evet, evet, şimdi ben de bu arada bu konuya değinmek istiyordum. Sayın Prof. Özek, F. Almanya'da birçok Tıp Odalarının üyesi. Umarız ki, üyesi olduğu bu meslek odaları Sayın Prof. Özek'in geleceğine ilgi gösterebilir. Şimdiki durumun değişeceğinden umutluyum.

□ Sizin çalışmalarınız, tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de ilgiyle izleniyor. Size, sekreteri olduğunuz IPPNW F. Almanya bölümü adına bir davet yapılırsa Türkiye'ye gitmek ister misiniz?

■ Böyle bir davet alırsak, inanılmaz derecede seviniriz. Kişisel olarak da çok sevinirim. Çünkü ben güzel ülkeniz Türkiye'nin büyük bir dostu olduğumu kabul ediyorum. İlk kez 1977'de gidebilmişim. Ayrıca, Türk meslektaşlarımızla iyi ilişkiler içinde olmak isteriz. Ne yazık ki, şimdiye dek IPPNW'nin bir Türkiye bölümü kurulamadı. Böyle bir girişim düşünürse, bizler yardımcı olabilirsek, çok doğaldır ki, büyük gurur duyarız...

Söyleşi: Prof. Dr. Horst Eberhard Richter, F. Almanya Giesen Üniversitesi Psikosomatik Kliniği yönetmeni. IPPNW'nin kurucularından. Uluslararası düzeyde bir barış savaşçısı... Özellikle barış konularını kapsayan pek çok kitabın yazarı...

□ Sayın Richter, yönetim kurulu üyesi bulunduğunuz IPPNW'nin Nobel Barış Ödülü alması bundan sonraki barış hareketlerini ne boyutlarda etkileyebilir?

■ IPPNW'nin şu anda kırkı aşkın ülkede örgütlendiğini düşünürsek, inanıyorum ki, şimdi daha güçlü politik çalışmalar yapabileceğiz... Bu ödülle manevi bir dayanak kazandık. Ancak, hekimlerin neler yapabileceklerini de yanlış değerlendirmemek gerekir. Aynı zamanda bazı politikacılar arasında şu tür konuşmalar da geçiyor: "Manevi olarak ödüllendirildiler. Bununla yetinmelidirler. Ama can sıkıcı da olmasınlar". Benim inancım göre,

Dostlarınıza "Bilim ve Sanat Aboneliği"

şimdi daha da can sıkıcı olmalıyız. Tüm gücümüzle atom silahlanma yarışına karşı çıkmalıyız. Yalnızca bu yolda amacımıza ulaşabiliriz. Bana göre temel şansımız ve umudumuz insanda yatıyor... İnsanların daha çok bilgilenmesi için uğraşmalıyız. Halklar tarafından yapılacak baskı, politik düşünceleri değiştirici tavır getirecektir... Ancak, bir şeyi de görmezlikten gelemeyiz, kısa bir zaman içinde, gerek barış hareketlerinin çalışmalarını, gerekse hekimlerin barış çalışmalarını, politikacıların düşüncelerini yapmalarını engelleyemeyecektir...

□ *Basın toplantısında, psikiyatrinin yanlış amaçlarla kullanıldığını söylediniz. Günümüzde bir psikiyatristin, ya da psikoloğun doğru tavrı ne olmalıdır?*

■ Ben, psikiyatrinin Hitler Almanyasında yanlış kullanıldığını söylemiştim. Kendi politikasına karşı düşünenleri, ruh hastalarını yok etmişlerdi... Ne yazık ki, günümüzde de psikiyatrinin kötüye kullanıldığına rastlıyoruz. Psikiyatri yalnızca hekimlik ilkelerinden yola çıkılarak uygulanmalıdır. Psikiyatri kendisini ruh hastalarıyla partner olarak görmelidir. Bugün bile bir sağaltma -tedavi yöntemi olarak sürdürülen, ruh hastalarının uzun süreler akıl hastanelerine kapatılması gibi tedavi-sağaltma yöntemleri değiştirilmelidir...

□ *Bir ruhbilimcisi olarak, toplum-*

ların bazı kesimlerinin nükleer savaş konusunda beklenildiği ya da istenildiği düzeylerde ilgi göstermemelerini nasıl değerlendiriyorsunuz...

■ Bunun kesinlikle pek çok nedenleri var. Bu nedenlerden birincisi, insanlar bu tehlikeyi kafalarında canlandıramıyorlar. Akıl, atom savaşının getireceği etkileri tahmin etmeye bile yetmiyor... İkinci neden, birçok insan hiçbir kimsenin bu ölçüde bir kötülük yapabilecek kadar akılsız olmadığını düşünüyor. Mantık üstün gelecektir deniliyor... Hiçbir politikacının, devlet adamının, savaş yapamayacağı düşünülüyor. Bu umut büyük rol oynuyor. Başka bir demeye, bu umut birçok insanı pasif konum almaya itiyor. Biz ruhbilimcilerin bildiği bir başka tepki de, insanlar korkularını başka yönle kanallara ediyorlar. Atom savaşının korkusuna karşı koyamadıkları için, korkularını başka olaylara aktarıyorlar. Örneğin, hırsızlık tehlikesine karşı, her türlü hastalık korkusuna karşı, aşırı derecede spor yapmak gibi, ya da sigorta salgını diye adlandırdığımız, her şeye karşı kendilerini sigorta ettirmek gibi, bu ve buna benzer girişimlerle korkularını başka olaylara kanallara ederek kendilerini başka korkular üzerine yoğunlaştırıyorlar...

Bir başka tepki de şöyle: "Bizim roketlerimiz iyi, onlar yalnızca savunmamız için kullanılacak. Ötekilerin bombaları tehlikeli". Bunu açık-

lamak gerekirse "ne kadar roketimiz olursa o kadar iyi demektir" düşüncesi çıkıyor. Ancak bu düşüncüyü iki taraf açısından düşünürsek silahlanma sürekli artıyor...

□ *Sayın Richter, sizin pek çok kere Türkiye'ye gittiğiniz ve özellikle meslektaşlarınız ile yakın ilişkiler içinde olduğunuz biliniyor. Bu denli yoğun bir çalışma temposu içinde, bu ilişkilerinizi sürdürebilmek için hâlâ olanak, zaman bulabiliyor musunuz?*

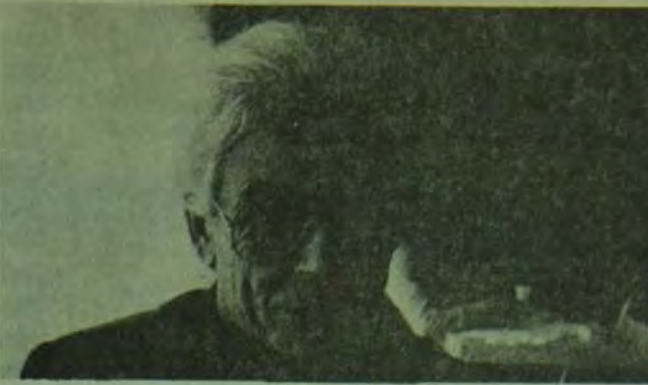
■ Ben yirmi beş yıldan beri Türkiye'nin büyük dostuyum. İlk kez 1960 yılında gitmiştim. Birçok meslektaşım ile ilişki kurabildim. Daha sonra, Ankara, İzmir ve İstanbul'da çeşitli hastanelerdeki psikiyatri arkadaşlarımla birlikte çalışmalar yaptık. Orada konferanslar verdim. Bugün yaşadığım kentte de, şu an iki proje üzerinde çalışıyoruz. Bu projelerde, kentimizde yaşayan Türklerin yaşamlarını daha da iyi düzenleyebilmeleri için yardımcı olmak istiyoruz. Tıbbi zorunlulukları olduğunda, kendilerine tıbbin daha çok yardımcı olmasını sağlamaya çalışıyoruz. Öteki proje ise, benim kendi uzmanlık dalımda, Psikosomatik rahatsızlıklar. Türk sosyal danışmanları ve psikologlarıyla birlikte yardım etmeye çalışıyoruz. Ancak tüm bu karşılıklı sevgi ilişkilerinin daha da geliştiği bir ortamda yeniden Türkiye'ye gidebilirim çok sevinirim. Bazı eski dostlarımı gör-

Till Bastian

mek istiyorum. Örneğin, Prof. Özek'i çok eskilerden beri tanırım. O'nun Sosyal Psikiyatri alanındaki incelemelerini biliyorum. Biz, O'nun bu çalışmalarından, bilimsel deneylerinden, Alman hekimler olarak çok şeyler öğrendik. Özek, buraya Humbolt Vakfının bursu ile gelip çalışmıştı. O'nun düşüncelerini iyi biliyorum ve bizim IPPNW'deki amaçlar için çalıştığımız gibi, aynı inançları paylaştığımızı, O'nun da bu nedenle sesini yükselttiğini biliyorum... Bu nedenle, O'nun şu an içinde bulunduğu duruma gerçekten çok üzülüyorum. Ve adaletin ve insanlığın görevi olarak, O'nun şimdiki durumundan kurtarılması gerektiğini düşünüyorum...

Söyleşi: Gerd BASTIAN (Emekli General) Federal Parlamentoda milletvekili. Federal Almanya barış hareketinin önde gelen yöneticilerinden. Özellikle barış ve silahsızlanma

Eberhard Richter

konularını içeren birçok kitabın yazarı...

□ *Sayın Bastian, IPPNW'nin Nobel Barış Ödülünü kazanması sizce, başta Cenevre görüşmeleri olmak üzere genel olarak barış yanlılarına önemli bir destek ve güç kazandırabilir mi?*

■ Toplam olarak Evet diye yanıtlayabilirim. Hekimlerin Nobel Barış Ödülü alması, barış girişimlerinin çalışmalarına üstün değer verilmesinin bir göstergesidir. Bu durum, ödülü veren komite için de önemli bir aşama olarak değerlendirilmelidir. Bundan bir iki yıl önce böyle bir tavır gösteremediler. Ayrıca, bu barış hareketine yakın olan herkes için umut verici, teşvik edici bir olay. Ve şimdiye değin, barış hareketlerine karşı kuşku olan insanları da, barış hareketlerine katılmak için yüreklendirici olacaktır. Bu anlamda alırsak, çok önemli bir adım olarak değerlendirebiliriz. Bunun, Cenevre görüşmelerine

Gerd Bastian

belki doğrudan bir etkisi olmayacak. Ancak dolaylı olarak, dünya kamuoyu ve çok doğal olarak hükümetler, yöneticiler, yükselen savaş tehlikesine karşı, bu ödüle daha bir anlamlı yaşamak zorunda kalacaklardır. Ödül verilmeseydi, büyük olasılıkla, barış hareketine şimdiki kadar değer verilmeyecekti. Dünya çapında gelişen barış hareketini, artık kolayca kulak arkası edemeyecekler. Cenevre toplantısının olması bir anlamda, barış hareketlerinin başarısı olarak nitelendirmek olası... ABD başkanı ile SBKP genel sekreterinin buluşması kendiliğinden olmadı. Sayın Şansölye Kohl'un söylediği gibi "Orta menzilli roketlerin F.Almanya'ya yerleştirilmesinin sonucu" değildir bu buluşma. Bana göre tam tersi, onların silahlanma politikalarına karşı yeryüzünde artan protestoların sonucudur Cenevre buluşması...

□ *Bu kongrede de pek çok kere söylenildiği gibi, genel olarak barış hareketlerinde bir gerilemeden söz ediliyor... Sizce, Cenevre görüşmelerinin sonucu bu duruma nasıl etki edebilir?*

■ Son günlerde herkes bu "teslimiyetçilikten" konuşuyor. Nedenini de, geçen yıl yapılan barış yürüyüşlerine 1981-82-83 yıllarında olduğu gibi milyonların katılmaması gösteriyor... Yürüyüşlere çok insanın katılmaması doğru ama, şunu da gözardı etmemek gerekir. Diğer ülkelerde, örneğin Hollanda'da, Londra'da, Avustralya'da Amerika Birleşik Devletleri'nde büyük yürüyüşler yapıldı. Bu yürüyüşler üzerine kimse konuşmak istemiyor. Biz, F. Almanya'da yürüyüşlere istenildiği kadar insanın katılmamasını "teslimiyetçi tavır" olarak nitelendiremeyiz. İnsanlarımız yürüyüşlerle hükümetlerin politikasını değiştiremeyeceklerini anladılar. O kadar çok insanın yürümesine karşın, orta menzilli roketler yerleştirildi... Yurttaşlarımız şimdi protestolarını "oy pusulaları" ile dile getiriyorlar. Silahlanma yarışına karşı, barış güçleri ülkemizde azalmadı. Aksine daha da arttı(...)

8 armağan etmek ister misiniz? Öyleyse, Bilim ve Sanat'a yazarak ya

Barışın yüzü sıcaktır

da uğrayarak armağan tormunu düzenletir misiniz? Dost 9

Hekimlerin Toplumsal Sorumluluğu

Tufan Aydın

Ölüm cezası, ilkel toplumlardan bu yana yaygın olarak uygulanan ve özünde intikam duygusunu yansıtan bir ceza türü. Daha sonra dinsel öğelerle pekiştirilen bu ceza, "kısasa kısas" ilkesine dayandığı için, günümüz hukuku tarafından ilkel diye de nitelenmekte. Dolayısı ile bugün birçok ülkede uygulamadan kaldırılmış durumda ya da halen tartışılmakta. "Kısasa kısas" ilkesinin bir uygulaması olmasının yanı sıra, suçluya pişmanlık ve ıslah olma gibi bir olanak sağlamaması; bir yanlışlık halinde cezadan geriye dönüş olmaması; caydırıcı etkisi olduğuna ilişkin, toplumu doyurucu bir kanıt olmaması; hiçbir toplumun, bir insanı yaşamından yoksun bırakmaya hakkının olmaması gibi gerekçelerle, ölüm cezası hukuksal açıdan eleştirilmektedir. Ancak, hekimler yönünden önemli olan hukuksal gerekçelerin ötesinde, bir olgu var: Hekimlik mesleğinin temel amacının, insanı yaşatmak olması. Öyleyse, hekimlerin ölüm cezasına karşı olmaları, herşeyden önce mesleki ve insani bir zorunluluktur.

Hekimlerin insan sağlığının korunması, daha iyi bir duruma getirilmesi ve insandaki belirli değerlerin savunulması yönündeki sorumlulukları, sağlık kavramının günümüzde aldığı boyut ve dünyanın içinde bulunduğu koşullar nedeniyle oldukça genişlemiştir. Bugün artık, hekim yalnızca hastanede ya da muayenede kendisine başvuran hastaları iyileştirmekle yükümlü bir insan değildir, olmalıdır. Çünkü hekimlik, sağlık sorunlarını salt biyolojik değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik koşulların bir ürünü olarak görmekte, dolayısı ile bir insanın sağlıklı olabilmesi için beslenme, konut, eğitim, iş, sağlık hizmetinin sunulması gibi sosyal ve ekonomik haklara sahip olmasını zorunlu bir önkoşul olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda, hekimlerin, mesleki uğraş alanlarını sadece hasta ile sınırlandırmaları düşünülemez. İnsan sağlığını bozan/tehdit eden her türlü sorunla ilgilenmek, hekimliğin görevidir. Bu yılın, Nobel Barış Ödülü'nün, Nükleer Savaş Karşı Hekimlere verilmesi, bunun kanı-

tıdır. Norveç Nobel Komitesi Başkanı, Egil Aarvik'in, "tümümüzün, çocuklarımızın ve torunlarımızın yaşama ve gelecek hakkı" için yürüttüğü mücadeleyi övdüğü, söz konusu hekimler birliğinin iki kurucusundan biri, Chazov, "Nükleer silahlar konusundaki yanlışları ilk yıkanlar ve gerçekleri dünyaya haykırarak bizler olduk. Halklara ve hükümetlere nükleer savaşın yüzlerce milyon kurbanına karşı doktorların yapabileceği hiçbir şey olmadığını vurguladık," dedi. Bugün, "yoketmek için daha fazla üretmek", silahlanma yarışını korkunç boyutlara ulaştırmış, bir "kanseri salgını" na dönüştürmüştür. Bir yandan, insanlık, kendisini mahvedecek/mahvetmekte olan bu "son salgın" a karşı mücadele veren hekimleri onurlandırırken, insan haklarının temeli "yaşam hakkı" nı savındı diye, kimi ülkelerde hekimlere "reva" görülenlerin anlamı ne?

Nükleer Savaş Karşı Hekimlerin nükleer savaşa karşı yürüttükleri başarılı mücadelenin yanı sıra, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Tabipleri Birliği gibi çeşitli uluslararası örgütlerin hekimlerin toplumsal sorumluluğuna ilişkin çalışmaları var. Örneğin, son olarak Dünya Tabipleri Birliği'nin 1981 yılındaki 34. Asamblesinde alınan bir karar uyarınca, hekimlerin, ölüm cezasının uygulanmasında meslek ahlakına uygun olmadığı gerekçesi ile görev almamaları istendi.

Ülkemizde ise, hekimlerin mesleki çalışmaları 6023 sayılı TTB yasası

Ferruh Doğan

ile düzenlenmiştir. Bu yasada TTB'nin kuruluş amacı belirtilirken aşağıdaki konular sıralanmıştır: tabip(ler). arasında mesleki deontolojiyi ve dayanışmayı korumak, tabiplik(in)... kamu ve kişi yararına uygulanıp geliştirilmesini sağlamak ve meslek mensuplarının hak ve yararlarını korumak..." Bu amaçlar arasında yer alan hekimlik ahlakının ilkelerini yansıtan tıbbi deontolojinin temelinde baktığımızda, hekimlerin asıl görevlerinin insanların yaşatılması olduğunu görürüz. Ayrıca yine 6023 sayılı yasanın 4. maddesinde, birliğin "yapmakla mükellef olduğu" halk sağlığına ve hastalara... hizmeti ideal bilen meslek geleneklerini muhafaza ve geliştirmeye çalışmak", "halkın sağlığını korumaya... çalışmak", "halk sağlığı ve tıp meslekleri ile ilgili meseleler için resmi makamlarla karşılıklı işbirliği yapmak" gibi hizmetler sıralanmıştır. Ve insan hakları olsun, dolayısı ile yaşam ilkesinin savunulması olsun, nükleer savaşa ve silahlanmaya karşı çıkmak olsun hepsi birer "halk sağlığı" sorunu olması itibarıyla, hekimlerin temel uğraş alanları sayılmalıdır. Öyleyse, hekimlerin söz konusu toplumsal konularla ilgilenmesi, mesleki ve insani sorumluluklarının bir gereğidir.

Meslek odaları, demokrasinin sağlıklılığının vazgeçilmez unsurlarıdır. Sendikalar, meslek odaları, meslek kuruluşları, derneklerin işlerlik kazanması, demokratikleşmenin ön koşuludur. Bunun için, meslek kuruluşlarının uğraş alanlarıyla ilgili görüşlerini açıklamalarından dolayı, yasal işleme tabi tutulmaları gerekir. Kaldı ki, hiçbir meslek kuruluşunun ilgi alanının sadece mesleki alanla sınırlanmaz, siyasetten ayrılmaz. Bugün tüm kurumları ile demokrasinin işlerliğe kavuşması içinlikle isteniyorsa, Aydınlar Ocağı, TÜSIAD, Sanayi ve Ticaret Odaları'na gösterilen hoşgörünün diğer kuruluşlarımızdan "esirgenmemesi" gerekir.

Yoksullaştırma Bütçesi

Sinan Sönmez - Oğuz Oyan

● Bilim ve Sanat Sinan Sönmez ve Oğuz Oyan'la, bütçe ve sorunları üzerine konuştu.

86 Bütçesi altı yıldır uygulanan istikrar politikaları açısından anlamlı bir değişiklik öngörüyor mu?

OĞUZ OYAN: Önce, uygulanan "istikrar" politikasının temel yönelişlerinin altını tekrar çizmek gerektiği kanısındayım. İstikrar politikasının asıl önceliği, kısa dönemde dış dengenin sağlanması yani 1979'da çık-maza giren dış borç bunalımına çözüm getirilmesiydi. Bunun için ekonominin bütün gücü ihracata açılmaya (bu arada dış taahhütleri desteklemeye) yöneltildi. Bu politikanın orta ve uzun dönemde ekonominin bütün yönleriyle dış açılışına götürmesi de beklenmekteydi. İhracata açılma, içerde yatırım, üretim ve iktisadi büyüme artışına bağlı olarak gerçekleştirilebilirdi ise de, böyle bir siyasal/ekonomik tercih daha fazla dış kaynak gerektireceği ve enflasyonu kamçılayacağı gerekçesiyle, ne IMF'nin ne de 1980'ler hükümetlerinin gündeminde hiçbir zaman yer almadı. Tam tersine, sabit sermaye yatırımlarının ve özellikle imalat sanayii yatırımlarının gerilemesine yol açan politikalar demeti, bilinçli olarak uygulandı. Kamu bütçesinin özellikle yatırım bütçesinin çapı sürekli olarak daraltıldı. Üretim artışını dışladığı halde, "ihracata açılmak için arkamızdaki gemileri yaktık" diyebilen bir siyasal yönetimin, bu durumda temel tercihinin iç piyasayı daraltarak ihraç edilebilir ürün fazlası yaratmadığı açık-tı.

İç piyasayı kısa dönemde daraltabilmenin yolu ise, geniş toplumsal kesimlerin (başta üreticiler ve tarımsal üreticiler) satın alma güçlerinin düşürülmesinden geçiyordu. Bunun için uygulanan politikalar arasında bir bütün olarak bütçe politikası (vergi politikası, düşük istihdam politikası, sosyal harcama ve transferlerin azaltılması politikası...) da yer almaktaydı. Bütün bu uygulamalardan beklenen önemli bir diğer etki de, ihraç ürünlerinin toplumsal maliyetinin ve dolayısıyla fiyatlarının düşürülmesi yoluyla dış pazarlarda rekabet avantajı elde etmekte. Ancak iç talebin temel unsurları olan kesimlerin gelirleri üzerinde yapılan baskı yeterli olmadığı için, ayrıca ihracata çok kapsamlı teşviklerle yeni kaynaklar (vergi iadeleri ve diğer vergi

teşvikleri, tercihli ihracat kredileri, vb.) tahsis edildi. Bu koşullarda elde edilen ihracat artışlarının, öncelikle geniş halk kitlelerinin yoksullaştırılması pahasına gerçekleştirilmiş olduğunun altını özellikle çizmek isterim. Bunun uzantısında, dış ticaret hadlerinin iyice kötüleşmesine yol açan bu ihracata açılma sürecinin, dışarıya değer aktarma yönüyle ekonomimizi bir bütün olarak yoksullaştırdığı da zaten artık bilinmektedir.

Bu "yoksullaştırma" toplumun bütün kesimlerini istisnasız kapsamakta mıdır?

OĞUZ OYAN: Elbette herkesin birden "yoksullaşması" söz konusu değildir. Büyük tekelci sermaye ve bu arada ihracata yönelmiş sermayenin durumundan pek şikayetçi olamayacağı, en büyük 500 sanayi kuruluşunun 1984 performanslarından da iyice anlaşıldı. Kuşkusuz, mevcut politikaların kazançlı çıkanlar bu kadar sınırlı olmamıştır. 1980 sonrasında benimsenen "gönüllü tasarruf" modeli, bir bütün olarak, sermaye geliri sahipleri lehine vergi gelirlerinden vazgeçmeyi, gelir bölüşümü bozulan bir ekonomide birikim yapabilenlere reel faizlerle gelir aktarmayı veya tüketim artışını kısımayı becerememiş ama yatırımların daraltılması ve kamu kesiminin küçültülmesinde epey mesafe almıştır. Bizzat resmi belgelere göre, toplam (kamu artı özel) yatırımların 1981-1985 döneminde üstüste beş yıl boyunca reel olarak (sabit fiyatlarla) gerilemesine tanık olunmuştur. Bu gelişme özel yatırımlar için daha çarpıcı olmuş, 1980-1984 arasında bu yatırımlar sabit fiyatlarla 1976-1977 yıllarına kıyasla yüzde 33 oranında gerilemiştir. Ancak gerileme özel imalat sanayii yatırımlarında daha düşündürücüdür: Bunların 1979-1984 yıllarındaki düzeyi 1977 yılının yüzde 55'ine inmiştir.

Bu sonuçlar diğer ekonomik göstergelerle birlikte değerlendirildiğinde ikili bir olumsuzluğu vurgulamaktadır. Birincisi, vergi yükü azaltılarak, para-kredi politikalarıyla desteklenerek tasarruflarını artırması ve kamu sektörünü ikâme edecek şekilde yatırımlara tedricen yönelmesi iste-

nen özel sektörün bu dönüşümü gerçekleştirecek özelliklere sahip olmadığıdır. Bu, aynı zamanda, "gönüllü tasarruf" modelinin de iflasıdır. Ancak bu modelden kısa sürede vazgeçilmesi düşünülmektedir. Nitekim 1986 Programı'nda hâlâ "vergilendirme politikasında vergilerin; tasarrufları, yatırımları ve kurumlamaşmayı (anonim şirketleri ve holdingleri de denebilir) teşvik eden bir araç olarak kullanılması gerektiği gözönünde bulundurulacaktır" denilmektedir. İkinci olumsuzluk, üretken sektörlerdeki yatırımların, toplam yatırımlara oranla çok daha hızlı gerilemesidir. 1986 bütçesi ve programı, yatırımların bileşimini imalat sanayii ve tarım aleyhine geliştirme eğiliminin daha da pekiştirileceğini göstermektedir. Toplam kamu yatırımları içinde, imalat sanayiine yönelik olanların payı ilk defa yüzde 10'un altına indirilmiş ve gene ilk defa enerji yatırımları ulaştırma alanındaki yatırımların gerisine çekilmiştir. Özel sektör de aynı yönde teşvik edildiği için toplam yatırımlar içinde ilk sırayı, epey mesafeye, ulaştırma yatırımları almaktadır. Öyle ki, bu sonuncusu, 1986'da imalat ve enerji yatırımları toplamına eşit bir büyüklüğe erişmiş olmaktadır. Bu politikaların dış açılma programıyla uyumlu olduğu ama Türkiye ekonomisinin bağımsız sanayileşmesini ipotek altına aldığı yeterince açıktır. Yeterince açık olmayan, Türkiye ekonomisinin gerileyen yatırımlara rağmen, nasıl olup da (düşük de olsa) pozitif büyüme oranlarına ulaştığıdır. Bunun bir nedeni, üretim artışının kapasite kullanımı düzeylerini arttırarak desteklenmesidir. Daha önemlisi ise, ekonomik büyümenin hizmetler (ulaştırma, haberleşme, ticaret...) sektörünün aşırı şişirilmesinden kaynaklanmaktadır. Üreten sektörlerin sabit sermaye yatırımlarının artışına dayanmayan bu tür bir ekonomik büyüme, içi kof bir büyümedir ve ancak gelişmiş kapitalist ekonomiler topluluğuna bağmılaşma modeli içinde anlam taşır.

Dış borç ödeme programı olarak yürürlüğe konan, bu nedenle de yeni yatırım kapasitesi yaratmaktan özenle kaçınılan bu modelin, hiç olmazsa dış borç yükünü azaltarak, ülkenin mali bağımlılığını azaltması, bunca fedakârlığa zorlanan kitlelerin ilerde biraz nefes alması beklenebilirdi. Ne var ki, bu konudaki gelişmeler de son derece olumsuzdur. 1979 yılında dövizle ödenecek dış borçlar toplamı (taahhüt edilen krediler dahil) 17,8 milyar dolar iken, 1985 yılında (30 Haziran itibarıyla) bu tutar 26 milyar dolara yükselmiştir! Buna ayrıca bir yorum gerekmediği kanısındayım.

Sayın Sönmez, size göre de bütçe ile istikrar politikası arasında ko-

şutluk kurulabilir mi?

SİNAN SÖNMEZ: Oğuz'un nite-

liklerini belirlediği politikalar çerçevesinde, bütçenin temel nitelikleri de ortaya çıkmaktadır. İstikrar bütçesinde 1986 yılı açısından önemli bir değişiklik yoktur. 1980'den beri yürütmekte olan politikaların, genel olarak kamu kesiminin boyutlarını daraltmaya, bu bağlamda da kamu harcamalarını, yatırımlarını ve toplumsal harcamaları kısma yönelik olduğu yadsınmaz bir gerçektir. Bu çerçevede hazırlanmış olan 5. Plan —ki buna istikrar planı veya büyümeden vazgeçmenin planı diyebiliriz— bu politikaların yansıdığı bir aynadır. Söz konusu "Plan"da, yukarıda vurgulamış olduğum yönelimler açık seçik gözükmemektedir ve istikrar bütçelerinin istikrar planıyla temel amaç doğrultusunda uyum göstermesi söz konusudur. Ne var ki, söz konusu plana kıyasla bile bütçenin daha fazla "istikrar" arayışı içinde olduğu gözlenmektedir. Nitekim "Plan"da yatırımlara 1985 için yüzde 38,3'lük bir pay öngörülürken, 1986 bütçesinde yalnızca yüzde 17,6 oranında bir pay ayrılmıştır. Eğer 86 bütçesinde özellikle yatırımlar ve sosyal harcamalara ayrılan ödenekler reel (gerçek) olarak bir artış gösterseydi, 1986'da genişleme politikasının ipuçlarını görüyoruz diyebiliriz. Oysa gerçek olarak bir artış söz konusu değildir. Rakamsal artışlar (cari fiyatlarla) enflasyonun etkisinden kaynaklanmaktadır. Gene 1986 için öngörülen yatırım harcamalarına döndüğümüz zaman, 1985'e göre yüzde 29'luk bir artış oranı var ama enflasyon hesabının yüzde 25'e dayalı olduğunu da unutmamak gerek. Aslında bu yüzde 25'lik enflasyon oranının bir saplantı olduğunu da belirtmeden geçemeyeceğim. Ne var ki, yüzde 25'lik bir fiyat artışı temelinde hesaplamalar yapıldığı için bütün "denge"ler daha sonra alt-üst olmaktadır. Nitekim 1984'de fiyat artışlarının yüzde 50'yi geride bırakması ve TL'nin hızla değer yitirmesi sonucunda ek ödenek alındığı görülmektedir. 1985 için ise gene yüzde 25'lik bir fiyat artışı öngörülmüştü. Sonuç ise ortada! Yani istikrar bütçelerindeki büyüme yapaydır, gerçek bir artış yoktur. Enflasyonist baskı kaçınılmaz olarak rakamları yukarıya doğru çekmektedir. Özellikle 1982 sonrasında dış borç ödemelerinin giderek artması başlangıç ödeneklerinin yetersiz kalmasına neden olabilmektedir. Kısacası istikrar bütçelerinin ve bu bağlamda 1986 bütçesinin bir dış borç ödeme stratejisi doğrultusunda oluşturulduğunu ve bu nedenle de ekonomik ve toplumsal kalkınmaya sırt çeviren bir özelliğe sahip olduğunu söyleyebilirim. Bu doğrultuda bütçe daraltmakta ve giderek daha fazla açık vermektedir.

Daralan bütçenin sürekli açık veren bir bütçeye dönüşmesi nasıl açıklanabilir?

SİNAN SÖNMEZ: İzinizle önce düzenletir misiniz?

bütçenin daralmasına ilişkin bazı rakamlar vermek istiyorum. 1968 fiyatlarıyla ele alırsak 1977'de Konsolide Bütçe Başlangıç Ödeneklerinin 54.3 milyar TL olduğunu, 1985'de ise 52.4 milyara gerilediğini görüyoruz. Bu bağlamda yatırım ödenekleri yüzde 20'den yüzde 10.1'e, birey başına yatırım ödenekleri ise 478 TL'sından 205 TL'sına düşmüştür. Dönem sonu itibarıyla yapılan harcamaları ele aldığımızda rakamların yıl itibarıyla arttığı gözlenmektedir, ne var ki, 1977-1978 ile 1980'li yıllar karşılaştırıldığında zaman aradaki uçurum belirlemektedir. Cari fiyatlarla ele alındığı zaman, ekonomik tasnife göre, yatırım ödeneklerinin 1977'de yüzde 35'lik bir paydan yüzde 18'e, fonksiyonel tasnife göre ise sosyal harcamaların aynı tarihler arasında yüzde 19'dan yüzde 15.7'ye gerilediği görülmektedir. Gördüğümüz gibi gerçek olarak bir küçülme var, fakat rakamlara bakacak olursak trilyonlar la konuşuyoruz. Bütçe açığının giderek artmasında enflasyonun etkisini mutlaka göz önünde bulundurmak gerekiyor. Dış borç ödemelerini diğer bir öge olarak dikkate almak durumundayız. Gene ihracatı özendirme politikası uygulamalarının bu açıkları büyüttüğü bir gerçek. Nitekim bütçede yıllar itibarıyla transfer ödeneklerinin yalnızca cari olarak değil fakat sabit fiyatlarla da arttığı görülmektedir.

Ödeneklerin 1977'de yüzde 30'unu emen transferler, 1985'de yüzde 43, 1986'da yüzde 40'ını almaktadır. Transfer ödeneklerinin "sosyal" nitelikteki harcamalara ayrıldığını düşünmek son derece yaltımcı olmaktadır. Bu ödeneklerin içinde en büyük payı KİT'lere ve özel kesime çeşitli biçimlerde aktarılan kaynaklar ve dış borçlar ödemeleri oluşturmaktadır. İhracatı özendirme politikası doğrultusunda alınan önlemler ve diğer bazı "serbest piyasa ekonomisi" operasyonları için, transfer ödenekleri kanalıyla da fonlar aktarılmıştır. Borç ödemelerinin ise son yıllarda giderek arttığı, ekonomi açısından büyük bir yük oluşturduğu yalın bir gerçek. Devlet borçlarının 1977 Konsolide Bütçe Ödenekleri içindeki payı yüzde 4, 1985'de yüzde 20.7; 1986 için ise yüzde 15.6 olarak belirmektedir. Yeni bütçe uygulamasıyla iç ve dış borçlanmanın, gelir ve gider kalemleri olarak bütçe dışına alınması, tüm ekonomi açısından yarattığı etkileri değiştirmez. Faizleriyle birlikte 1984'de 3 milyar yakın borç ödenmesi, 1985'de 4 milyar dolara doğru yol alınması ve 1986'da ise 1985'de yapılan kısa vadeli borçların ödenecek olması da dikkate alınarak 1985'e göre yüzde 15 daha fazla borç ödenmesi durumunda kalınması, bütçenin temel niteliğini ve giderek artan açıkların nedenlerini de işaret etmektedir. Borç yönetiminin bütçede yer almamasına karşın, daha

başlangıçta kabul edilen 500 milyarlık açığın giderek artması kaçınılmazdır. Nitekim Maliye ve Gümrük Bakanı da TBMM'de yaptığı 1986 Bütçe Yasası sunuş konuşmasında, yasanın 35. maddesinde "gerektiğinde yarısına kadar artırılabilme kaydıyla, 1986 yılı için 1 trilyon 600 milyar liralık borçlanma"ya gidilmesi konusunda yetki istendiğini belirtmiştir.

Harcamaların biraz daha kısıp bütçenin denkleştirilmesi olanaksız mı?

SİNAN SÖNMEZ: Hangi kalemlerden kısıma yapılmasının olanaklı olabileceğine bakmak gerek. Bir kez dış borç ödemeleri bir veri. Çünkü model bu strateji doğrultusunda oluşturulmuş. Özel kesime kaynak aktarımı ise modelin en önemli özelliklerinden bir tanesidir. Bu durumda bu mekanizmayı da tersine çevirmek olanaksız gözüküyor. Haliyle sermaye grupları arasında hiç çelişki ve çatışmanın olmadığını söylemek istemiyorum. Yatırımlar ise zaten yeterince kısıldı. Bundan öteye bir kısıntı ekonomiyi tamamen felce uğratabilir. Geriye kalan kalemleri dikkate aldığımız zaman Ulusal Savunma Harcamalarının büyük bir pay aldığı görülmektedir. 1986 bütçesindeki 7.251 milyardan Milli Savunma Bakanlığı'na 1.307 milyarlık "görünen" ödenek ayrılmıştır. Mevcut iç ve dış koşullara göre bu harcamalardan kısıntıya gidileceğini düşünmüyorum. Üstelik biliyorsunuz, bir de Ulusal Savunma Fonu oluşturuldu. Sonuçta sosyal harcamaların, daha da kısılması, ücret ve maaşların daha da geriletilmesi söz konusu oluyor ki, bu tür kalemlerde de sınıra gelindiği kanısındayım. Sizi rakamlara boğmamak koşuluyla bir iki istatistik vermek istiyorum. Genel Bütçe Ödeneklerinin dağılımı açısından Milli Eğitim ve Spor Bakanlığı'nın payı 1978'de yüzde 11.3, 1985'de yüzde 8.4, 1986'da yüzde 8.7, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın payı ise aynı tarihlerde sırasıyla yüzde 4.1, 8 ve 2.7'dir. Genel Bütçe Yatırım Ödenekleri açısından aynı birimlerin ödenekleri ilki için 1977-78'lerde yüzde 13'ler dolayında iken içinde bulunduğumuz dönemde yüzde 6'ya gerilemiştir. İkinci birim için ise 1977-1978'lerde yüzde 4 olan oran, yüzde 2'nin altına düşmüştür. Kuşkusuz daha önceki dönemlerdeki ödenekler yatırımlar son derece yetersizdi, ne var ki, istikrar politikalarıyla birlikte büyük bir gerileme olmuştur. Toplumsal kalkınma açısından yaşamsal olan bu iki birim ve hizmet grubu için ayrılan ödenekler yorum yapılmaya gerek görülmeyecek kadar anlamlıdır. Her iki hizmetin gerek ni cel gerekse nitel olarak hızla gerilediği çok iyi bilinmektedir. Ücret ve maaşlarda, emekli aylıklarında daha da indirim yapmak ne derece olanaklı ben de şahsen merak ediyorum! Tüm bu olgular göz önüne alındığın-

da, bütçe açıklarının daha da artacağı sonucu ortaya çıkıyor. Nitekim dönem başı ödenekleri ile dönem sonu ödenekleri arasındaki giderek büyüyen farklılık bunu işaret etmektedir. Doğal olarak uygulanan politikanın sınırları içinde geçerli olan bir yorum bu.

Harcamaların kısılması belirli sınırlara dayandığına göre acaba kamu gelirlerinin artırılması düşünülemez miydi?

OĞUZ OYAN: Bunun cevabı daha önce kısaca belirttiğim "gönüllü tasarruf" modeli çıkmazında bulunabilir. Modelin felsefesi, tasarruf eğilimi düşük olan sabit gelirli-lerin vergi yüklerini azaltmazken, yüksek gelirli-lerin (ki bunların gelirlerinin bir kısmını tasarruf ve yatırımlara ayırdığı farzedilmektedir) vergi yükünü çeşitli vergi indirimleri ve aflarıyla azaltma yönündedir. Bunun doğal sonucu olarak vergi gelirleri ve vergi yükü bir bütün olarak ve bilinçli bir şekilde azaltılmıştır. Örneğin 1980 ile 1984 arasındaki 5 yıllık uygulamaya baktığımızda, vergi gelirlerinin sadece 1981'de sabit fiyatlarla bir artış gösterdiğini; 1982'de yerinde sayarken, 1980, 1983 ve 1984'de sırasıyla ve yüzde olarak -8,2; -0,8; ve -18,0 oranında azaldığını görüyoruz. İşin ilginç yanı, Özal ekonomisinin böyle bir hovardalığa (Reagan ve Thatcher'a özenerek) kalkışacak potansiyelinin olmasıdır. Gelişmiş ekonomilerde toplam vergi yükünün GSMH içindeki payı yüzde 50'lere varmıştır. Dolayısıyla onlarda uygulamaya konan ve üstelik sonuçları da uzun dönemde olumsuz olacak vergi indirimi politikalarının, Türkiye'de benimsenmesi mümkün değildir. Buna rağmen bizde vergi yükü 1984'de son çeyrek yüzyılın en düşük oranına, yüzde 12,9'a geriletilmiştir. Bu oranın kapsamına yerel yönetim vergi gelirlerini, sosyal güvenlik vergilerini (SSK ve Emekli Sandığı kesenekleri) ve en önemli fon olan toplu konut fonu dahil ettiğimiz zaman dahi toplam vergi yükü 1984 için ancak yüzde 17,3 rakamına ulaşabilmekteyiz. Bu oran bu kadaryla da son dönemlerin en düşük toplam vergi yükü olma özelliğini korumaktadır.

Peki yeni vergi düzenlemeleri bu konuda olumlu gelişmeye mi işaret ediyor?

OĞUZ OYAN: Özal Hükümetinin büyük bir mali sıkışıklık içine girdiği için buna zorlandığını söylemek daha doğru olur. Nitekim, konsolide bütçe 1985'de sabit fiyatlarla son 5 yılın en düşük değerine geriletilmesine rağmen, kamu gelirlerinin kamu harcamalarını karşılamaya oranı yükselmediği için (vergi yükü, 1985'de tüm yeniliklere rağmen yüzde 13,1 düzeyindedir), mali bunalım sürmüş ve iç borçlanma sonuna kadar zorlanmıştır. Doğrudan doğruya enf-

lasyonist olan bu politikaların kısma gözden geçirilmesi bir zorunluluk olarak dayatmıştır. Ancak "gönüllü" tasarruf modelinden henüz vazgeçilmiş değildir. Ayrıca, renksiz bir kavram olan "vergi yükü"nün ayrıntılarına inilmedikçe kimlerin vergi yükünün artacağı buna karşılık kimlerinin azalacağını kestirmek mümkün olmaz. Yeni vergi düzenlemelerine *Bilim ve Sanat* sayfalarında değinildi. Ben bu konuya daha geniş olarak ileride değinmek istiyorum.

Burada önemle vurgulamak istediğim konu, bütçenin gitgide hükümetin izleyen yıldaki ekonomik/mali faaliyetini çerçeveleyen ve gösteren temel belge olma kimliğinden uzaklaşmasıdır. Bunun nedeni, giderek artan miktarda fonun bütçe ve dolayısıyla Meclis denetimi dışına kaçırılmasıdır. Tamamen bir giz perdesi altında oluşturulan ve kullanılan bu fonların keyfi bir yönetim üslubuna aykırı olmadığı açık. İktidarın bu denetimsiz ekonomik gücünü politik çıkarları için kullanabilmek istediğinden de kuşku duyulmalıdır.

Benzer bir keyfiliğin hüküm sürdüğü alan ise Meclisin vergilendirme yetkisinin Bakanlar Kurulu ve Maliye Bakanlığı lehine artan ölçüde gaspedilmesidir.

Bütçenin samimiyetsizliğine son bir örnek de 1986 bütçesi için temel alınan enflasyon hızına ilişkin olarak verilebilir. Bu bütçe, basit bir hesaplama görüleceği üzere yüzde 27'lik bir fiyat artışı öngörünüşe göre hazırlandığı halde, cümle âleme yüzde 25'lik bir fiyat artışına dayandırıldığı söylenebilmektedir. Gerçek enflasyon beklentisinin yüzde 40'ların al-

tında olmadığı ise ayrı bir meseledir. *Geniş Halk Kitleleri, bu arada ücretliler üzerinde bu bütçenin etkileri ne olabilir?*

SİNAN SÖNMEZ: 1977-78'lere göre sabit fiyatlarla kişi başına düşen ulusal gelirin, özellikle son birkaç yıldır artış gösterdiği ileri sürülüyor. Buna ilişkin olarak benim şahsen büyük kaygılarım, daha doğrusu kuşku olduğunu söyleyebilirim. Bir kez istatistiksel veriler sağlıklı değil. Bu bağlamda fiyat endekslerinin gerçeği yansıtmadığı çok tartışma götürür. Bu konuda resmi makamların bile birbirleriyle çelişkiye düştükleri dikkate alınırsa durumun ciddiyeti ortaya çıkar. Ben bu açıdan "olumlu" gelişmeler konusunda büyük kuşkuyla sahibim. Uluslararası ölçekte ele alınacak olursa, ülkemizde kişi başına düşen ulusal gelirin sürekli gerilediğini görülmektedir. Türkiye bu açıdan 1500 dolayından 1000 dolar düzeyine inmiştir. Sürekli devalüasyon bir ekonominin tamamen sağlıksız olduğunu belirtisidir. "Gerçekçi kur" politikası uygulanıyor denerek devalüasyona gitmek, "işlerin yürümediğinin" en anlamlı göstergelerinden birisidir. Bu açıdan 1977-78 bütçeleri ile seksenli yılların bütçeleri karşılaştırıldığında zaman bütçenin yerinde saydığı, hatta gerilediği görülmektedir. Bu son derece anlamlı bir göstergedir. Sürekli büyüyen açıklarla enflasyonu besleyen, yatırımları ve sosyal harcamaları en alt düzeye doğru çeken, gelir dağılımını düzeltmeyi gerçek anlamda bir amaç olarak görmeyen yeni bütçenin, çalışan kitleler ve emekliler açısından bir rahatlama getirmeyeceğini söyleyebilirim.

EGİTİM VE GENÇLİK (ÖDÜLLÜ YARIŞMA)

Özkaynak Basın-Yayın-Dağıtım ve Hasandede Belediye başkanlığı telif ve çeviri olmak üzere iki dalda "Eğitsel ve Gençlik" konusunu içeren bir yarışma düzenlemiştir. Yapıtlar daha önce yayınlanmamış olacak, sonuçların açıklanmasından sonra Özkaynak Basın Yayın tarafından üç ay içinde basımları yapılacaktır. Yarışma 30 Mart 1986 tarihinde son bulacaktır. Her yapıt üç örnek olarak, yazarın kısa özgeçmişi ve bir fotoğrafıyla birlikte gönderilemelidir. Yarışmaya katılan yapıtlar bir önceki kurul tarafından incelenecek beğini kazananlar asıl seçici kurul tarafından ikinci kez değerlendirilecektir. Sonuçlar 30 Haziran 1986 tarihinde açıklanacaktır.

Yaratıcı yeteneklerin özgürce gelişimine olanak tanıyan bir eğitim anlayışının, berraklaşmasına, düşünsel planda da olsa katkı sağlayacağına inandığımız bu çalışmaya, düşünen, üreten ve yaratan kafaların, ilgi ve bilgileriyle katılacaklarına yürekten inanıyoruz.

Hasandede Belediye Başkanı
Malik Ejder Coşkun

Özkaynak Basın-Yayın-Dağıtım
Sezai Kaynak

Seçici Kurul:

İlhan SELÇUK - Erbil TUŞALP - Sezai KAYNAK - Öner YAĞCI
Rüştü APAYDIN - Ahmet ERHAN - Erdal ÇALI

Başvuru Adresi:

ÖZKAYNAK Ltd. Şti.
Sümer Sok. 8/5 Ankara
Tel: 29 83 63

TELİF: 1. 150.000 2. 100.000
ÇEVİRİ: 1. 150.000 2. 100.000

mağan etmek ister misiniz? Öyleyse, *Bilim ve Sanat*'a yazarak ya da¹³

Dostlarınıza "Bilim ve Sanat Aboneliği" ar

Bütçede Demokrasi Demokraside Bütçe

Tunc Tayanç

Bu iktidar demokrasiyi, ekonomik sorunlar da dahil her sorunun çözümünde, çözüm mü güçleştirici bir etken olarak görmektedir. Sanmaktadır ki, ne kadar az demokrasi, ne kadar az katılım ve ne kadar az çoğulculuk olursa, işler o ölçüde kolay çözülür. Bu iktidar, demokrasiyi, herkesin her şeye burnunu sokması ve işleri karıştırmaması olarak algılamakta ve bu nedenle de kendine mümkün olduğu kadar çok karar serbestisi, topluma da mümkün olduğu kadar az demokrasi sağlamaya çalışmaktadır" diyen SHP Genel Başkanı Aydın Güven Gürkan sözlerini şöyle bitiriyordu: "Türkiye'de halkın varolan karar süreçlerine duydukları yabancılaşma giderilmeden hiçbir şey düzeltilemez ve düzeltilemeyecektir. Bu nedenle daha çok katılım talep ediyoruz, daha çok çoğulculuk istiyoruz, daha çok demokrasi öneriyoruz."

Oysa ANAP Hükümeti'nin, katılımı, çoğulculuğu, kısaca demokrasiyi, bırakın ülke ölçeğinde yaygınlaştırmasını, TBMM çatısı altında bile yaygınlaştırmak istemediği görülüyordu. Bu gerçeğin altını da, bütçe dışı bir takım fonların TBMM'nin denetimi dışında bırakılmasını eleştirirken, MDP sözcüsü Ali Bozer çiziyordu: "Hükümetin, kendi emrindeki kuruluşların temsilcilerinden oluşan kurumlara değil, Yüce Meclise hesap vermesi Anayasa ve demokratik parlamenta rejimin gereğidir."

1986 Mali Yılı Bütçe Tasarısı, TBMM'nde görüşülmeye başlandığında sonuç belliydi: Bütçe Tasarısı yasalaşacaktı. Son on yılın hatta daha da uzun bir sürenin TBMM'nde en rahat, getirdiği tasarıların yasalaşmasından endişe duymayan iktidarıydı ANAP. Öylesine rahattı ki, Bütçe'nin

kabul edilmesi nedeniyle düzenlenen toplantının çağrılarını bile milletvekillerine göndermekten çekinmemişti. Hükümet'in bu rahatlığı, birçok kişinin bilinçaltına da yerleşmiş olmalı ki, 22 Aralık 1985 Pazar günü, radyoda sabah dokuz haberlerini okuyan spiker "1986 Mali Yılı Bütçe Tasarısı'nın tümü TBMM'nde oylanacak yerine "...onaylanacak" deyiverdi. Bir dil sürçmesi idi ama, ANAP'ın demokrasi anlayışını sergilemek açısından, deyim yerindeyse, "cuk oturmuydu." Gerçekten de ANAP'ın demokrasi anlayışı "oylamak" ile "onaylamak" arasındaki fark kadardı.

Evet, 1986 Mali Yılı Bütçe Tasarısı, TBMM'nde çoğunlukta olan ANAP Milletvekillerince "onaylan-

"sağır diyalogu" ydu. SHP adına konuşan Aydın Güven Gürkan, Hükümet'in "icraatı" nı değerlendirir, eleştirirken, MDP adına konuşan Ali Bozer konuşmasını "bütçe" ile çerçevelemişti. Özal ise, işine geldiği konularda, iki konuşmacıya da en ince ayrıntısına kadar yanıt verirken, işine gelmeyen konuların üzerinde hiç durmuyor, TBMM'nde gönüllüce bir "icraatın içinden" programı sunuyordu.

1986 yılı bütçe tasarısında, iç ve dış borç ana paralarıyla taksit ödemelerine yer verilmediğinden, 1 trilyon 580 milyar lira bütçe dışı da kalmış mıydı? Bütçe açığı, bütçe tasarısında belirtildiği gibi 500 milyar lira değil, 2 trilyon 81 milyar lira mıydı? Bütçe büyüklüğü değiştiğinde, 1985 Bütçesi'nde yüzde 18,2 olan yatırımların bütçe içindeki payı yüzde 14,6'ya düşüyor muydu? Devlet borçları faizleri ve genel giderlerinin bütçedeki payı 1985'te yüzde 12,2 iken 1986'da yüzde 15,6'ya yükselmiş miydi? Bütçe tasarısının dayandığı "1 dolar eşittir 500 lira" ve "1986'da enflasyon yüzde 25 olacak" varsayımları ne ölçüde geçerliydi?

Bunlar ve bunlar gibi yığınla soru yanıtsız kaldı. Oysa Özal, ithalat rejimiyle ilgili tartışma sırasında, 1983'te 10 tane karar, 79 tane yönetmelik, 72 tane de tebliğ bulunduğunu, 1985'te ise, 29 karar, 45 yönetmelik, 21 tebliğ olduğunu belirttik kadar rakamlara karşı duyarlıydı. Aynı duyarlılığı yukarıdaki soruları yanıtlamada göstermemiş olmasını

Özal'ın hatırlaması gereken bir başka olgu da,

Türkiye'nin 1978'e, 1979'a bir yılda gelmediği kökü çok daha eskilerden başlayan bir sürecin

bu sürecin getirdiği birikimin sonucu geldiğidir.

caktı", ama kitleler bu Bütçe'yi ne ölçüde "onaylayacaklar" dı. Bu sorunun yanıtı da sıra "oylamaya" geldiğinde görülecekti. "Oylama"ya giden süreçte işlerin bu kez sessiz sedasız yürümeyeceği, bir yandan SHP ile MDP'nin Bütçe Tasarısı'nın tümü üzerinde yaptıkları eleştirilerden, öte yandan, bu eleştirilere yanıt verirken Özal'ın takındığı tavırdan anlaşılıyordu.

Aslında Tasarı'nın tümü üzerine yapılan üç konuşma bir anlamda,

"önemli" ile "önemsiz" i karıştırmasına bağlamak mümkün değildi. Öyleyse...

"Öyleyse" nin yanıtını da Gürkan'ın konuşmasında bulmak mümkün: "Binbir bilgiyle bombardıman edilen ve magazinleşmeye ve önemsi-zi önemsemeye yöneltilen bir toplumda bazı gerçekleri ne denli yüksek sesle ve ne denli sık söylerseniz söyleyin, duyurmak, algılatmak ve kavratmak kolay mümkün olmuyor... Bir

toplum için düşünülebilecek en kötü ve çaresiz konum, sorunlarını algılamaması ve sorunlarından kopartılmasıdır." Türkiye'de kitleler, başarısı yadsınamayacak bir şekilde bu konuma itilmişler, bu konumun çok iyi farkında olan Özal ve "akıldaneleri" de, karardı, yönetmelikti, tebliğdi gibi tartışmalarla gerçek sorunların ve bu sorunların boyutlarının gözardı edilmesini sağlamada uzmanlaşmışlardı.

Bu "uzmanlaşma" nın bir başka örneğini de Türkiye ile Yunanistan'ın kalkınma hızlarının karşılaştırmasında görmek mümkündür. Gürkan, Türkiye'nin komşularıyla arasındaki gelişmişlik düzeyinin gittikçe açıldığını vurgularken, Yunanistan örneğini de vermiş, daha sonra konuşmanın verdiği avantajı iyi değerlendiren

Özal da, Yunanistan'ın nüfus artışıyla ilgili soruları duymazlıktan gelerek, iki ülkenin son yıllardaki kalkınma hızlarını karşılaştırmış ve Türkiye'nin Yunanistan'dan daha hızlı kalkındığını -görünürde- göstermişti.

Oysa Gürkan'ın konuşmasında, Yunanistan örneği "cim karnında nokta" ydı ve asıl sorun, SHP'nin bundan sonraki platformunu oluşturacağı anlaşılan "üreten, yatırım yapan, büyüyen Türkiye'nin nasıl gerçekleştirileceği"ydi. "... Türkiye'nin başındaki hükümet, dengeyi küçülen bir Türkiye'de değil, üreten, yatıran ve büyüyen bir Türkiye'de ararsın. Sayın Başbakan'ın temel bir yanıışı vardır: Türkiye gibi büyük bir ülke, küçülerek, küçültülerek dengeye getirilemez. İşte nitekim getirilemiyor da... Türkiye her sıkıntısını

ve darboğazını ancak büyüyerek aşabilir. Türkiye'nin dengesinin bozulmuş olmasını herkesin, herşeyinin fazla olmasında gören bir zihniyet, Türkiye'nin sorunlarını çözemez ve çözemez."

Gürkan da, Bozer de, uygulanan ekonomik modelin "serbest piyasa ekonomisi" olmadığında birleşiyorlardı. Gürkan'ın "arabesk piyasa ekonomisi", Bozer'in de "kargaşa ekonomisi" olarak niteledikleri ekonomik model konusunda Bozer'in endişesi, "başarısızlığın faturasının ekonomik modele çıkarılması" ydı; Bozer'e göre, model değildi başarısız olan, bu modeli uygulamaya kalkan -ama uygulayamayan- hükümetti. Özal'ın ise, adı ne olursa olsun, modelin başarısızlığı gibi bir endişesi -en azından görünürde- yoktu.

Özal sık sık başvurduğu bir yöntemle- "başarı" ölçütü olarak gene "şu 1978, 1979 yılları" nı kullanıyordu. Böylece, tüketici kitlelere "kuyrukları, yoklukları unutmayın", sermaye çevrelerine "o yıllardaki sıkıntılarınızı, grevleri, işgalleri hatırlayın", uluslararası kapitalizme de Türkiye gene sistem dışına doğru kayma eğilimi gösterirse" uyarılarını içeren ve bir anlamda "aba altından sopa göstermek" olarak nitelenebilecek olan mesajlarını yollamaktan geri kalmıyordu. Oysa Keban'a, Boğaz Köprüsü'ne vb. yatırımlara sahip çıkmakta duraksamayan Özal'ın, 1980'li yıllarda yerden yere vurduğu ithal ikamesine yönelik 1960'larda, 1970'lerde yapılan birçok yatırımın teşvik belgesinde imzası olduğunu da hatırlaması gerekirdi.

Özal'ın hatırlaması gereken bir başka olgu da, Türkiye'nin 1978'e, 1979'a bir yılda gelmediği, kökü çok daha eskilerden başlayan bir sürecin bu sürecin getirdiği birikimin sonucu geldiği idi. Gerçi Gürkan, bu gerçekleri gözardı etmekte direnen Özal'a, kibar bir şekilde, "bazı noktalarda belki Sayın Özal'ın çok uzun yılların biriktireceği sorunları bugün taşımak zorunda kaldığı söylenebilir" hatırlatmasını yapmıştı ama, doğrusu pek yararlı olduğu söylene- mezdi. Ama görünen oydu ki, 1980'den bu yana uygulanan ve Özal ister kabul esin, ister etmesin belirli bir süreklilik gösteren ekonomik politikalar 1990'lı yılların -ve sonrasında- bunalımlarını biriktirmekteydiler. ■

REMZİ İNANÇ
Yeni Öykü Kitabı Çıktı!
Ş E Y
DE Yayınevi

Ferruh Doğan

Tarım ve Kooperatifçiliğin Bugünü

Akın Birdal

Türkiye'nin gündemindeki ilk sırayı Demokrasi ve İnsan Hakları alıyorsa, ikinci sırayı da tarım alıyor demek abartma olmaz sanırım. Çünkü, birincisinin içinde, halkın insanca yaşamını gerekli kılan her türlü hak ve özgürlükler vardır. İkincisinin önemi de, insanların birincisine, olduğu kadar kaçınılmaz gereksinmesidir ki, bu da Ekmek'dir. Bu önem, Türkiye'nin günümüze değin tarım ülkesi olma özelliğini korumuş olmasından da ileri gelmektedir. İşte, sorun da bu ya. Hem tarım ülkesi olduğunu savlayacaksın, hem de tarımda alarm sirenlerini çaldırtacaksın.

Türkiye'nin yüzü çiçekbozuna dönmüştür. Özellikle, son altı yıldır izlenen ekonomi politika, önceki izlenen yanlışlıkları dışavurmuş ve gizlenmesine olanak bırakmamıştır.

Ülkemiz, açlığın pençesinde kıvrılmaktadır. Kırsal alanın açlığı ise, çığlıklara dönüşmüştür. Köylünün toprağa, toprağın makinaya olan hasretinin yerini, köylü de ekmeğe, toprakla gübreyle bırakmıştır. Emperyalizmin ülkemizde palazlandığı kapitalizm, üretici güçlerin gelişimini hızlandırıcı değil, yavaşlatıcı bir yapı ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda, kırsal alan emekçilerinin gelenekselleşmiş istekleri, günümüzde yerini kentlere göç edebilmeye bırakmıştır.

Tarımın günümüzdeki durumu nedir? Tarımsal gelirin, ulusal gelirin üç büyük sektöründeki dağılım katkısı giderek düşmüş ve en önde gelen sektör olma özelliğini yitirmiştir. Düne değin, tarımsal nüfus toplam nüfusun üçte ikisini ya da yüzde altmış üçlerini oluştururken, bugün yüzde ellilerin altına düşmüştür. Ayrıca, tarım sektöründe çalışan nüfus yüzdesi de, buna koşut olarak yine yüzde ellilerin altına inmiştir. Tarım ürünlerinin dışsatımdaki payı, artık iktidarlara övünme payı vermemektedir.

Kırsal alandaki gelir dağılımı, çalışan nüfusta kişi başına düşen miktar, küçük üreticiler adına dayanılır olmaktan çıkmıştır. Ekim alanının artmış olmasına karşılık tarımsal verimlilik ve üretim hızla düşmüştür. Kimi yerde üretim yetersizliğinden, kimi yerde de üretim fazlalığından —domates ve patatesten— üreticinin yoksullaşması hızlanmakta ve üretimdeki plansızlık başı boşluktan kurtulamamaktadır. Sadece geçen yılla bu yıl arasındaki girdilerdeki yüzde üçyüze varan fiyat artışları —gübrede, mazotta, ilaçta, yemde v.b. girdilerin kullanılmasını hızla azaltmış ya da kullanılamaz duruma itmiştir.

Kuşkusuz, bu tablo bir rastlantı sonucu karşımıza takılmamıştır. Her ne denli, Birleşmiş Milletlerin hazırladığı tarım raporlarında, Türkiye'nin politik temel hedeflerinin ne olduğu belirtiliyorsa da, bunun Türkiye tarımı ve üreticileri için hiç bir anlamı yoktur. Çünkü, mevcut siyasi iktidarın temel hedefleri ne ülkenin ne de küçük üreticilerin çıkarlarından ve beklentilerinden kaynaklanmaktadır. Sözgelisi, tarımın hedefleniş kaynağı, geçtiğimiz günlerde bir gazetenin sekiz sütun üzerinden başlığını oluşturdu. Bu, Dünya Bankası'nın, üreticilerimiz üzerindeki ağırlığını duyuruyordu. Günümüze değin köylülerimizin yerli toprak ve köy ağalarının zulmünden çektikleri romanlara, türkölere, şiirlere konu olduğu herkesce bilinir. Şimdilerde, yoksul köylülerin yerlilerinden çektikleri yetmez gibi, gelecekları yabancı ağalara terk edilmektedir. Kuşkusuz bu, günümüze değin ülkenin her alandaki dışa bağımlılığının kırsal alana yansımaları anlamına gelmez. Bu, sadece kırsal alanın yaşamına doğrudan "müdahaleyi" getirdiğinden ötürü söz konusu edilmektedir. Yoksa, bu ülkede neyin, ne zaman, nerde ekileceğine kendimizin değil,

başkalarının tayin ettiğine kaç kez tanık olunmuştur.

Evet, üreticilerin yeni ağısı Dünya Bankası, Türkiye'ye 800 milyon dolarlık tarımsal kredi verecek -ki 300 milyon doları çözüldü. Yalnız, koşullu. Bu koşullar Türkiye Hükümetince kabul edildi. Bunun ülke tarımına ve köylüsüne neler getirdiğine bir göz atalım.

Tarımsal üretim hızla düştü, bir çoğunda dışalım gidildi. En son dışalım halkasına "milli yemeğimiz" kuru fasulyenin eklenmesiyle, hükümetin "gayri milli" niteliği açığa çıktı. Dışa bağımlı tarım politikası, hükümetin resmi politikası oldu. Destekleme fiyatları düşürüldü, desteklenen ürün sayısı sınırlı tutuldu—giderrek tüm ürünlerden desteğin kaldırılması hedefleniyor. Sulama suyuna zam geldi. Tarım kredileri en alt düzeye indirildi, kredi faizleri yüzde 22'den yüzde 35'e çıkarıldı. Girdilerde uygulanan parasal destek azaldı ve tamamen kaldırılması hedeflendi. Bunun salt gübredeki sonucu; gübre üreticilerce kullanılmaz oldu. Nitekim 1984'te 8 milyon 100 bin ton gübre tüketimi, 1985'te 3 milyon 700 bin tona düştü. Oysa, kullanma hedefi 9 milyon tondur.

Dünya Bankası'nca ileri sürülen koşulların kabulünün, ülke tarım ekonomisine, kır yoksullarına ne getirip ne götüreceği görülecektir. Ama, bugünden görülen şudur; siyasi iktidarın 1986 resmi programında, 1986 yılındaki üretim hedefleri 1985'te gerçekleşen rekolteelerde tutuldu. Bu da gerçekleşmeyecektir. Çünkü, son 4-5 yıldır gerek resmi programlarda, gerekse hükümetin yetkililerince yapılan açıklamalarda sürekli hedeflenenin gerisinde kalındığı görülmüştür. MGK'ne 12 Eylül'den sonra sunulan brifingte bile gösterilen hedeflerde yüzde 60'lara varan yanımlarla karşılaşmıştır.

Çünkü, izlenen ekonomi politikasının ve 24 Ocak kararlarının kırsal alana yansımaları, geneldekinden çok farklı olmayacaktır. Ekonomisinde, siyasetinde, savunmasında böylesine dışa bağımlı bir yapılanmanın, ülkesinin ve halkının yararına iş yaptığı görülmemiştir. Bizde de görülemeyecektir. Ve de, uzun süreli başta kalamayacaktır. Bu süreyi uzatabilmenin yollarına başvurulmasının adı bellidir. Ama, o da kahçı değil geçicidir, geçici olmaktadır.

Şimdi, üstüne üstlük, zaman geçirmeden gündeme yeni bir oyun sürülmekte. Amerika Birleşik Devletleri'nin bütçesinden karşılanmak üzere, Amerika'ya gidecek insanlara özel dil kursları açılmıştır. Kurs bitiminde üçer aylık Amerika'ya gidip özel eğitim görecekler. Kurs görenlerin çoğu tarım mühendisi. "N'olmuş yani" denilecek. Ne olacağını önümüzdeki yıl göreceğiz. Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı'nın tahminine göre 1985-86 yılındaki buğday üretiminin 506,3 milyon tonu

bulması bekleniyor. Geçen ve bu yılın üretimi 513,6 milyon ton olarak gerçekleşmiş. Bunun büyük yüzdesi Amerika'nın silolarında beklemektedir. Dünyanın buğday talebinin de 90 milyon ton olacağı sanılmaktadır.

Türkiye de nüfus oranına göre en çok buğday tüketen ülkelerden biridir. Geçen yıl 500 bin ton buğday alındı dışardan. Bu yıl 1 milyon tona ulaşmış olduğu sanılıyor. Önümüzdeki yılın açığı da Amerika'dan kapatılmak istenecektir.

Bu siloların nasıl boşaltılacağına ilişkin kurs görenlerden fetvalar dileyeceğiz sanırım. "Fetva" deyince, bu ülkenin tarım fakültelerindeki değerli öğretim üyelerinin, günümüz tarımı üzerine ne düşündükleri de merak konusu doğrusu. Türkiye tarımı üzerine Dünya Bankası, IMF, ABD görüş ve raporlarını sunarken, tarım ülkesinin tarım hocaları nerede diye insanın usuna gelmiyor da değil. Bilimsel dürüstlüğe, bilim adamlığına merhaba!

Ne var ki, bu olup bitenler üzerinde YÖK'le beraber suskunluğu yeğleyenlere karşı yabancı kurumların Türkiye tarımı üzerine yürüttükleri tezleri savunan ve konuşan birinci derecede Bakanlık yetkilileri var. Örneğin, ilgili Bakanlığın müsteşar yardımcısı, geçtiğimiz ay İzmir Altın-yunus'ta FAO toplantısında, Dünya Bankası kredisi için şöyle diyor: "Dünya Bankası'nın kısmen desteklediği ve dış parası 800 milyon doları bulan yardım, ayrıca yabancı sermaye kuruluşları, uluslararası ilişkiler, yapılan anlaşmalar çerçevesindeki teknik yardımın, projelerin temelinde yatan esas amaç, teknoloji transferi ve Türk tarımını modernleştirme gayretidir."

Kanımcı, bugün siyasi iktidarcı kurtarılmak istenilen ülke tarımı ya da emekçi tarımcıları değil de, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanı ve iktidarın kendisi olsa gerek. Nitekim, geçtiğimiz günlerde TV'de "Aydın Programında Tarım Sorunları" adlı senaryo bunun somut örneğini oluşturmıştır. Bir yanda üreticilerin çaresizliği, öte yanda Türkiye Ziraat Odaları Birliği Başkanının atraksiyonu ve çiftçi adına büyük tüccarların, dışalım ve satımların izlenen politikalara övgüleri. Ardından da Bakanın -şu kötü ve pis havada- çizdiği güllük gülistanlık. Kaldı ki, denildiği gibi olmuş olsa ne yazar! Emekçilerin, şirkette payı olmadıktan ve kardan pay alamayacak olduktan sonra...

KIRSAL ALANIN VE TOPLUMUN CARESİZLİĞİ ÖRGÜTSÜZLÜĞÜNDEN İLERİ GELMEKTEDİR

Türkiye tarımının ve kırsal alanın günümüzde düştüğü durum ve gerileme, kırsal alanda yaşayanların örgütsüzlüğü, en büyük eksikliğidir. Bu sorun, toplumun her alanı içinde geçerlidir. Biz konumuz gereği, kırsal

alandaki küçük üreticilerin, yoksul köylülerin örgütleri, kooperatiflerin bugünü üzerine sözeceğiz.

Başktaki iktidarın kooperatifçiliğe bakışı da, tarıma bakışının bir parçasını oluşturmaktadır.

Kooperatifler, ilk anda kırsal alandaki yoksul üreticilerin, kentlerde de çalışan emekçilerin dayanışma ve yardımlaşma örgütlerini çağırıştırır. Ekonomik sistemin adı ne olursa olsun, bu böyle olmuştur. Altı yıl öncesine değin Türkiye'de de böyleydi. Ne zaman ki emekçilerin bu örgütleri, ekonomik yapılanmalarına diğer emekçi sınıf ve tabakaların çıkarları doğrultusunda demokratik ve politik bir içerik kattılar, -ki kooperatiflerdeki emekçilerin yaşamsal kahıncılığı bu bilince ulaşmalarıyla olaysıydı- o zaman egemen güçlerin düşmanlığını üzerlerine çektiler.

Ülkemizde izlenen ekonomi politikalarla, ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel alanda egemen olan yabancı ve gerici ideoloji, bu dönemde katmerleştirilmiştir. Bunun kırsal alanda ve kooperatiflerdeki yansımaları, çarpıcı ve çok daha geriletici olmuştur.

Değişik yasa ve anasözleşmelerle kurulu kooperatifler ve birlikleri, son

beş altı yıldır ya kapatılmış, ya işlemez duruma getirilmiş, ya da içleri boşaltılarak, şirketlere dönüştürülmek istenmiştir. Siyasi iktidara, salt parasal kredi kaynaklarıyla ve denetimiyle bağlı olan, ama üretim yönetiminde, bizzat kendisinin söz ve karar sahibi oldukları özgür ve demokratik kooperatifler, kendi hak ve çıkarlarına a kırı bir düzene aş kaldırmış, direnmiş olmalarının sonucu 12 Eylül 1980'de sektöre uğratılmış, işlemez duruma getirilmiştir. Siyasi iktidarlara bağlı kooperatif ve birlikler de yeni yasal düzenlemelerle, tarım iktidarın "sultasına altına" alınmak istenmiştir.

Küçük üreticilerin, yoksul köylülerin ekonomik-demokratik örgütü, Köy Kalkınma Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği KÖY-KOOP'un 12 Eylül 1980'de çalışması durdurulmuştur. O güne değin, Türkiye'nin 59 ilinde ve 2814 köyünde örgütlü olan KÖY-KOOP, diğer tüm emekçilerin ve örgütlerinin karşılaştığı so-

nuçla, kendine düşeni almıştır. Merkez Birliğinin çalışmaz duruma getirilişi, ayrı tüzel kişilikleri olan birlikleri ve birim kooperatifleri de doğrudan etkilemiştir. KÖY-KOOP ve birlikler bünyesindeki tam kapasiteyle çalışan binlerce mandra, salça fabrikası, besi çiftlikleri ve benzeri tarımsal işletmeler, 12 Eylül'den sonra kapanmıştır. Şimdi milyonlarca liralık yatırımlar, kendi "kaderlerine" terk edilmiştir.

Devletin bizzat yönetiminde ve denetiminde olan Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri de, 1984 yılında çıkarılan 237 ve 238 sayılı yasa hükmündeki kararnameyle siyasi iktidara tümünden bağlı kılınmak istenmiştir. Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri'nde Genel Kurul sonuçları, siyasi iktidarın aleyhine tam bir fiyasko olmuştur. Tarım Kredi Kooperatiflerinde de aynı durumla karşılaşmamak için, bugünlerde yapılması gereken genel kurullar ertelenmektedir.

Söz konusu kooperatifler, kooperatifçilikten uzak, şirketleşmeye yakın kuruluşlardır. Özellikle Tarım Satış Kooperatif Birlikleri'nde üreticinin alın teri ve ürünü, kendi istencinin dışında, aracı-tefecî büyük tüccarlara belirlenmektedir. Son genel kurullar-

daki çatışma, emekçilerle tarım egemenleri arasında değil, bu kooperatiflerin üzerinde etkili olan güçlerin arasındaki bir çatışmadır. Bunlar aynı kaptan içmekte. Sorun, kimin kışının daha büyük olacağıdır. Ya da Hoca Nasrettin'in deyiimiyle, kimin biraz daha öleceğinin kavgasıdır.

Evet, Türkiye'nin birinci sorunu "Demokrasi ve İnsan Hakları" dır. Yazının başında, ikincisini oluşturduğunu belirttikimiz "Ekmek" sorunu da birincisinin çözümünde vardır. Çünkü demokrasilerde, emekçiler, ekmeğinin büyüklüğünü elde etme hakkına sahiptir. Geçmişte, nisbi de olsa bu onur yaşanmıştır. Ama şurasıda unutulmamalıdır, demokrasiye giden yolların kilometre taşlarında sendikalar, kooperatifler ve emekçilerin örgütleri vardır. Siyasi iktidarın itihakamesiyle getiremeyeceği budur. Bu da, emekçi halkımızın geçmişte yoğunlaştığı bilincinde, umudunda ve inancında vardır. Bugün görülmesi gereken budur.

Düşük Taban Fiyatları ve Tarımda Çöküş

Aziz Konukman

Tarımın Milli Gelir'den aldığı pay, 1977'ye kadar büyük ölçüde yüksek taban fiyatları politikası nedeniyle sürekli bir artış gösterdi. İthal ikameci sanayileşme stratejisinin, iç pazardaki talebin yaygınlaştırmasını gerektirmesi böyle bir gelişimi kaçınılmaz kıldı. 1978 ve 1980 istikrar tedbirleriyle yürürlüğe konan düşük taban fiyatları politikasıyla bu süreç tersine çevrilmiştir. Nitekim, tarım kesiminin Milli Gelir'den aldığı pay 1977'de yüzde 28.9 iken 1984'de yüzde 22.1'e düşmüştür.

İÇ TİCARET HADLERİ TARIM ALEYHİNE DÖNMEYE DEVAM EDİYOR

Tarım kesiminin ekonomideki göreceli durumunu sergileyebilen bazı göstergeler vardır. Bunlardan biri "İç ticaret hadleri" dir. Fiyat makası olarak nitelendirilen iç ticaret hadleri tarım ürünleri fiyatları ile tarım kesiminin kullandığı sanai ürünlerin fiyatları arasındaki ilişkiyi gösterir. Tarım kesiminin sattığı ürün fiyatlarının satın aldığı ürün fiyatlarına oranını belirleyen iç ticaret haddi, tarım kesiminin sanayi kesimiyle yaptığı ticaretten kârlı çıkıp çıkmadığını gösterir. İç ticaret hadlerindeki değişimler tarım ürünlerinin satın alma gücündeki değişiklikleri gösteriyor. Satılan

tarım ürünlerinin birim değeri, satın alınan sanayi ürünlerinin birim değerini karşılamadığından tarım kesiminin daha fazla ürün satması gerekiyor. Bir başka deyişle, iç ticaret hadinin gerilemesiyle, tarım kesimi bu ticaretten zararlı çıkıyor. Zira aynı miktar sanayi ürünü alabilmek için daha çok tarım ürünü satması zorunlu oluyor. Bu ise tarım kesiminin kaynaklarının ucuz bedellerle sanayi kesimine transferi anlamına geliyor.

İç ticaret hadleri, 1980 istikrar döneminden günümüze kadar sürekli olarak 100'ün altında kalmıştır. İç ticaret hadlerindeki bu gerileme, tarım ürünlerinin nisbi fiyatlarında düşmeler olduğunu açıkça göstermektedir. Bir başka deyişle tarım kesimi, istikrar dönemi boyunca, 1977'lerde ulaştığı satın alma gücünün oldukça gerisinde kalmıştır. Nitekim bir birim sanai ürün satın alabilmek için, gerekli tarım ürünü miktarı son yıllarda istikrarlı bir artış göstermektedir. 1977 yılında bir traktör alabilmek için 45.3 ton buğday gerekirken, bu miktar 1985'de 62 tona çıkmıştır. Aynı oranda değilse bile benzer artışlar, tarımla geçinen nüfusun harcamalarında önemli bir paya sahip olan biçerdöver, pulluk, azotlu gübre gibi üretim araçları yanında tüpgaz, sabun, basma, şeker gibi tüketim malları açısından da geçerlidir (1).

TARIM DIŞI KESİME KAYNAK TRANSFERİ DEVAM EDİYOR

Tabloda iç ticaret hadlerindeki söz konusu gerilemenin tarım kesimi gelirinde yol açtığı kayıplar yıllar itibarıyla gösterilmektedir.

1980 istikrar tedbirleriyle yürürlüğe konan, düşük taban fiyatları politikasıyla, tarım aleyhine yaratılan olumsuz konjonktürün tarım kesimine verdirdiği kayıplar büyük boyutlara ulaşmıştır.

Tablo izlenildiğinde, 1980-1984 döneminde toplam potansiyel gelirin 14.3 trilyon, kaybin ise yaklaşık 4.9 trilyon olduğu, yani istikrar döneminde iç ticaret hadlerinin, tarım aleyhine dönmesinden kaynaklanan kaybin, potansiyel tarımsal gelirin yüzde 34'üne ulaştığı anlaşılır (2). Bir başka deyişle, tarım kesiminin milli gelirden aldığı pay, alabileceği payın yüzde 34 altında gerçekleşmiştir. İç ticaret hadleri istikrar dönemi boyunca 1977'deki düzeyini -1977'de endeks 100 idi- koruyabilseydi, tarım kesiminin milli gelirden alacağı pay muhtemelen yüzde 35 civarında olacaktı. İç ticaret hadlerinin aleyhe dönmesiyle bu pay, yüzde 34 azalarak yüzde 23 olarak gerçekleşmiştir. İstikrar dönemi boyunca en yüksek görece gelir kaybına ise, iç ticaret hadlerinin en düşük olduğu 1983'de ulaşılmıştır. (3). Tarım kesimi bu yılda yaklaşık yüzde 40 pay kaybına uğramıştır. Özetle ifade edecek olursak tarım kesimi ürettikçe kaybetmektedir (4).

KAYNAK AKTARIMI NEREYE KADAR DEVAM EDEBİLİR?

İç ticaret hadlerinin hızla tarım aleyhine dönmesi ve dolayısıyla tarım kesiminin satın alma gücünün zayıflaması, üretimi olumsuz yönde etkileyebilir. Zira tarım kesiminin satın alma gücünde ortaya çıkan hızlı düşüşler, tarımsal üretim artışı için zorunlu girdilerin kullanımında azalmalara yol açabilir. Nitekim ülkemizde son yıllarda, iç ticaret hadlerinin hızla tarım aleyhine dönmesiyle birlikte bu yönde bir eğilimin giderek daha fazla

belirginlik kazanmaya başladığı söylenebilir.

Örneğin gübre kullanımı, istikrar dönemi boyunca 1983 yılı hariç hep 1978 düzeyinin gerisinde kalmıştır. Gübre kullanımı 1978'de 7.4 milyon ton iken 1984'de 7.3 milyona düşmüştür. Öte yandan traktör sayısının artış hızı giderek azalmış, ayrıca biçerdöver, traktör pulluğu, atomizer ve patates sökme makinalarında mutlak düşüşler görülmeye başlanmıştır. Modern tarımsal girdi ve araç-gereç kullanımında gözlenen bu duraklamanın, eninde sonunda tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmazdır. (5) Tarımsal üretim, bundan sonra ancak modern girdi kullanımının yaygınlaşmasıyla sağlanacak verimlilik artışıyla yükseltilebilecektir. Bu açıdan bakıldığında, iç ticaret hadlerinde son yıllarda gözlenen gelişme daha dikkatli bir biçimde ele alınmaya muhtaç görünmektedir. Zira tarım kesimindeki muhtemel üretim düşüşleri, sanayileşme açısından zorunlu görülen kaynak transferlerini de tehlikeye sokabilecek boyutlara ulaşabilir. Artık iç talebi tarım gelirlerini düşürerek kısmının sınırlarına gelinmiştir. Tarım gelirlerinin zorlanmasıyla, talepten kaynaklanan enflasyonist baskı büyük ölçüde önlenememiştir. (6) Ancak bu olumlu gelişme aynı zamanda, verimliliği artırıcı gerekli tedbirler alınmadığında, tarım kesiminde oluşabilecek muhtemel bir üretim krizinin habercisi de olabilir.

NOTLAR

1- Bu süreç bir tek gübrede 1977-1979'da kesintiye uğramıştır. Gübre subvansiyonunun 1979'da kaldırılmasıyla gerekli buğday miktarı yeniden diğer girdilerde olduğu gibi artmaya başladı. Nitekim 1979'da 1 kg gübre almak için 250 gram buğday gerekirken, bu değer 1985'de 556 grama yükseldi.

2- Potansiyel tarımsal gelir serisi, "tarım fiyatları, sanai fiyatlar kadar artsaydı- iç ticaret haddi endeksi değeri 100 olsaydı- tarımsal gelir ne olurdu?" sorusuna yanıt getirmektedir. Hesaplanmasında izlenen yöntem ise şöyledir: Önce fiyat hareketlerinin etkisini gidermek amacıyla cari fiyatlarla tarımsal gelir serisi, 1977 başlı tarım ürünleri fiyat endeksiyle deflate edilerek sabit fiyatlarla tarımsal gelir serisi elde edilmiştir. Daha sonra elde edilen bu seriyle, 1977 başlı sanai ürünler fiyat endeksi çarpılarak potansiyel tarımsal gelir serisine ulaşılmıştır.

3- En düşük iç ticaret hadlerinin 1983'de gerçekleşmesinin nedeni en düşük taban fiyat artışlarının 1983'de kaydedilmiş olmasıdır. Taban fiyatlarındaki ortalama ar-

tışlar istikrar döneminde yıllar itibarıyla şöyle bir seyir izlemiştir: 1980: % 103.3, 1981: % 39.9, 1982: % 25.8, 1983: % 24.8, 1984: % 42, 1985: % 36.

4- Kırsal kesimdeki fakirleşme süreci tarım kesimindeki nüfus artışı gözönüne alındığında daha da belirginleşmektedir. Nitekim iç ticaret hadleri, tarımsal reel gelir ve kırsal nüfus serilerinden elde ettiğimiz kırsal refah endeksi, 1977'de 100 iken istikrar dönemi boyunca 100'ün altında seyretmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için "İşbittiren Ekonomi: Liberalizm, Devlet Müdahalesi ve 24 Ocak" derlemesindeki (Bilim ve Sanat Yn.) makalemize gönderiyoruz.

5- Nitekim içinde bulunduğumuz yılda araç-gereç yetersizliği ve düşük fiyat beklentisi nedenleriyle bazı ürünlerin ekim sahaları daraltılmıştır. En belirgin daralma pamukta kaydedilmiştir. 1983 ve 1984 yıllarında 600 bin hektar civarında olan ekim sahası 1985'de 480 bine düşmüştür.

6- Destekleme alımı yapılan ürünlerin toplam eşya fiyatları endeksindeki ağırlıklarını temel alarak girdi-çıktı analizinden giderek yaptığımız hesaplamalar, taban fiyatlarının enflasyonist etkisinin istikrar dönemi boyunca azaldığını açıkça gösteriyor. Taban fiyatlarındaki artışın enflasyona katkısı 1980'de yüzde 44 iken, 1984'de yüzde 17.7'ye düşmüştür. Söz konusu katkının 1985'de yüzde 15 civarında olması beklenmektedir.

KAFKAS KÜLTÜR DERNEĞİ

KAFKAS HALK DANSLARI TOPLULUĞU GÖSTERİSİ

7 bini aşkın kişinin doldurduğu salonda bir anda bir coşku kapladı havayı. Uzun mavi elbiseleriyle süzülerek piste çıkan zarif bayanların ardından lacivert kostümleriyle görüntüyü baylar tamamladı. Gitar, mandolin, çift akordeon, çift doli* çalgılarından oluşan orkestra eşliğinde 16 çift gösterilerine başladılar. Danslar, Kuzey Kafkasya insanların tarihsel süreç içindeki gelişimlerini adeta tekrar yaşıyorlardı izleyenlere.

Organizasyonunu 1961 yılında kurulan Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği'nin üstlendiği gösteri, 14 Aralık tarihinde Atatürk Spor Salonunda, İstanbul Kafkas Kültür Derneği, Kafkas Halk Dansları Topluluğu tarafından gerçekleştiriliyordu Salon kapasitesini zorlayan bir kalabalıkla doluydu.

Ekip "Lezginka" dansıyla başladı gösterisine. Hareketli grup dansının en önemli özelliği çiftlerce oynanması ve çiftlerin birbirine gösterdikleri ilgiyi sergilemesi. Topluluk "Şımd" dansına başladı ardından. İlkel çağlardaki tapınma biçiminden kaynaklandığı belirlenen dans da Kuzey Kafkas oyunlarının temel özellikleri yer alıyordu. Bunlar, çiftlerin birlikteliği, bayanların zarif ve çekici hareketleriyle, erkeklerin sert, hareketli, cesur tavırlarıydı. Kızlar, ayın gökyüzünde kızakla çekilişi gibi, Spor Salonunun parke döşemelerinde kayıyordu. 3 saat süren gösteri, çeşitli mizansenlerle beslenmişti. Kafkas topluluklarının düğünleri, savaşları, yaşam biçimleri, inanışları, değerleri danslarda öğelerini sergiliyordu. Ardından düşsel bir sevdayı izledik çoban dansıyla.

Danslarda, sevdâ ve güçlük ağırlıklı dile getirilirken, zaman za-

man, büyü, düş, dinsel tapınma, saygı öğeleri yansıtılıyor. "Kafe"nin öyküsünde, Çoban Tanrı, müziğin yaratıcısı ve çobanların koruyucusu, yarı insan yarı tanrı Nart Şabatniko kavayla çaldığı ezgilerle, Han'ın hasta güzel kızını yaşama döndürüyor.

Kuzey Kafkasya danslarının ağırlıklı olarak ilkel üretim ilişkilerinin doğurduğu yaşam tarzını yansıttığı gözleniyor.

Kuzey Kafkas dansları, Kafkas mitolojisinden de etkilenmiş. Mitolojiye göre, yarı insan yarı tanrı 7 tane Nart koruyor ve yaşıyor Kafkasyayı. Han'ın kızını yaşama kavuşturdu Nart Şabatniko da bu Nartlardan bir tanesi. Ayrıca bütün Nartların babası Nart Savsurugua yer alıyor mitolojide. Tarihçiler, Kafkas Mitolojisiyle, Yunan mitolojisinin benzerleri olduğunu ortaya koyuyorlar.

Danslardan bazıları "şımd", "grozny", "tleperuz", "acemi", "üç tül", "kafe-koanşe" gibi isimlerle sergileniyor.

Danslar, eşler arasındaki uyunun bütünlüğün ve coşkunun yansımasıyla, izleyenlere tarihin eski sayfalarından küçük bölümleri yaşıyor.

NART BOZKURT

*Doli: Vurmalı bir Kafkas Çalgısı.

Yıllar	Cari Fiy. Tarımsal Gelir (milyar TL)	Potansiyel Tarımsal Gelir (milyar)	Cari Fiyatlarla Gelir kaybı (milyar)	Tarımın Milli Gelir * Pay Kaybı (%)	Tarımın Milli Gelir Payı (%)
1980	925.0	1.433.2	-508.2	35	24.1
1981	1.325.4	1.902.1	-576.7	30	23.1
1982	1.678.9	2.589.7	-910.8	35	23.5
1983	2.118.1	3.500.5	-1.382.4	39	22.6
1984	3.373.3	4.904.4	-1.531.1	31	22.1
1984-1980	9.420.7	14.329.9	-4.909.2	34	23.0

* (3) . sütunun (2) . 'ye bölünmesiyle elde edilmiştir.

18 etmek ister misiniz ? Öyleyse, Bilim ve Sanat'a yazarak ya da uğ

rayarak, armağan formunu düzenletir misiniz? Dostlarınıza "Bilim 19

CÜNEYT'LER 85'İ DEĞERLENDİRİYOR

Söyleşi: J. Gülizar

CÜNEYT ARCAYÜREK:

"85 Yılı, 82 Düzeninin iflas Yılıdır"

Cüneyt Arcayürek, son bir yılda arkası arkasına yayınladığı kitaplarla, Türkiye'nin geçmişine ve bugününe, hatta geleceğine ışık tutan bir yazar. Ve de yaşadığı çağın tanıklığını üstlenen bir gazeteci. Bilgileri konuşturuyor kitaplarında, belgeleri konuşturuyor, deneyimlerini konuşturuyor. Tüm bu nedenlerle yine karşınıza geldik, yakın geçmiş ve yakın geleceği değerlendirmek üzere...

"1985'in en çarpıcı yanı, Anayasa'ya 1982'de konulan bütün kısıtlamalara, kısıtlı demokrasiyi savunan anlayışlara karşın, yasal olmasa da, bu kısıtlılık durumlarının delinmesidir" diye girdi söze Cüneyt Arcayürek ve hemen ekledi:

"82 Anayasası'nı yaratan güçler, bu kısıtlamaların Türkiye'de İLELEBET PAYIDAR OLACAĞINI sanıyorlardı. Oysa 83 seçimleriyle yarım yamalak getirilen, hatta disiplinli bir demokrasinin sürmesini isteyen çevrelere, o çevrelere uyum gösteren Özal iktidarına karşın, aydın çevrelerin, özellikle de basının bu kısıtlamaları gözden uzak tutmasıyla, bana göre, kurulmak istenen sistem çöktü. Askeri rejimin planladığı siyasal sistematik çöktü. Askeri rejimin ve onun uzantısı olan Özal iktidarının ekonomik anlayışı çöktü..."

Türkiye'ye uygulanmak istenen demokratik ve ekonomik modeller, tüm bunlar çöktükten sonra ayakta kalabilir miydi? Alt yapısı kaymaya başlayan bir binanın, bütün aldatmacalara karşın, 1985 boyunca sarsılıp çatırdadığını yaşadık. Bir anlayışın iflası değilse, nedir bu? 1985 bir anlamda da çeşitli kesimlerin gerçek demokrasiyi aradıkları ve pek de bulamadıkları bir yıl oldu. Sendikası, derneklerine, sokaktaki insanından basınına dek her çevrenin gerçek demokratik ilkeleri aradı-

ğı bir yıl...

Bu aramaların vardığı sonuç üzerine konuşsak...

Elbette hedefe erişilmiş değil, ama alınan yol uzun ve önemli. 82 rejiminin mucidi olanlar ne derlerse desinler, şimdi kendileri, başkalarına uygulamayı ön plana aldıkları rejimin kısıtlaması içindeler. Örneğin, Cumhurbaşkanı Sayın Evren, Devlet'i tek elden yönetme günlerinin geçtiğini, tersine, Anayasa'nın sınırladığı sorumlulukların ötesine geçemeyeceğini anladı. Sayın Başbakan Özal ise, askeri güçlerin şemsiyesi altında, göstermelik bir muhalefetle, dilediği gibi at oynatmaya çağının bilincine vardı."

Bunların somut göstergeleri var mı?

"86 bütçesi görüşmelerini anımsayın. Her şeyi yumuşak ifadelerle anlatan Özal gitmiş, söylenebileceklerin ancak onda birini söyleyen muhalefet karşısında, sinirinden Başbakanlık koltuğuna sığamayan bir Özal gelmişti o görüşmelerde."

1985, tüm partilerde bünye değişikliklerinin yaşandığı, topluma kabul ettirmeye çalışılan siyasal yapının zorlandığı ve kabuğun yer yer çatladığı bir yıldır. İktidar partisi dışında tüm siyasal partilerde liderler ve yönetim kadroları değişmiş, planlanan sistemin kabul edilmediği açıkça ortaya konulmuştu. Bu değişimden, kendisini, parti içindeki çalkantılarla kurtarabilen Özal'ın, bu kurtuluşu Başbakan olmasına borçlu olduğu da apaçık bir gerçektir.

"Elbette böyle olacaktı" diyor Cüneyt Arcayürek, "çünkü doğrusu oydu, çünkü demokrasinin tadını almış bir milletiz biz, vazgeçmek kolay mı?"

Bir de, tek fiskeyle yerlerinden olan liderler. Hem de afırlı-tafralı

liderler... Kocaman bir kahkahayla söze dalıyor Arcayürek. "O dediniz şey... Yani Calp ve Sunalp gibi, askerlerin planladığı siyasal sistematığı sürdürmeyi ilke edinenlerin tek darbeye yuvarlanıp gitmeleri, 82 düzeninin 85'de iflasının en önemli kanıtıdır."

Ama bu kadar da kolay gitmek olur muydu?

"Olurdu ve oldu. Calp ve Sunalp, 12 Eylül paralelinde, kısıtlı mırıldanmalarla bir demokratik düzenden yana oldukları için böylesine kolay gittiler. Elbette hesaplarında yoktu bu."

Son otuz yılda "ebediyete akıp giden her on senede bir" askeri müdahalelerin yaşandığı görülüyor. Bir şeylerin olup bittiği ve anlayamadığımız ortada. Ölenlerin niçin öldüğünü, kalanların nasıl kaldığını kavrayamadığımız bir gerçek. Birtakım şeyleri hangi hesaplar uğruna yaşadık, sineye çektik? Hangimizin sırtından kimler ne kazandılar? 1985'in çok önemli özelliklerinden biri, hiç değilse bir dönem için bu soruların yanıtlarını getirmesiydi. Birtakım insanların gerçek yüzleriyle ortaya çıkması, ülkenin kimlerden ve nasıl bir felaketin eşiğinden dönmüş olduğunun anlaşılmasıydı.

"12 Mart'ı kapalı kapılar ardında tutmaya çalışan güçler, başında 12 Mart'ın nasıl bir rejim olduğunu irdeleyen yazıları ve belgeleri okudukça, ipliklerinin nasıl pazara çıktığını gördüler."

Cüneyt Arcayürek'in tek cümlelik değerlendirmesi bu.

Gerçekler bir toplumdaki ne kadar gizlenebilir? Gizlenemediği ve daha 15'nci yıla varmadan döküldü ortaya.

"Bazı şeyler o kadar da saklı kalmayacak" diyor Cüneyt Arcayürek, "çünkü emr-i kumanda zinciri

dıkları işkenceler 86'da da sürüp gidecektir. Devlet kadrolarını sağcılaştırma eyleminin dayanağı olan fişleme ve güvenlik soruşturmaları da, 85'den 86'ya devreden 1402'liklerin durumlarındaki tikanıklık da öyle..

85'de çok önemli bir olumsuzluk daha yaşadık. Yargıya müdahaleleri. Acaba geçen yılı hiç bu açıdan düşündünüz mü?

— İnsan haklarına saldırıların sürdüğü bir toplumda, adaletin iyi işlediği söylenebilir mi? Yargının, 82 Anayasasıyla vesayet altına alındığı, yargıcın yazgısının bakanın iki dudağı arasına konulduğu yetmiyormuş gibi, yargıya dışardan yapılan telkinler yaşadık 85 boyunca. Örneğin Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Başbakan Özal ve Devlet Bakanı Mesut Yılmaz'ın sürmekte olan Barış Derneği ve DİSK davalarıyla ilgili telkinleri, bu dönem savunucularının, adaletin bağımsızlığını istemediklerinin en güzel kanıtı oldu. Bu davalar da yargılananları, Anayasanın 138'inci maddesini hiçe sayarak komünistlikle, SSCB'den para almakla suçlamak akılla, mantıkla, hukukla, adaletle bağdaşır mıydı? Bunlar yargıya açıkça müdahaleler değil de neydi?

Bütün iddialara, enflasyonun düşeceği, dış saygınlığımızın arttığı, ekonominin düzeldiği yolundaki iddi-

alara karşın, sıkıntılı bir yıl yaşadık geniş halk kesimleri. Neredeyse toplu sözleşmesiz, grevsiz bir ortamda bile iyiye doğru adımların atılmadığını gördük. Böylesi sıkıntıların, insanların birçoğunu onursuz yollardan para kazanmaya ittiğini gördük. "Özel teşebbüs alanında bazı büyük isimlerin yok oluşunu ve yenilerinin çıkışını gördük, el değiştirmesine karşın sermayenin gücünü koruduğunu gördük, yeni zenginlerin sayısında artış, yeni yoksulların sayısında daha ciddi bir artış gördük" diyerek tamamlıyor tabloyu Cüneyt Canver. Bu tablonun 86'ya yansımalarının ne olacağını ise "eğer 86 seçim yılı olacaksa, eğer Başbakan 3.5 milyar dolar borç ertelemesini başarabilecek ve taze borç para alabilecekse, ekonomide zam yokluğundan dolayı 86 da BİR NEFES ALMA olabilir, yoksa bir şey değişmez" diye yanıtlıyor.

Sayın Canver, dışardaki saygınlığımız?

Borcumuzu ödemediğimiz dış banka ve firmalarda saygınlığımız var. Ama demokratik ülkelerin halkları nezdindeki barbar Türkler imajımızın değişmediği kanısındayım. Çünkü değiştirilecek hiçbir şey yapılmadı.

Muhalefetin, insan hakları konusundaki çabaları da olmasaydı, 85' kap-

kara bir yıl olacaktı.

86 yılı, siyasal bakımdan 85'in olaylarından nasıl etkileenecek?

SHP'nin yeni Genel Başkanı ve yönetici kadroları belirlenecek her şeyden önce. Bu, iki yıllık parti içi çekişmelerin ertelenmesi, partinin asıl işlevine dönmesi ve 83'den bu yana, nihayet ilk kez ülkenin sorunlarını sahiplenmesi demek olacaktır.

1985 Uluslararası Gençlik Yılıydı. Gençlerimiz için dişe dokunur hiçbir şeyin yapılmamış olması bir yana.. Gençlerin sokaklardan toplanıp karakollara götürüldüğü.. Örgütlenme özgürlüklerinin birtakım baskılar altında ve söke-koparıla alındığı.. Siyasi Şubelerde gençlere "nasihat edildiği".. YÖK başkanının "içinin parçalanmasına" karşın 40 bin gencin Üniversiteden atıldığı.. Öğrenci gençliğin YÖK yetkililerince aşağılandığı.. Öteki gençlik kesimlerinin çaresizliği, işsizliği.. Tüm gençlerin yaşam koşullarının daha da ağırlaştığı.. Ve de gençlerin yargılanmalarının sürdüğü bir gençlik yılı.

Ne dersiniz Cüneyt Canver?

— Tüm gençlerimize geçmiş olsun derim.

1986 Dünya Barış Yılı

— 1986 için de aynı şeyi söylememeyi dilerim.

Ferruh Doğan

ve Sanat'a yazarak ya da uğrayarak, armağan formunu düzenletir mi 21

içinde, bazı yayınları yapması yasaklanan basında, artık 12 Eylül'ün irdelenmesi, hatta eleştirisi başladı." Sonra bir örnek diye gösteriyor, tu kaka edilen "80 öncesi yılların", TBMM bütçe görüşmelerinde tartışıldığını, yer yer savunulduğunu. "O dönemin karşısına çıkmak görevi de askeri rejimin uzantısı Özal'a düşüyordu" deyip, hemen ekliyor: "Bir gün gelecek, hem de uzak olmayan bir gün gelecek ve 12 Eylül öncesinde, devletin kaderine ege-men olmuş bütün güçlerin konumları, sorumlulukları hiç ayırım yapılmaksızın belgeleriyle ortaya konacak."

1985, insan haklarına aykırı davranışların ve işkence iddialarının do-

ruğa çıktığı bir yıl oldu. Arcayürek bu tür uygulamaların "ne önlendiğine ne de içeriği-dışarıyı uyutmaya çalışan son davranışlarla önleneneğine inanmıyor". Yöntemlerin değişeceğini, ABD ve Avrupa'dan alınan gelişmiş modellerle bu işin sürdürüleceğini söylüyor. Ve "12 Eylül rejiminin, parti kurdurarak iktidara gelmesini sağlamaya çalıştığı bir emekli paşa, resmi demeçlerinde COP YERİNE TAŞ GİBİ DELİKANLILARIN PENİSİNİ öneriyordu, işkence konusunda gelebildiğimiz nokta bu demeçlerle açıkça görülüyor" diyor.

Arcayürek, 85'de kabaca özetlemeye çalıştığımız bu siyasal oluşumların, 86'ya yansımaları nasıl olacak?

86'da siyasal sistematiğe önemli

gelişmeler olabilir. Çünkü 85'in ikinci yarısında yola çıktık bir kez. Ammmaaa, Özal kaldıkça ekonomi daha da kötüye gider, halkın sürünmesi de artarak devam eder."

Özal iktidarının ülkeyi getirdiği nokta bu mu?

Buna Özal Ekonomisi demek de yanlış. Çünkü 12 Eylül yönetimi, işe başladığı gün, 24 Ocak kararlarının uygulamaları sürsün diye Özal'a görev vermedi mi? O halde bugünkü ekonomik model, askeri düzenin de benimsediği "Türkiye'yi esenliğe çıkaracak yoldur".

Son olarak da dışardaki saygınlığımız üzerinde dursak?

Hahha ha.. Hahhahha haaa. O da 86'da böyle sürüp gider."

CÜNEYT CANVER:

"üç yıllık bir aradan sonra, Türk Kamuoyu yeniden düşünmeye başladı"

Cüneyt Canver, 1983 Parlamento'su'nun en atak milletvekillerinden biri. Ve de en çok soru soran, iktidara en çok kök söktüren. HP'li başladığı parlamenterliği, SHP'li olarak aynı dinamizmle sürüyor. Doğal olarak "HP kurultayıyla başlayıp, SHP'de noktalanmış gelişmeler dizisidir en önemlisi" diyor, 85'in olayları demeye kalmadan. Olay iki noktadan önemli Cüneyt Canver için. Önce "azgın bir iktidar karşısında, güçsüz bir partinin çaresizliğinden SHP'nin gücüne erişmek". Sonra da "biraz çabıyla, bazı içtensiz tavırların nasıl anlaşmaya dönüştüğünü, aşılabilir sanılan engellerin aşılabiliğini görmek ve göstermek" açısından.

Bunun dışında? Bunun dışında "12 Eylül'cülerin karşı olduklarını açıkça beyan ettikleri partinin, süreç içinde, kendisine banko oynamayanların favorisi oluşu" var. Dahası, 12 Eylül'ü savunduğu ileri sürülen HP'

nin kimlik değiştirmesi, 12 Eylül ruh ve felsefesine sınıksız bağlılığını her fırsatta vurgulayan MDP'nin...

"Yok oluşu var, 85'in önemli olayları arasında" diye tamamlıyor Cüneyt Canver. Bir şey daha gözlemlemiş. 12 Eylül'ün Milattan önce ve sonra gibi oluşunu, ama şimdi-lerde "arkadaşlar, 12 Eylül'ü unutmayalım" diye söze başlayanların taraftar yitirisi...

Şu son cümleleri biraz açalım. Ne demek istediğinizi daha iyi anlayalım.

Demek istiyorum ki, üç yıllık bir aradan sonra, 85'de kamuoyu yeniden düşünmeye başladı ve şimdi her şeyi yerli yerine koyuyor. Düşünen kamuoyu, her ne sebeple olursa olsun, demokrasiye ara verilmesini haklı görmüyor. Bir şey daha var. Yalnız 12 Eylül değil, tüm ihtilaller eleştiriliyor artık. Bu, toplumun yeni müdahalelere karşı duyarlı olduğunun, onu istemediğinin en önemli, en güzel göstergesi.

Tüm bunlardan çıkan sonuç, 85'

in, demokrasinin yeniden anımsandığı yıl olması. Birtakım örgütsel etkinliklerin, zor ve sembolik ölçüde de olsa, öğrenci kesiminde, sendikalarda, odalarda, meslek kuruluşlarında yeniden başlatılması. Örneğin Otomobil-İş'te, Petrol-İş'te, Ziraatçılar Derneği'nde...

Sayın Canver, 85 yılının, ileride hangi birincil özelliğiyle hatırlanacağını hemen söyleyebilir misiniz?

80'den bu yana süren insan hakları ihlallerinin daha yoğun yaşandığı bir yıl olarak hatırlanacak. Düşünün ki, aklanmış ya da yakınları aranan kişilere pasaport verilmedi bu demokratik (!) dönemde. İşçi çıkarma yasasının kalkmasını, düşüncelerini açıklayan kişilerin siyaset yaptığı gerekçesiyle yargı önüne çıkarılmasını, yoğun işkence iddialarını yaşadık.

İçişleri Bakanlığı, yargıç rolünü üstlenmekten vazgeçmezse, Devletin bekası için çalıştığını (!) iddia edenlerin, Devlet düşmanlarına uygulama-

YÖK'ü ve üniversitelerimizi iyi tanımak ve tanıtmak zorundayız. "YÖK bir işe yaramıyor." ya da "Üniversitelerimizin niteliği kalmadı. Yeterli öğrenim yapılamıyor" demenin pek bir önemi yok artık. 12 Eylül'den sonra yüksek öğrenime verilen işlevi gözden kaçırmak gerekli. YÖK'le ya da üniversitelerimizle ilgili olarak sergilenen her olayın, her örneğin bilimsel ve öğretimsel ille de doğrudan doğruya ilişkisi aranmamalı. Yan olaylar ve ikinci derecedeymiş gibi görünen örnekler de bilimin doğru dürüst üretilemeyeceğini ve yüksek öğrenimin gereken biçimde yapılamayacağını göstermeye yetmektedir.

Örneğin Gazi Üniversitesi'ndeki Basın ve Yayın Yüksek Okulu'ndaki öğretim görevliliğine mahkeme kararı ile dönen fotoğraf sanatçısı İbrahim Demirel'in görevine, ikinci kez yine son verildi. Birinci göreve son verme işleminde hiçbir gerekçe gösterilmedi. İkincisine bir gerekçe hazırlanmalıydı. Demirel 32 gün göreve gelmedi diye bir tutanak tutuldu ve YÖK'te bir soruşturma açıldı. Bu basit sözcüklerle kuru bir olay anlatılıyor sanılabilir. Ama bu gibi olayların hiç de küçümsenmemesi gereken etkileri var. Salt olayların içindekilerin üzerinde değil, çevresindekilerde de...

YÖK'te açılan soruşturma için Demirel tanıklara gereksinim duydu. Tanıklar da çevresinden, onunla birlikte, onun içinde bulunduğu koşullarda aynı yerde görev yapan genç öğretim görevlilerinden ya da asistanlardan seçilebilir. Ama hiçbir tanıklığı kabul etmiyor. Demirel'in 32 gün işyerinden ayrılmadığını hepsi biliyor, bilmesine. Ama, ya tanıklık yaptıklarından ötürü aynı bürokratik işlemler onların da başına gelirse? Ya onların da görevine son verilirse? Ya

Ben emin değilim, soruyorum:

"YÖK sözü mü

Yanıt:

Evet, YÖK sözü.

onların da önüne binbir engel çıkarılırsa? Bu zorluklarla nasıl mücadele edilebilir, nasıl başa çıkılabilir? Sonuçta en iyisi tanıklık etmemek, hiçbir işe karışmamak, hakkın ve haklının yanında yer almamak, toplumsal görevlerden kendini soyutlamak, zorluklar önüne çıkmasını diye zorunlulukları bir yana itmek... Evet, bu se-

YÖK SÖZÜ

M.Tali Öngören

çim de her insanın hakkıdır. Ama acaba sonra ne olur? Bugün sahip oldukları yetkiler, rahatlık ve görevler onlara da kalır mı?

İşte sonunda toplumumuzun geldiği nokta.

Ama İbrahim Demirel yine de iki tanık buldu. Biri Basın ve Yayın Yüksek Okulu'ndan geçenlerde kendi isteği ile ayrılmış bir görevli arkadaş, diğeri de ben... YÖK'te tanıklığa gidiyorum. Başıma geleceklerden habersiz... İfademi iki YÖK üyesi alıyor. "Önce yemin ettireceğiz." diyorlar. "Namusun üzerine..." diye rek yemin ediyorum. Boş, havadan ve hafif bir söz değil, "Namusun..." demek. Arkasından da soruyorum, "Hangi yasaya dayanarak yemin ettirdiklerini." sorunun yarattığı gerginlik gözden kaçmıyor. "İşte öyle." diye yanıt veriliyor. Oysa "şu yönetmeliğin, şu maddesine göre..." diyebilirler. Hava gergin, üstelik de çok ciddi... Ama nedense, yönetmelikten filan kimse söz etmiyor. Belki de akıllarına gelmiyor.

Ne var ki, daha önemli bir olay sonra meydana geliyor. İfadem alınırken, bana incelemek üzere ince bir dosya veriliyor. Dosyanın içinde, benim önümdeki kendi dosyalarında da bulunan yazıların kopyaları var. Akşam eve döndüğümde, YÖK'ten gelen bir telefondan bana incelemek üzere verilen dosyanın, ben de kaldığı ve geri vermem gerektiği bildiriyor. Çantamın içini karıştırınca, gerçekten de bu dosyayı kendi dosyalarımın arasında yanıma almış olduğumu anlıyorum. Demek ki, tanıklık yaptıktan sonra odadan çıkarken, daha önce dosyayı bana incelemek üzere veren iki YÖK üyesi de onu geri istemeyi unutmuş. Dalgınlık. Ama onların ki dalgınlık da, benimki kötü niyetli bir davranış, YÖK'tekilere göre. Bunu bir gün sonra anlıyorum.

Dosyayı geri vereceğim ama, bir yazı almalyım YÖK bürosundan, "yanlışlıkla verildiğine" değin. Telefonda anlaşıyoruz bu konuda. Önce hukuk bürosundan bir bayanla, sonra

YÖK Genel Sekreteri ile... Ama gelen yazıda "dosyayı benim aldığım" yazılı... Hani, yanlış da değil... Ben aldım ama, durup dururken olmadı bu. Onlar verdiler önce. Hem de ben böyle bir istekte bulunmadan. Neyse, uzatacak değilim ya. "Ben dosyayı göndereyim, siz de yarın bana benim istediğim gibi bir yazı verin. Olur mu?" Yanıt: Olur. Hem de soğuk damgalı bir yazı verilir. Ben emin değilim, soruyorum: "YÖK sözü mü?" Yanıt: "Evet, YÖK sözü." Ertesi gün YÖK sözünün ne olduğunu gösterecekler bana.

Ertesi gün YÖK sözünün değerini anlamak için YÖK'teyim. Dosyayı bir gün önce, YÖK sözüne dayanarak çoktan yollamışım YÖK'e. Ama bana yazı verilmiyor. Hatta benimle bağırıp çağırarak konuşanlara son derece dingin yanıtlar verirken, bir bakıyorum, üç odacı beni tutuyor. Birden karşımdakinin yumruğunu hazırladığını seziyorum. Amerikan filmlerindeki kahramanlara taş çıkartacak bir silkinişle üç odacının elinden kurtulup, yumruğunu sıkana yaklaşıyor ve yine son derece dingin bir tutumla, "Vuracak mısın? Vur." diyorum. Ama karşımdaki kıvrılmaya ve titremeye başlıyor. Oysa yumruğu yapıştırırsa, benden iki kat üstün yapıyla beni yere çivilemesi işten bile değil... Neredeyim ben? YÖK'te...

Tüm mücadelemiz bu YÖK'teki haklarımızı geri almak, yasal yolları kullanarak, Gazi Üniversitesi'ndeki Basın ve Yayın Yüksek Okulu'na dönerek öğretim yapmak mı? Haklarımızı alsak, ne olur? Geri dönsək, öğretim yapmaya ne gerek var? İnsanlar korkutulmuş, kişisel cesaret yok edilmiş, toplumsal görev inancı bir yana itilmiş, verilen sözler tutulmaz, zorbalık kol gezerken mi?

Hayır, sağduyudan, dürüstlükten, açık yüreklilikten, bilimden, hukuktan ve içtenlikten uzaklaşmamak gerekiyor. Bunları nasıl koruyabiliriz? Önce bunu gözetmek zorundayız. Yoksa toplumumuzun ezilip daha da ufanmasını engelleyemeyiz.

1985'te Kıbrıs:

Soğuk ve Karanlık Bir Durak

Zeki Erkut *

Dünyamız bir yılı, 1985 yılını da geride bıraktı. Bu yıla, ırkçılık, silahlanma yarışı ve siyasal gerginlikler damgasını vurdu. Buna rağmen aydınlık yarınlar ve barışın egemen olduğu bir dünyaya doğru ileri adımlar da atılmadı değil.

Kıbrıs, bu iki çekim noktası arasındaki çatışmada nasıl bir yer aldı?

Bu soruya yanıt ararken, emperyalizmin Ortadoğu'daki planları içinde Kıbrıs'ın ne denli önemli bir yer tuttuğundan hareket etmek gerekir.

Örneğin, 1814 yılında kaptan J.M. Kinneir adında bir İngiliz Kıbrıs'ı ziyaret ederek, adanın gerek askeri, gerekse ticari açıdan İngilizler için taşıdığı önemi şöyle yazmıştı: "Kıbrıs'a sahip olmak, İngiltere'yi Akdenizde üstün bir duruma yükseltecek ve Levant ülkelerinin gelecekteki kaderini tayin edici bir konuma ulaştıracaktır. Mısır ve Suriye derhal İngiltere'ye tabi olacaklar ve Küçük Asya'nın hareketlerini önleyici bir duruma ulaşmış olunacaktır. Böylece Sultan daima kontrol altında bulunulacak ve Rusya'nın bu bölgedeki tecavüzleri önlenemese bile geciktirilmiş olacaktır. Kıbrıs'a sahip olmak, İngiltere'nin ticaretini kayda değer bir derecede artıracak, adanın zengin içkilerinin, ipeklerinin ve diğer üretim maddelerinin, Mısır'ın şeker ve pirincinin, Anadolu'nun tütününü ve pamuğunun tevzi hakkı İngiltere'ye bahsedilecektir." (1)

ABD VE NATO STRATEJİSİ İÇİNDE KIBRIS

Böyle bir görünüm içinde Kıbrıs'ın yine de stratejik konumundan bir şey yitmediğini görüyoruz. Bunu da şu sözler somutlaştırıyor: "Anlaşma ile yüklenmiş bulunduğumuz yükümlülüklerimizi ifade edebilmemiz stratejik bir zorunluluktur. Devletimizin yani İngiltere'nin dünyanın bu bölgesindeki gücü halen dahi, barışın başlıca siperlerinden biridir. Arap

devletlerine karşı anlaşma yükümlülüklerimiz vardır. Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı (NATO)'nun güney kanadıyla ve Türkiye'nin ve bizzat Yunanistan'ın savunması ile hayati olarak ilgilidir. Her halükârda önemli sorumluluklarımız vardır. Kıbrıs bu sorumlulukların yerine getirilmesi için hayati önem taşımaktadır."

Nitekim daha yakın tarihlerde, 1971'de NATO ülkeleri dışişleri bakanları Brüksel'de bir toplantı yaptılar. Toplantıda, Lizbon'da hazırlanan ama Acheson Planını (3) temel alan bir plan onaylanır. Plana göre Kıbrıs, Amerikan himayesinde Yunanistan ve Türkiye'nin bir protektorası haline getirilecekti. Bu plan daha aynıtıda Kıbrıs'ın sosyalist ülkeler ve Arap ülkeleri arasında Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs ve İsrail'den oluşan, kendine göre bir "tampon bölge" olmasını öngörüordu. Plan, bir diğer yanı ile Ortadoğu'nun zengin petrol kaynaklarına egemen olma ve Kıbrıs'ı bu bölgeye karşı askeri bir sıçrama tahtası olarak kullanma amaçlarına göre şekillendirilmişti.

Yaşanılan süreç içinde NATO, Lizbon'da alınmış ve Brüksel'de imzalanmış kararların Türk ve Rum toplumlarından oluşan Kıbrıs halkına onaylatmak için yedi işbirlikçilerinden yararlanarak, yüzyıllardır birlikte yaşamış toplumları birbirlerine kırdırdılar. Kıbrıs'ın bölünmesi görüşünü taşıyan gizli kapılar arkasında buluşturdular.

İşte, bu buluşmalardan bir tanesi de Nihat Erim ile ABD Dışişleri bakanlarından Dean Acheson arasında geçti. Nihat Erim, Acheson'un şöyle söylediğini ileri sürüyor: "Özel olarak dostça söylüyorum. Fazla kan dökülmeden size ayrılan bölgeyi gidip askeri kuvvetle işgal edebilir misiniz? Eğer bunu yapabilecekseniz gidip alın. Amerikan 6. Filosu karşınıza çıkmaz. Tersine sizi korur." (4)

Konuşma, yeniden yorumlanma-

yı gerektirmeyecek kadar açık.

Ve yaşamın gitgide daha sık olarak gözler önüne serdiği örneklerden anladığımız odur ki 1963'de toplumlararası çatışmaların Kıbrıs Cumhuriyetini yıkmaya kadar varılmasından, 1967'de Washington ve Ankara hükümetlerinin bilgisi dahilinde Kıbrıs'a dönen azıllı faşist ve EOKA'nın kurucusu General Grivas'ın cinayetlerine, 1974'deki Yunanistandaki Albaylar Cuntası ve CIA destekli faşist Samson darbesinden onu izleyen gelişmelere dek hep ABD emperyalizminin ve NATO'nun dolaylı ya da dolaysız parmağı vardır.

15 Kasım 1983'de aynı devlet ilan edilmesinin de ABD emperyalizmi ve NATO'nun global stratejisi içinde yer alıp almadığını tarihîp yargılamasına bırakıyoruz.

Ancak şunu da kesinlikle belirtmek gerekir ki Kıbrıs'ta, iki toplumun ortak çıkarları ve özelemleri ile BM Güvenlik Konseyi kararları hilafına, tek yanlı olarak atılan adımlar, ister istemez, emperyalizmin ve NATO'nun global stratejisi içinde düşünülmektedir.

Oysa, Kıbrıs sorununun çözümü için BM örgütü sürekli devrede olmuş kimi zaman iki toplum temsilcilerini aynı masa etrafında buluşturmuş, kimi zaman da iki toplumu Federal bir çatı altında birleştirmek için bıkıp usanmadan öneriler sunmuştur.

Ne var ki, Kıbrıs'ta fiili durumun sürmesini isteyen ya da taksim ve ikili enosisi benimseyen Türk ve Rum liderliği, çözüm için gündeme getirilen önerileri bazan biri, bazan da öteki sürekli reddetmişlerdir. Hatta 1977'de Makarios- Denktaş ve 1979'da Denktaş- Kiprianu ilke anlaşmalarında olduğu gibi altında imzaları bulunduğu anlaşmaları bile hayata geçirmemişlerdir.

Onlar bu tavırlarıyla sadece ABD'nin ve NATO'nun Kıbrıs'la ilgili kıyıcı planlarına hizmet etmekte kalmıyorlar, aynı zamanda, ABD ve NATO'nun çözümsüzlükten ve iki toplum arasındaki gerginlikten yararlanarak yol almasına da yardımcı oluyorlar.

Konu bu çerçevede ele alındığında, 1985 yılının iç siyasal gelişmeleri daha kolay anlam kazanabilir.

İÇ SİYASAL GELİŞMELER VE NEW YORK DORUĞU

1985 yılına damgasını vuran iç siyasal gelişmelerin en başında 17 Ocak New York doruğu geliyor.

Kıbrıs halkının ezici çoğunluğunun umut ve özelemlerinin derinleştiği ve Federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti-

nin kurulması için gerekli maddi kaynakların oluşumunun hızla tamamlandığı görünümü verilen 17 Ocak New York doruğu...

BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın "Kıbrıs sorununa çözüm bulma arayışlarında taraflar arasındaki aynılık hiçbir dönemde bu denli daralmamıştı" (5) dediği New York doruğu...

17 Ocak New York doruğu başarısızlıkla sonuçlandı. Perez de Cuellar'ın "eğer bir anlaşmaya varmaya kararı iseniz, önünüzde kaçınlamayacak bir fırsat vardır. Bu fırsat yitirilirse, bir daha kolay elde edilemeyeceğini sizin de kabul ettiğinizden eminim" şeklindeki uyarısına rağmen doruk başarısızlıkla sonuçlandı.

Nasıl ve neden?

Hatırlayalım: Doruk öncesi New York'ta imzalanması beklenen taslak, Türk ve Rum kamuoyunda enine boyuna tartışılmıştı. Denktaş, sağ siyasal güçlerin taslak aleyhtar "desteği" ile Ankara yolunu tutarken, Kiprianu, Rum siyasal partilerine New York'ta olumlu yanıt vereceğini ancak bazı noktalarda açıklayıcı bilgi isteyeceğini söyleyerek Atina'nın yolunu tutmuştu. Kiprianu'nun "açıklayıcı bilgi" diye nitelendirdiği konular taslakta boş bırakılan ancak New York'ta görüşülüp takvime bağlanacak olan toprak, garantiler ve anayasa gibi sorunun özüne yönelik konulardı.

Denktaş, 13 Ocak 1985'de Çankaya Köşkü'nde Cumhurbaşkanı K. Evren, Başbakan T.Özal, Dışişleri Bakanı V.Halefoğlu, Devlet Bakanı M. Yılmaz ile A.Tenekeci, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral N.Ürüg ve Türkiye'nin BM Daimi Temsilcisi İ. Türkmen'le bir görüşme yaptı. Görüşmede New York stratejisi çizildi.

Türkiye boyalı başını Çankaya görüşmesinin sonucunu "R.Denktaş 3. New York turunu koşulsuz kabul ediyor" diye kamuoyuna mal etmeye çalışırken Denktaş, "Türkiye'nin garantörlüğüne dayanmayan bir anlaşma kesinlikle kabul edilmeyecek" şeklinde bir koşul öne sürüyordu.

Kamuoyu, toplum liderlerinin Atina ve Ankara ile "görüş alış-verişinde" bulunduktan sonra da taslağın imzalanacağı iyimserliğini taşıyordu.

Oysa New York'ta fırtına esiyordu. Önce Denktaş'ın kaldığı Plaza Otel'i ne iki kez bomba yerleştirildiği ihbarlarıyla hava elektrikleştirildi. Bunu, BM çevrelerinin Kiprianu'dan "ekselans", Denktaş, "sayın" sözüne gücenerek görüşme mahallinden ayrıldı ve kaldığı otele döndü.

Ortaklık yatıştıktan sonra Kiprianu'nun taslak üzerinde müzakere

yürütmek istediği, Denktaş'ın ise hemen imza yönüne gidilmesinde direndiği gözlemlendi. Hatta Denktaş, "Kiprianu'nun bu tutumunda direnmesi durumunda doruğu terkedeceğim" dedi.

İki tarafın uzlaşmaz tutumları üzerine Reagan'ın Kıbrıs özel temsilcisi Richard Haas da devreye girdi. Haas'ın alâcele New York'a gidip taraflara sözde yardımcı olma girişimleri de "fayda" etmeyince, doruk, herhangi bir anlaşmaya varılmadan dağıldı.

Kıbrıs halkı, New York doruğunun perde arkasında şöyle bir gelişmenin olduğunu düşünmektedir: Denktaş, Kiprianu'nun taslağı imzalamayacağını biliyordu. Aksi takdirde Kıbrıs Türk toplumundaki sağ-siyasal güçlerin şiddetli muhalefeti hiçe sayıp taslağı ile de imzalamakta direktmez ve pazarlık yapıp daha az "ödün" le işi kapardı.

Öte yandan kamuoyu Kiprianu'nun Atina'da görüş değiştirdiğini ve Papandreu- Amerika ikilisinin şu direktifiyle New York'a gittiğini sanıyor: "Sen taslağı imzalamaz. Biz sana Türk tarafından daha büyük ödümler koparacağız. Yeter ki sen de AKEL'le olan ittifakına son ver!"

Böylelikle New York'ta bir taşla birden fazla kuş vurulmuş oluyordu. Yani, ilk olarak Kıbrıs, ABD ve NATO'nun etkisi altında Ortadoğu'ya bir sıçrama tahtası olma konumunu sürdürüyordu.

İkinci olarak adanın bağımsızlığı, bağıntısızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğü için emperyalizme ve NATO'ya karşı mücadele eden ilerici güçler yalnızlaştırılıyordu.

Üçüncü olarak, çözümsüzlük sürecinde iki toplumun Federal bir çatı altında birleşmesini güçleştirici adımların atılmasına olanak sağlanıyordu.

Dördüncüsü, iki toplum lideri birbirlerine vermedikleri "ödümleri" bu kez ABD ve NATO'ya vermek durumuydu karşıya kalıyordu.

New York doruğunun başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra Cuellar çözüm arayışlarında dirençliğini salık verdi ve yeni bir buluşma hazırlayacağını belirtti.

Türk ve Rum kamuoyu liderlerinin Cuellar'ın bu çağrısına uyacaklarını ve tekrar bir araya gelerek çözüm yolunu zorlayacaklarını beklerken Denktaş "önce evimizi düzenleyeceğiz" diyerek "KKTC" yi kökleştirici adımları gündeme getirdi.

Önce, ilerici güçlerin militarist bir anayasa diye nitelendirdiği anayasa halkoyuna sunuldu. Bunu cumhurbaşkanlığı ile milletvekilliği genel seçimleri izledi.

Meclis aritmetiğinin tek bir partiye hükümet olma olanağı sağlama- ması, egemen güçlerin 1981 seçimlerinden bu yana tezgahladıkları Ulusal Birlik Partisi -Toplumcu Kurtuluş Partisi koalisyonunu gündeme getirdi.

1981 milletvekilliği genel seçimlerinden bu yana güç kaybına uğrayan ve Anayasa oylamasındaki "evet"çi tavrının da etkisiyle seçimlerden ufalarak çıkan demokratik sol TKP, sağcı UBP ile koalisyon ortağı olurken oy oranı ile milletvekili sayısını artırarak ana muhalefet partisi konumuna giren Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP) ile de köprüleri atmış oldu.

Dolayısıyla 17 Ocak 1985 New York doruğunun başarısızlığı için çizilen strateji, Türk toplumunda emek yanlısı iki siyasal partinin CTP ve TKP'nin köprüleri atmasına da çanak tutmuş oldu.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse 1985 yılı, sorunun adil, kalıcı ve barışçı bir çözümünü özleyen Türk ve Rum toplumları için soğuk ve karanlık, adanın taksim veya ikili enosisine çalışan emperyalist güçler için "parlak" bir durak olmuştur.

1985 yılının iklimi; ABD'nin, NATO'nun ve yedi işbirlikçilerinin gölgesiyle değişmiş, kötüleşmiştir. Ama Kıbrıs emekçi halkının soğuk ve karanlık bir duraktan aydınlık bir hedefe varma umudu tüketilememiştir.

Kıbrıs emekçi halkı bu umutla 1986'yı kucaklıyor.

- (1) Journey Through Asia Minor, Armenia and Koordistan In the Year 1813 and 1814, syf. 185
- (2) Chatman House Memoranda op.cit syf. 21
- (3) Acheson Plan'na göre "Kıbrıs adasının Karpaz Yarımadası bölgesinde Türkiye'ye, egemenliği kendine ait olacak ve ayrılmaz bir parçası sayılacak bir arazi verilecek. Türkiye'ye teklif edilecek olan bu arazi parçasının sınırı, Cenevre'de yapılacak görüşmelerle saptanacak. Ve Türkiye kendine bırakılan alanda dilediği kadar askeri kuvvet bulundurabilecek ve bu yoldan kendi güvenliğini sağlayacak tedbirleri alabilme olanağını elde edecektir" (Kıbrıs Sorunu, M.Sarıca, E.Tezic, Ö.Eskiyurt, syf.79)
- (4) Nihat Erim, Bildiğim Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs, syf.406
- (5) BM Genel Sekreteri'nin 21.1.1985 tarihli Kıbrıs Ortak Üst Düzey Görüşmeleri Sonuç Bildirisi.

* ZEKİ ERKUT, Kıbrıs'ta yayımlanan Yeni Düzen gazetesi yazarlarından.

6. YAŞ

'DEĞERLENDİRME'

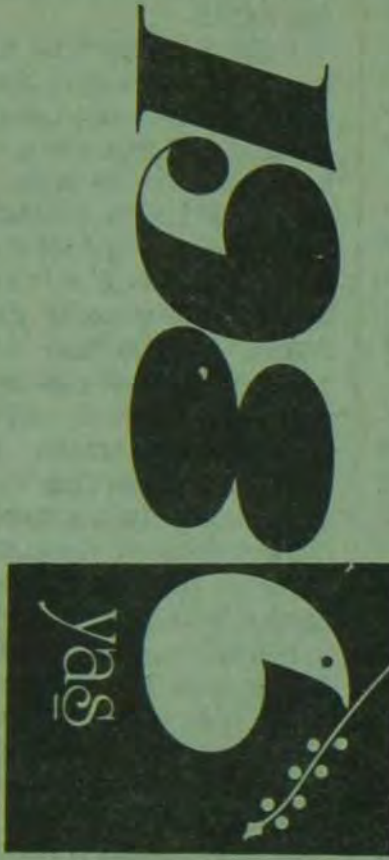
Beş yaşını dolduran Bilim ve Sanat 6. yaşına basıyor.

Aylık bir dergi için bu süre, ilk bakışta 60 tane ay'ı ifade eder. Zamanın göreceliği ile çarpımlanan Türkiye'nin özgün koşullarında ise kabalama bir hesapla 260 hafta, 1825 gün ve hatta saatlerle, dakikalarla düşünülecek anlamlarıdır. Bir yaşamdır bu.

Salt okuyucu desteğine, yazarlarının özverisine ve çalışanlarının olabildiğince sorumluluk ve çabasına dayanan bir derginin, yaşadığımız dönemde ne büyük güçlüklerle karşı karşıya olduğu kolayca kestirilebilir. Nitekim, ülkemizde topyekün kol ve düşün emeğinin içinde bulunduğu durum ortadadır. Ancak belirtmek gerekir ki, güçlükler, zorluklar ne denli büyük olursa olsun Türkiye'nin ileriye dönük yayıncılığında, okuyucular ve yazarlar, güçlükleri yenme ve zorlukları aşma bilincinin paylaşımında soylu örnekler yaratmışlardır. Bilim ve Sanat bu anlam ve kapsam içinde benimsenme yerini ve değerini bulduğu ölçüde kıvançlıdır.

Bilim ve Sanat, Türkiye'nin aydınlık biriki-mine, geleneğine duyduğu güvenle ve yarınlara bağlı inançla, "daha iyiye, daha güzele doğru" azmiyle okuyucularını, yazarlarını, dostlarını ve selamlayanlarını selamlıyor.

B.S.

KUTLUYORUM...

Bilim ve Sanat'ı çıkaranlar arasında arkadaşlarım var. Başlangıçta girişimlerini amatör çizginin üzerine çıkaracaklarına inanmıyordum. Ortam çok kötüydü. Sermayeleri yoktu. Bir kaç dışında gazetecilikte uzmanlaşmış değillerdi.

Bu dergiyi çıkışından beri fazla kaçırmadan izledim. Yanıldığımı görerek memnun oldum. Belli bir dünya görüşüne oturmuş bir grup insan ucuzluğa, slogancılığa, tahrifata kaymadan tertemiz iş çıkardılar. Önemli bir boşluğu doldurdular. Bilim ve Sanat konularında ufukumuzu genişlettiler. Çoğulcu bir toplumda her düşüncenin, her çizginin kaliteli biçimde savunulabileceği, iyi işler çıkarabileceği yolunda örnekler arttıkça sevinmeliyiz. Alternatifsizlik palavrasının ardında, ülkemizde güzel şeyler, iyi şeyler oluyor. Bilim ve Sanat'ın altıncı yıldönümünü yalnız bir meslektaş olarak değil, tiryaki olmuş bir okuyucu olarak kutluyorum.

TEOMAN EREL

"BİLİM VE SANAT" ALTI YAŞINDA

İlk sayısını elime alıp, incelediğimde değerlendirmem şöyle olmuştur: "Bu dergi demokrasiye, özgür düşünceye, çağdaş bilim ve evrensel kültüre açılan bir pencere gibi; o pencerenin sayesinde biraz daha rahat nefes alıp, geleceğe umutla bakabilirim". Şimdi düşünüyorum da, değerlendirmemde, en küçük bir abartma payı yok, yani yanıltmamışım.

Bilim ve Sanat'ın eski sayılarına göz attığımda, sadece ülkemizin değil, dünyanın sorunlarına değindiğini görüyoruz. Özellikle, dünyanın neresinde olursa olsun demokrasi ve barış uğruna verilen mücadele derginin ağırlığını oluşturuyor. Sorunlara ve olaylara bakış açısı ise ülkemizde çok az rastladığımız biçimde halktan, korumasız kitlelerden ve ezilen emekten yana.

Bir iktisatçı olarak dergide yer alan "24 Ocak Ekonomi"sini çözümleyen ve değerlendiren yazıları unutulmaz olanaksız. Bu yazılardaki tesbitlerin doğruluğu geride kalan yıllar boyunca defalarca kanıtlanmış durumda. Yayımlanan makaleler, incelemeler, denemeler zaman aşımına uğramamış. Sanırım bir dergi için gözardı edilemeyecek başarı düzeyidir bu olgu.

Türkiye'yi çağdaş, ileri sorgulayıcı ve emeğin savunucusu düşüncelerden soyutlamaya çalışmak, Türkiye'ye büyük haksızlıktır. Bu nedenledir ki, toplumumuzun sürüklenmek istenildiği sosyal ve kültürel kısırlaştırma mutlaka aşılmalıdır.

Bugün, Türk toplumu, bir yandan pozitif düşünceden uzaklaştırılarak, metafizik bir düşüncenin etkisi altına sokulmaya çalışılmakta, öte yandan da yazılı basın ve TV kanalıyla abartılı bir magazinleştirmeyle, köklü ve boyutlu düşünme yeteneğinde zaafı uğratılmaktadır.

Bu kısırlaştırmaları aşabilmenin ön koşulu özgür ve arayan düşünceyi pekiştirmek ve evrensel kültürün ürünlerini toplumda yaygınlaştırmaktır. "Bilim ve Sanat"ın sorumluluğu bu bağlamda dünkünden de daha fazladır. Hiç kuşku yok ki, "Bilim ve Sanat" söz konusu sorumluluk gereği üzerine düşen görevi de ilk beş yıldaki etkinliği ile yerine getirecek ve sorgulayan bir Türkiye'nin oluşmasına, büyük katkı sağlayacaktır. Bu düşüncelerle "Bilim ve Sanat"a nice yıllar diliyorum.

Aydın Güven GÜRKAN
SHP Genel Başkanı

PENCERE

"Bilim ve Sanat" dergisi..

Babıâli tekelleşme sürecini yaşıyor. Bütün gazete ve dergiler dört grubun elindedir. Mizah, televizyon, sinema, dedikodu, spor, magazin, sanat, kadın, eliş, çocuk dergilerine bir göz attığınız zaman bu dalların belirli holding ağaçlarına bağlandığını görüyorsunuz. Çok satışlı gazetelerin (kim zaman kapalı, kimi zaman açık) ülkenin en büyük tekellerine dayanması, basın özgürlüğünü sermayenin sansüründen geçiriyor.

Türkiye yedi yıllık bir sıkıyönetim dönemi yaşadı. Bu dönemin yarısı tam askeri yönetim kapsamındadır. Bir yandan kâğıt üzerindeki yasal yasaklar, bir yandan sıkıyönetiminden gelen sözlü yasaklar sürerken basın özgürlüğünün varlığından söz edilemezdi. Bugün de "basın özgürlüğü var" denemez. 12 Eylül döneminde ağırlaştırılan yasalarda sivil sıkıyönetim sürmektedir.

Olayın çarpıcı siyasal yanısıdır bu; ama, basının daha büyük sorunu Babıâli'nin tümüyle tekeli sermayenin eline geçmesi tehlikesinden oluşuyor.

★ Böyle bir ortamda tekeli basının dışında bağımsız yaşamayı sürdürebilen her dergi, her gazete, paha biçilmez değer taşıyor. "Bilim ve Sanat" bunlardan biridir. 1985 aralık sayısıyla 6'ncı yılına ulaşan dergi, bu güzel olayı okurlarına şu sözlerle anlatıyor:

"6. yılına ulaşan okuyucu desteğiyle, 1981'in güç koşullarında yola çıkan derginin, 6'ncı yılına siz okurların temel desteğiyle ulaştı. Değerli çabalarınızın ve katkılarınızın daha da nitelikli bir "Bilim ve Sanat" yaratacağına inanıyoruz. Bilim ve Sanat aydınlığının 6'ncı yılında okurlarımızı kutluyoruz. Bilim ve Sanat'a abone olun. Abonelikler armağan ederek dostluklarınızı pekiştirin."

Demek oluyor ki "Bilim ve Sanat" sermaye gücünün en baskılı döneminde yayın yaşamına katılmış; ama, bugünlere dek ayakta durabilmesini bilmiş.

"Mucize"dir bu...

Bilimden, sanattan, alıntılardan yana bir tek kurumun bile ayakta kalmaması için amansız bir seferberliğin gündeme girdiği yıllarda bir avuç aydının çıkardığı derginin yaşayabilmesi ne demektir? Bunu bilen bilir. Anadolu'nun yakın yerindeki gazete satıcısına bile baskı yapıldığı dönemlerden geçerek bugünlere ulaşmak, okur ile yayıncının bilinci buluştuğunda gerçekleşiyor.

Çünkü olumsuz koşullar bu türde dergileri etkiler; yayımcı hiçbir zaman kafasındaki dergiye ulaşamaz; paraşal eksiklikler; siyasal baskılar; kâğıt, basımevi, dizgi, dağıtım zorlukları dağlar gibi yığılır. Her ay daha güzel değil, daha kötü dergi çıkarmamak için soluk soluğa bir yarış başlar. Öte yandan tekeli basının, "Bilim ve Sanat" gibi dergilerin işlevlerini köreltmek için, cici kâğıtlar, güzel baskılar, boyalı sayfalarla halkı kendine çekmek yolunda elindeki mityarları kullanmaktan geri kalmaz. Beri yandan toplumdan soyutlanmış ve fildişi kulesine çekilmiş yarı-aydın, aybaşında eline dergiyi alıncı dudak bükerek ve aşağılayıcı bir çokbilmişlikle elinden atar:

— Becerememişler; ne biçim dergi bu?.. Ben çıkarsam yüz kat iyisini yaparım.

★ Bilim ve Sanat'ın önemli bir özelliği Türkiye'yi bunaltan ağır koşullarda başını dik tutarak yaşamayı bilmesidir; ikinci özelliği, ayırıcı değil, bütünleştirici, birleştirici, toparlayıcı bilincin dergisi olmasıdır.

Baskı dönemlerinde çoğu aydında gerilimli yaşamın olumsuzluk çiçekleri açar. Rejimin zorbalıklarına ve sermaye ideolojisine karşı savaşımını sürdürmesi gereken aydın, "entelektüeller arası" suçlama, didişme ve tartışma kolaylığında "deşarj" olmaya yönelir. "Bilim ve Sanat" bu kısır çekişmelerin hedef sap-tıran alanı olmaktan sakınmıştır.

Nice yıllara "Bilim ve Sanat"...

İbrahim Selim

Bilim ve Sanat Dergisi'ni, altıncı yaşı dolayısıyla kutlarım. Türkiye'de bir derginin -hele böyle bir derginin- altıncı yaşına ulaşması ve yine de coşkusunu ve atılımlarını yitirmemesi büyük başarıdır. Bu başarının, derginin çalışanları ve okurları açısından ayrı nedenleri olmalıdır. Okurları açısından bu başarının bence en önemli iki nedeni şudur:

1- Hem nitel, hem nicel bakımından önemli sayılabilecek belli bir kesim Türk okurunun -özellikle gençlerin- neyi niçin okuması gerektiğinde son kertede bilinçlenmiş olması. Bu bilinçli okurlar, basın tekelinin ve holdinglerinin yayın organlarıyla, bağımsız yayın organlarını ayırt etmektedirler. İleri basım tekniğinin, renk bolluğunun, özgül biçimliliğin, parlak kâğıdın, yüzeysel çekiciliğin tuzağına artık düşmeyen bu bilinçli okurlar, büyük sermaye basınının yüzeysel sanat ve sözde bilim yayıncısına tepki göstermeye bile başlamışlardır. (Ayrıca o dergilerin çıkmasına da karşı değilim ve bir açıdan yararlarına da inanıyorum.)

2- Gerek "Bilim ve Sanat" dergisi, gerek bir iki değerli başka dergi, toplumumuzun ileri kesim okurlarının özlemini gidermekte ve ekin sel gereksinmesini karşılamaktadır. Politik, ekonomik, toplumsal baskılar da bu özlem ve gereksinmeyi daha da artırmaktadır.

Bilim ve Sanat Dergisi, toplumsal koşulların elverdiğince bu işlevini başarıyla sürdürüyor.

İşte düşüncelerim bunlar.

Eleştirilerime gelince... Yurdu-muzda gerici ve tutucu yönetimlerin o denli ağır baskısı altında yaşadık ve yaşamaktayız ki, bu koşullar da ilerici kurum ve kuruluşların eleştirisini yapma hakkını kendimizde bulmadık ve bugün de bulmuyoruz. Oysa bir kurum, ne denli başarılıysa, o denli de eleştiriye layık olmuş ve eleştiriye hakettir. Ama ağır koşullar bizi bu eleştiri görev ve hakkından yoksun bırakıyor.

Birkaç örnek vereyim. Üyesi bulunduğum kapatılmış TDK'nun eleştirilmesi gereken pek çok yanı vardı. Ama gerici okurların o denli ağır ve haksız saldırıları altındaydı ki, biz bu durumda TDK'ü eleştirmek değil, hep savunmak durumunda kaldık. Köy enstitülerinin de olumlu görüşle eleştirilecek yanları vardı. Ama gerici okurların amansız saldırıları karşısında, eksiklik ve yanlışlıklarını bilerek Köy Enstitülerini savunmak görevimiz olmuştu. Daba önceleri, Halkevleri için de durum böyledir.

"Bilim ve Sanat" Dergisini eleştirmek istemiyorum. Bu sözümün, derginin eleştirilecek çok yanı var, anlamı da çıkarılmamalıdır.

Önerilerime gelince... Önerilerimi, eleştirilerim olarak da alabilirsiniz. Öneri, bir anlama akıl vermek ve dünyanın en ucuz bedava iyiliğidir. Bana da örneğin Vakıf işlerinde akıl vererek bedava iyilik yapanlar pek çoktur. Öyle yalın, öyle küçük, herkesin bildiği ve elbet benim de bildiğim, ama olanaksızlıktan birtürlü yapamadığım işleri öneriyor, öyle akıllar veriyorlar ki şaşıyorum bu iyilikseverlere. Eskiden bunlara gülüp geçerdim, son zamanlarda artık kızmaya başladım.

Benim önerilerimin de, aklınıza gelmeyen, bilmediğiniz şeyler olduğunu hiç sanmıyorum. Çok iyi bildiğiniz, ama umarsızlıktan ve olanaksızlıktan yapamadığınız şeyleri yineleyip bana yapıldığı gibi sinirlerinizi bozmak istemiyorum. Ama yine de, emeğinize saygı duyan bir okurunuz olarak, dünyanın en bedava iyiliğini yapıp vicdanımı doyuma ulaştırmak için şu birkaç öneride bulunmayı göze alacağım.

1- Bir derginin başarısı, okuruna kaç yazısını okutabildiğiyle ölçülür. İnsanların zamanları gittikçe azalıyor. Nerdeyse zamansızlıktan boğulacağız. Bu koşullarda, bir derginin sürekli okuru o derginin her sayısında okuyacağı bir tek yazı bile bulabiliyorsa, dergicilik açısından bu bir başarıdır. Okura daha çok yazı okutabilmek için yazıların, değişik konularda güncel konularda özgün çekici (içerik ve sunuluştaki) olması gerekir.

2- Bilim dallarının uzmanlık gerektiren bilimsel dergileriyle (örneğin üniversitelerin üç aylık matematik dergileri) herkes için (elbet aydınlar için) yayımlanan dergilerdeki bilimsel yazıların ayrımı olmalıdır.

3- Bir toplumda alanlarında uzmanlaşmış seçkin aydınların yetiştirilmesinin ve bulunmasının gerekliliğine inanıyorum. Ama sanat ve bilim yazılarının ve ürünlerinin salt bu seçkinlere seslenebilen düzeyde olmasına ya da öyle sanılmasına karşıyım.

4- Günlük gazete yazısıyla, haftalık, aylık, üç aylık süreli, yayınların yazısı arasında ayrımlar vardır.

İşte çok, çok iyi bildiklerinizden birkaçı... Ooooh, size akıl verip iyilik yaptım diye nasıl da vicdanım rahatladı.

"Bilim ve Sanat" ın başarısının daha da artarak sürmesini candan diliyorum.

Aziz NESİN

Tam da 12 Eylül sonrası, dergilerin büyük bir bölümünün yayının kesildiği dönemde, ilerici, demokrat ve devrimci düşünceler, bilim ile yazın arasına sıkışan dergilerde soluk alma olanağı bulabildi. *Bilim ve Sanat*, bu ortamda yayına başladı. Demokratik düşüncelerin soluk aldığı bu düşüncelerin olanaklarını koruduğu ve genişlettiği bir dergi oldu.

Derginin, meta toplumunda, meta olarak üretildiği bilinen bir olgu. Ama dergilerin tümünün, meta, yani artı-değer üretmek amacıyla üretilmediği de bir gerçek. *Bilim ve Sanat* la birlikte yayın yaşamına giren dergileri, bu açıdan, şu üç kategori içerisinde değerlendirebileceğimizi yineleyelim: 1-Kültür üretimine, yayın yoluyla olanak sağlamak, yazılı kültürel ürünleri yığınsal etkinliğe dönüştürmek amacıyla taşıyan dergiler; 2-Meta, yani artı-değer üretmek amacıyla, bilim ve sanat etkinliklerini konu alan dergiler; 3-Bilim ve sanat etkinliklerini, sermayenin denetimine almak, bilim ve sanatın saygınlığıyla örtüşmek amacıyla yayınlanan dergiler.

Demokrasi savaşımı, demokrasinin genişlemekte olduğu dönemlere göre, demokrasinin daralmakta olduğu dönemlerde, aynı bir önem kazanır. Demokratik özgürlüklerin hızla daraldığı dönemlerde, demokratik özgürlüklerin, geri çekilerek de olsa korunmaya çalışılmasının önemi ise daha büyüktür. *Bilim ve Sanat*, altı yıl önce, böyle bir dönemde yayına girdi. Birinci önemi burada.

İkincisi: *Bilim ve Sanat*, kuşkusuz, burjuva toplumda, yani meta üretiminin iktisadi temeli oluşturduğu bir toplumda, meta olarak üretilmek durumundaydı ve bunun için de, piyasa koşullarına göre artan bir

fiyatı olacaktı. Şu var ki, yayın amacı, artı-değer üretmek, bir başka deyişle sermayesini büyütmek olmadı. Edinebildiği mali olanaklar, kültürel etkinliğinin bir aracı oldu. Burada, düzenli veya arada sırada yazı yazarlar da, kendi emek ürünlerini, topluma karşılıksız bırakmakta duraksamadılar.

Şunu da eklemeli: Geçenlerde iki genç geldi. "Burjuva aydın olur mu?" diye sordular. "Aydın" sözcüğünün kök anlamından kaynaklanan bir yanılsama. "Aydın", "entelektüel" karşılığında, zihinsel üretimde bulunan insan olarak açıklarsak, konuyu daha yalınlaştırabilir, dolayısıyla, burjuva ideolojisini üreten için, "burjuva aydın" terimini kullanabiliriz. Bu, yalnızca, dar anlamda "ideoloji"yle sınırlı değildir. Burjuva ideolojisine bağlı, burjuvazinin genel ve güncel sorunlarını siyasetten yazına değin hemen her alanda araştırın ve üreten geniş bir alanı kapsar. Burjuvazinin ilerici, tutucu ve gerici olması açısından, kuşku yok ki, insanlığın tarihsel gelişim süreci içerisinde, toplumların uluslaşma ve evrenselleşme dönemlerine bağlı olarak burjuva aydın da, ilerici, tutucu ve gerici olabilir.

Bilim ve Sanat'ın, özünde, kültür üretimine olanak sağlamak ve kültürel üretimi yığınsal etkinliğe kavuşturmak amacıyla taşıyan dergilerden biri olduğunu belirlerken, bu kültürün, genel, sınıfsal temelden yoksun bir kültür olmadığını da eklemek gerekir. Emekçi sınıf ve katmanların çıkarlarını gözetken demokrat ve devrimci bir kültürün oluşmasını ve bunu yığınsal güce dönüştürmeyi amaçlamış dergilerden biridir *Bilim ve Sanat*.

Muzaffer İlhan ERDOST

Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde geçen haftalarda iletişim konuları üzerinde beş yüksek lisans tezi savunuldu (1). Bu tezler Eskişehir'de iletişim konularına verilen önemi ve yapılan çalışmaların göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Tezlerin ikisinde basın ele alınmıştı, birinde karikatürle reklâmcılık, birinde canlandırma filmleriyle reklâmcılık, birinde de videonun izlenmesi. Tez savunan öğrencilerin dördü aynı zamanda araştırma görevlisi idiler, yapıtlarını ortaya çıkartabilmek için Eskişehir'in dar olanakları içinde geniş araştırmalar yapmışlardı.

Basın konularına eğilen tezlerden birini Filiz Seçim hazırlamış ve konu olarak "1984 yılının yüksek tirajlı gazeteleri ve başarı nedenleri" ni seçmişti. Araştırmacı, ele aldığı dönemde en yüksek tirajlı dört gazeteyi konu edinmişti: Tan, Hürriyet, Günaydın, Milliyet. Ayrıca, "Büyük gazetelerden biri olduğu halde tirajı düşük olan Cumhuriyet'i de karşılaştırmalar yönünden yararlı olur düşüncesiyle inceleme kapsamına almıştı."

Filiz Seçim'e göre gazetelerimizin tiraj alamamasının 3 ana nedeni vardır:

Birincisi, ekonomik durumla ilgilidir. İnsanların satın alma güçleri düşmüş, gazete fiyatları ise çok artmıştır. 1977 yılında, asgari ücretle 44 gazete alınabilirken, gazete fiyatlarının 50 liraya yükselmesiyle bu rakam 16'ya düşmüştür. (Yankı Dergisi, 29 Nisan-5 Mayıs 1985)

İkinci neden, gazetelerin okurlarıyla olan iletişimleridir. Okuma yazma oranının arttığı bir dönemde, gazetelerin okur kaybetmesinden çıkacak sonuç, fiat artışından başka, okurun gazetelere olan ilgisinin azaldığı şeklinde düşünülebilir.

Gece televizyonun filmle verdiği haberi, ertesi günkü gazeteler bir, ya da iki fotoğrafla vermektedirler. Üstelik gecikmeyle. Bu durumda okuyucuya bayatlamış haber sunulmuş olmaktadır. Dolayısıyla, kişi zaten bildiği haberi, bir de para ödeyerek bir daha okumak istememektedir.

Üçüncü neden, dağıtım sorunudur. Bugün gazeteler yurdun her tarafına ulaşamamakta, eşit olarak dağıtılamamaktadır. 1983 verilerine göre gazetelerin % 90'ı batıda, % 10'u doğuda dağıtılıp satılmaktadır. Her ne kadar Hürriyet Gazetesi'nin Erzurum'da kurduğu tesislerden sonra bu oran bir ölçüde değiştiyse de yine de gazetenin ne olduğunu bilmeyen, görmeyen köylerimiz mevcuttur.

Genel tirajın düşüklüğüne rağmen bazı gazetelerimizin tirajı diğerlerine göre daha yüksektir. Bu, neden

İletişim Konulu 5 Yüksek Lisans Tezi

Hıfzı Topuz

ileri gelmektedir? Bu gazeteler ne yapmaktadırlar da diğerlerinden yüksek tiraja ulaşabilmektedirler?

Araştırmacıya göre en çok satan gazetelerin tirajdaki başarı nedenleri de şunlardır:

1-Fiyat

Daha önceki dönemlere bakıldığında, en ucuz gazetenin en çok satıldığı görülmektedir. Gazetelerin 25 kuruşa satıldığı 1968 yılında, 15 kuruş fiatla satılan *Son Gazetesi*, 1982 yılında *Bulvar Gazetesi*, 1983 yılından beri *Tan Gazetesi* ucuz gazetedir ve liste başındadırlar.

2- Dil-Anlatım ve Konular

Yüksek tirajlı gazetelerin içerik çözümlemesinden de anlaşıldığı gibi, sokakta konuşulan dil kullanılmıştır. Bu gazeteleri okuyan kişiler, kendilerini zorlamadan ve sıkılmadan okuyabilmektedirler. Başlıklar esprili, haber metni kısa, seçilen konular çekicidir.

3- Okur Kitlesini Tanıma

Tan, Hürriyet ve Günaydın gazetelerinin okur kitlesinin büyük bir

kısmı lise mezunları ve ilköğretim mezunlarıdır. Bu gazeteler de okur kitlesinin hoşlanacağı şeyleri sunmaktadırlar. Fotoğraf büyük boyda kullanılmakta, yine fotoğraf içeriği okurlarının ilgisini çekecek türdendir. Magazin ağırlıklı konular ön plandadır. En ciddi konular bile okurun anlayabileceği düzeye indirilip sunulmaktadır.

4- Lotarya

Lotarya, tiraj sağlamanın en önemli aracı haline gelmiştir. Artık insanlar piyango bileti alır gibi gazete almaktadır. Okura vaad edilen şeylerin cazibesi arttıkça, tiraj da artmaktadır. Lotaryayla okuyucu kapma yarışına bütün gazeteler girmiştir. 1984 Sonbahar aylarında 100 bin bile satamayan Bulvar, kupon karşılığı verdiği Atlaslı Büyük Coğrafya Ansiklopedisiyle tirajını 1985'in ilk aylarında net 213 bine yükseltmiştir.

5- Okunma Süresi

Gazete okuma, zaman isteyen bir kitle iletişim aracıdır. Özellikle ciddi bir makaleyi ya da haberi oku-

İletişim, yaşamın her alanında

mak, daha sakin bir ortam istemektedir. Oysa bazı gazeteler, vapurla karşıdan karşıya geçinceye kadar, ya da kahvede birini beklerken okunabilecek türdendir, zaten gazetenin amacı da sadece satmak ve okurları eğlendirmek olduğundan, hem amacını gerçekleştirmiş, hem de tirajını yükseltmiş olmaktadır.

MAGAZİN EKLERİ

Rüveyde Akyürek'in ele aldığı konu "Günlük gazetelerin magazin eklerinin biçim ve içerik incelemesi" dir. Araştırmacı bu çalışmada Hürriyet'in Kelebek, Milliyet'in Renk, Güneş'in Güneş 2 ve Yeni Asır'ın Sarmaşık eklerini ele almış ve bu ekler üzerinde sayfa düzeni, renk, başlık ve içerik bakımından araştırmalar yapmıştır.

Rüveyde Akyürek'in bu araştırmalarından çıkardığı sonuçlar şunlardır:

"Genelde kitle iletişim araçları, özelde gazeteler, yapıları gereği büyük sermayeye gereksinim duymaktadırlar. Büyük sermaye de önce yatırımı bir an önce karşılayacak, sonra da kâr sağlayacak öğeler doğrultusunda üretimi öngörmektedir. Böylelikle kitlelerin kolaylıkla kullanabileceği, tüketilebileceği, zahmetsizce yararlanabileceği "kalıplar" ön plana çıkarılmaktadır. İncelenen eklerin biçim ve içerik tekdüzeliği bu gerçeği ortaya koymaktadır.

Magazin gazetelerinin düşünce üreten basın ile bir rekabeti yoktur. Ama televizyonla magazin basınının bir çıkarı savaşı da gözardı edilemez. Magazin ekleri, piyango, lotarya, kupon, kitap dağıtım renkli basının televizyona karşı sürdürdüğü savaşımın bir yansımasıdır.

Eklerin karşılaştırılmalı okunması hep ortak ölçütler kullanıldığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Or-

tak ölçütteki baş koşul da şudur: kolay alınabilir, dolayısıyla kolay unutulabilir komprime bilgi. Gerçekten de incelenen eklerde okuyucunun dünyasını zenginleştirecek, onu bilgilendirecek, bilinçlendirecek temeli olan bilgiler yer almamaktadır.

Bu görüntüsüyle hergün etkinliği biraz daha azalan, hızla okuyucu yitiren gazeteler, kısıtlamaların da etkisiyle, gittikçe işlevinden uzaklaşmış kişiliksiz bir duruma gelmiştir. Geçmişte alay konusu yapılan yoz içerikler bugün magazincilik adı altında baş tacı yapılmıştır. Haftalık magazin gazeteleri ve gazetelerin günlük ekleriyle de okuyucu bu tür içeriklere alıştırmıştır. Okuyucu için, eklerdeki haberlerin gerçek ya da gerçek dışı olması artık önemli değildir."

REKLAMLARDA KARİKATÜR

Geçen yıl Milliyet Sanat Dergisi'nin Abdi İpekçi Karikatür Yarışmasında birincilik ödülü alan Atilla Özer de "Reklamlarda Karikatürün Kullanımı" konulu tezini başarıyla savunmuştur. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesinde Araştırma Görevlisi olan Atilla Özer tezinin sonuç bölümünde şunları belirtmiştir:

"Karikatür yaygın bir sanattır. Reklamlarda karikatür kullanılması karikatürün yaygınlığından yararlanma ve mizah yükünden dolayı güldürerek iletişim kurma düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Güldürerek iletişim karmaşık değil, kısa ve açıktır. Vurucu bir yanı vardır. Okuyucu ve izleyiciyi hemen yakalar. Karikatürle iletilen mesajın alınmasında hazırlık süresine gereksinim yoktur. Reklamcılar, karikatürden, onun sıcaklığından, sevimliliğinden, gülmenin, gülümsemenin verdiği rahatlıktan, gevşemeden yararlanarak mesajı iletme yolunu seçebilirler.

Reklam mesajında mizah ögesi

katmak, kitlelerin duyarlılığı açısından son derece güç bir iştir. Son yıllardaki karikatür reklamlarındaki durgunluk ve gerilemenin nedenini buna bağlamak doğru olsa gerek. Reklamlarda rastgele kullanılan karikatür ve mizah ögesi kimi zaman ters sonuçlar verebilmekte, vurgulanmak istenen olayın ciddiyetine gölge düşürebilmektedir. Böyle bir yanlışlığa düšülmemesi için karikatür sanatçısının reklâmcılık konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibi olması gerekmektedir. O halde reklâmcılık sektöründe gelişme gösteren ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de "Reklam Karikatürçülüğü" dalında sanatçıların yetişmesi gerekmektedir.

Araştırmada karikatürün bir kültür işi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle üniversite mezunu bir kişiye komik gelen bir olayın, kırsal kesimde ilk okul mezunu birisine komik gelmeyebileceği düşünülmelidir.

Profesyonel düzeyde karikatür ve karikatür sanatçısına önem verilmeli, bu konuda yeni isimlerin yetişmesine yardımcı olunmalıdır. Karikatürü sanat olarak görmek ve herkese bunu aşılacak gereklidir. Grafiker yetiştiren öğretim kurumlarında karikatür derslerinin konulması, üniversitelerde seçmeli sanat dersleri arasında karikatür dersinin de eklenmesi yararlı olacaktır.

Reklam ajansları, karikatüristleri de, grafikerler gibi bünyesine almalı, reklâmcılık alanında gerekli bilgileri vererek onları reklâmcı olarak yetiştirmelidir.

Reklam ajanslarınca, müşteri durumunda bulunan firmalara teklif edilecek reklam kampanyası önerilerine karikatürlü seçenekler de götürülerek müşterilerin bu tür teklifleri gözardı etmeyecek boyutlar kazanırılmalı, bir bakıma müşteriler de dolaylı yoldan eğitilmelidir.

Toplumsal mizaha yatkın olan ve pek çok mizahçı yetiştiren bir ülke durumundaki Türkiye'de reklâmcılık gelişmektedir, ancak reklamlarda karikatür kullanımı gerilemektedir."

CANLANDIRMA SANATI VE REKLAM

Açık Öğretim Fakültesinde araştırma görevlisi olan Hikmet Sofuoğlu'nun tezinin konusu "Canlandırma Sanatı ve Reklam" olmuştur. Hikmet Sofuoğlu tezinin sonucu olarak şunları belirtmektedir:

"Reklamlarda canlandırma konusu, reklam veren kuruluşlarca bugüne kadar önemsenmemiş durumdadır. Reklam veren kuruluşların büyük bir çoğunluğu salt değişiklik yaratmak amacıyla, canlandırma film için

reklam ajanslarına başvurmaktadır. Bu konuda birçok kuruluş konunun önemini kavramış durumda değildir. Canlandırma reklam filmine gereksinim duymaları, işin yararına inanmaktan öte, ortama uyma isteklerinden doğmaktadır. Ülkemizde çoğu reklam canlandırma filmlerinin çocuklara yönelik olması bunu kanıtlamaktadır. Bunun yanında reklam kampanyalarının hazırlanmasında reklam verenin bu konudaki görüşleri, canlandırmanın bilimsel olarak reklamlarda uygulanmasını engelleyici bir değişken olarak kabul edilebilir. Böylece bir durumda, canlandırma reklam filmi ile iletmek istenilen mesajda hedef kitlenin özelliklerinden çok, reklam verenin beğenileri söz konusu olabilmektedir.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki, reklam ajansları arasındaki yarışma ortamı, canlandırma sanatçılarını da etkilemektedir. Bu yarışma ortamı hiçbir zaman kalite artırıcı yönde olmayıp yalnızca ucuz ve çabuk hizmet yarışı biçiminde gelişmektedir. Reklam ajansları en düşük fiyatı ve en kısa süreyi veren canlandırma sanatçılarıyla çalışmakta, bu yüzden sık sık canlandırma sanatçısı değiştirdikleri gözlenmektedir.

Canlandırma reklam filmlerinde iletilen mesajlar genellikle birbirlerinin benzeri durumundadır. Yaratıcılık pek rastlanmayan konudur. Televizyonda canlandırma reklam filmlerinde, benzer ürün dalındaki kuruluşların tüketiciye ilettikleri mesajların hemen hepsinin aynı olduğu görülmektedir. Bunun sonucu olarak da, tüketicilerin markaları ayırt etme olanağı pek bulunmamaktadır.

Canlandırma filmi yapım teknolojisi yavaş yavaş yarı otomatik bir süreç durumuna gelmektedir. Çok geçmeden canlandırma film üretiminin bazı yönleri, daktiloda yazılan bir senaryo gibi, şimdiki zaman içinde araçlar tarafından işlenebilecektir.

Dünya söze dayalı iletişim evresinden, görüntüye dayalı bir iletişim evresine doğru hızla değişmektedir. Canlandırma sanatının bu alanda olumlu bir rol oynayacağı kesindir. Canlandırmanın bir çift el kadar beyin gücüne gereksinimi vardır. Canlandırmanın bir us gücü olarak son derece etkileyici birikiminin toplumun tüm kesimlerine tanıtılması zorunludur.

ESKİŞEHİR KAHVE VE BİRAHANELERİNDE VIDEO

Sonuncu tezin konusu da "Eskişehir yöresinde kahvehane ve birahanelerde video izleme olgusu" olmuştur. Tezini savunan araştırma görev-

lisi Abdülkadir Candemir de son söz olarak şunları söylemektedir:

"Gerek kırsal kesimde, gerekse kent ortamlarında Türk toplumunun erkeklerinin yaygın bir şekilde kahvehanelere giderek zaman geçirdikleri bilinen bir olaydır. Henüz kitle iletişim araçlarının ortaya çıkıp gelişmediği zamanlardan bu yana, bir alışkanlık şeklinde süren "kahvehane müdavimliği", işi gücü olmayan insanlar yanında, iş dışında rahatlamak arkadaşlarıyla konuşmak ya da oyun oynamak isteyen insanlar için de aranan yerler olmuştur. Bu anlamda kahvehaneler, çok önemli bir sosyal işlevi yerine getirmekte, bireyin sosyalleşmesine katkıda bulunurken toplumsal rahatlamayı da sağlamaktadır.

Osmanlı döneminde de yerleşik bir kurum olarak işlevi olan kahvehanelere, son 10 yıl Türkiye'sinde yeni bir mekân katıldığını görüyoruz. Bu, Batı ülkelerinde yaygın örnekleri görülen günümüz çalışan insanların sınırlı zamanını ayaküstü değerlendirmesini sağlayan, pratik, ucuz yerlerdir. Bize "birahane" adıyla geçen bu mekânlar sırasıyla; televizyon, renkli televizyon ve video cihazlarının yaygınlaşmasıyla koşutluk göstermiş ve

hızla artarak, kahvehaneler karşısına yeni "sosyalleştirme odakları" durumuna gelmişlerdir.

Video cihazlarının televizyon alıcılarına göre daha pahalı olması yüzünden dar gelirli kişiler evlerine kolayca video alamamışlar ve bu yüzden video genel yerlerde yaygınlık göstermiştir.

Sonuçta üzerinde durulması gereken nokta, kahvehane ve birahanelerin Türk toplumu için önemli "sosyalleştirme kurumları" oldukları ve kendi içlerinde değerler taşıyan bu kitlelerin ihmal edilemez olmalarıdır. Bu kitleyi, umutsuz, uyuşturucu "arabesk" etkileri içinde boğulmaya bırakmaktansa, onlara ulaşmak, yeni ve canlı değerler aşlamak ve belki de bu çalışmanın odağı olan, videoyu zaman geçirici bir araç durumundan kurtarıp, eğitilmelerinde, topluma kazandırılmalarında, onları yine kendi mekânlarında yakalayarak, kullanmak hedef olabilir.

(1) Tezler Hıfzı Topuz, Doç. Dr. Cengiz Tekin ve Doç. Dr. Niyazi Öktem'den oluşan bir jüri önünde savunulmuştur

KENT ENGLISH

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığından Tastikli

PRATİK İNGİLİZCE KURSLARI

- TAMAMI YABANCI ÖĞRETMENLER
- EN MODERN METODLAR
- EN UYGUN ÜCRETLER
- VIDEO PROGRAMI

HAFTA İÇİ KURSLAR: 6 Ocak

HAFTA SONU KURSLAR: 18 Ocak

Tel: 31 38 33 - 33 60 10

Mithatpaşa Cad. 46/3 Tel: 34 38 33
ANKARA

Magazin Ekleri; Zahmetsizce yararlanılacak "kalıplar"

Göçmen İşçi Çocuklarının Eğitimi

Barış Ruken

İkinci Dünya Savaşı sonunda iki Almanya doğdu. Biri Federal Almanya Cumhuriyeti, diğeri Demokratik Alman Cumhuriyeti. Her iki ülkenin de siyasal dizgeleri ve yönelleri daha savaş bitmeden önce belirlenmişti.

Federal Almanya, kapitalist dizge içinde kalıyor ve tüm toplumsal kurumlarını bu dizgenin ve askersel bağlaşıklıkların istekleri doğrultusunda oluşturmaya çalışıyor.

Federal Alman okul dizgesinin oluşum ve gelişimini belirleyen bir başka olgu da, ülkenin yazgısı, oniki yıl boyunca elinde tutan Nazi düşüncesinin etkilerinden arındırma çabasıydı. Nazi'ler yenilmişti, ama düşünsel düzeyde Nazizm'in irdelenmesi, onun insan onurunu hiçe sayan egemenlik ve her türlü sömürüye dayanan "kötü özünün" ortaya çıkarılması ve toplumun çoğunluğunca aşılması sağlanamamıştı.

Nazi egemenliği döneminde tüm Alman demokratları ve barışseverleri ağır aşağılamalara ve işkencelere uğramıştı. Bu dönemde edinilen deneyimler Federal Almanya Anayasasına yansdı; onun genel anlamda insan haklarına dayalı, demokratik bir öz yapısı kazanmasına yol açtı.

Eğitim ve öğretime ilişkin demokratik istekler de Anayasa'ya girdi. Ne var ki, Federal Almanya toplumunun demokratikleşmesi için biçimde, kesintisiz sürdürülemedi. Bunun belirleyici nedeni, ülkenin yeniden başta ABD olmak üzere İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği kapitalist Dünya'ya kaynaştırılması ve NATO çerçevesinde yeniden silahlandırılmasıydı.

Federal Almanya eğitim ve öğretim dizgesini irdelene de gözetilmesi gereken diğer bir etmen de bu toplumun tarihsel gelişim süreci içinde biriktirdiği bilgi ve deneyimlerdir. Alman toplumu özellikle felsefe, toplumbilim, doğabilimleri ve doğallıkla eğitim alanlarında da önemli bir bilgi birikimine sahipti. Bu bilgi birikimi gerçi Nazi Almanya'sında kesintiye uğramış, toplumun gelişimi ve hümanistleşmesi için kullanılması önlenmişti.

Federal Almanya okul dizgesi bu çerçevede içinde görülebilir. Ancak şu vurgulanmalı: Her toplumsal düzen koyduğu değer yargılarını ve gelişim amaçlarını en somut biçimde eğitim ve öğretim yoluyla genç kuşaklara aktarır ve böylece kendi sürekliliğini güvence altına alır. Bu genel doğru Federal Almanya için de geçerlidir. Düzenin okul yoluyla yeniden üretimi egemen üretim ve bölüşüm ilişkilerinin yeniden üretimi ile olanaklıdır.

Federal Almanya eğitim dizgesi seçkindir. Toplumsal olanaklar eşit kullanılmadığından, toplumun tüm kesimlerinden çocuklar eşit haklara ve yarışma koşullarına sahip değildir. Toplumsal üretimden en çok pay alan kesimlerin çocukları en geniş öğretim olanaklarından yararlanır, alt katmanlardan çocuklar kısa yoldan elenir. Bu bağlamda Federal Almanya Anayasası'nda öngörülen hakların kullanılmasında eşitlik söz konusu. Seçkin yapı ile Anayasa'nın demokratiklik ilkesi çelişiyor.

Federal Alman Eğitim Dizgesi, gelenekçi hatta yer yer tutucudur. Yukarıda değinilen demokratik ve hümanist birikim eğitim alanında belirleyici değildir. Gelenekçilik ve tutuculuk, diğer kültürel kökenden insanlara karşı uygulanan ayırıcı düşünce ve edimde somutlanıyor. Federal Alman Eğitim Dizgesi, insanın özünü tam gerçekleştirebileceği bir genel eğitim ve öğretim yerine, endüstrinin istekleri ve çıkarları doğrultusunda işgücü yetiştirmeye yöneliktir.

GÖÇMEN İŞÇİ ÇOCUKLARININ EĞİTSEL-ÖĞRETEL SORUNLARI Federal Almanya'daki göçmen işçi çocuklarının eğitim ve öğretim sorunları, bu bağlamda değerlendirilince ortaya şu gerçek çıkar: Göçmen işçi çocuklarının ezici çoğunluğu, yardımcı işçi yetiştiren 'Hauptschule'ye; önemli bir bölümü öğrenim zorluğu olan çocukların gittiği 'Sonderschule'ye gidiyor. Yüksek öğrenim yolunu açık tutan okullara gidenlerin sayısı ise genel ortalamadan çok altında. Bu sanı kanıtlamak için Federal Almanya İş ve Toplumsal Düzen Bakanlığı'nın 1985 yılı verilerine bakmak yeterli. Buna göre 1983-84 öğretim yılında Federal Alman okullarına giden göçmen işçi çocuklarının toplam sayısı 829295'tir. Bunlardan 550 466'sı ilk, ya da yukarıda belirtilen temel okula 'Hauptschule' gidiyor. Öğrenim zorluğu olan çocukların gittiği okula gidenlerin sayısı 39.455. Orta okula gidenlerin sayısı 42.564'ü buluyor. Liseye giden çocukların sayısı ise 49.440'a ulaşıyor. Bu sayıları değerlendirirken diğer göçmen işçi kümelerinden —örneğin, İtalyan, İspanyol, Portekiz, Yugoslav gibi— olan yabancı öğrencilerin okul durumundan daha iyi olduğu göz önünde tutulursa Türkiye'den gelen göçmen işçi çocuklarının ki bunlar tüm yabancı kökenli öğrencilerin % 52.6'sını oluşturuyor— okul durumlarının ne denli kötü olduğu ortaya çıkar.

Federal Alman eğitim dizgesinin seçkin yapıdan en çok zarar gören öğrenci kümesinin Alman işçi çocuklarından sonra Türkiye'den gelen göçmen işçi çocukları olduğu sanı daha da somutluk kazanıyor.

GÖÇMEN İŞÇİ ÇOCUKLARININ OKUL DURUMUNUN İYİLEŞTİRİLMESİ OLANAKLI MI

Göçmen işçi çocuklarının okul durumları kendi bireysel noksanlarının sonucu değildir. Bu durumu yaratan okul dizgesidir. Okul dizgesi, ya da eğitim-öğretim siyasasının ise, topluma yön veren siyasadan türetilmiş düşünülünce, göçmen işçi siyasası ve onun okul alanındaki yansıması olan eğitim-öğretim siyasasının göçmen işçi çocukları yararına iyileştirilmesi sorununun özünü oluşturur. Göçmen işçi siyasasının yeniden düzenlenmesi, Federal Almanya toplumunun işgücü sonucu çok-kültürlü bir yapı kazandığı gerçeğinin kabulü ve okul izlencelerinin oluşturulmasında çok kültürlülük ve çok kültürlü ortamda gerçekleşen kültürlerarası etkileşimden yola çıkılması ile olanaklıdır. Bu en demokratik en hümanist bir yaklaşımdır. Edimde bu yaklaşım, tek tek kültürlere özerk gelişme ve yönelim belirleme olanakları verilmesi, kültürlerin ve kültürlerin taşıyıcısı olan dillerin okul izlencelerine 'Anadili' konumunda, eşit koşullar altında alınması ile olanaklıdır.

Göçmen işçi çocuklarının okul durumlarını belirleyen diğer bir etmen de göçmen işçi ailelerinin kültürel düzeyleri, geleceğe ait planları ve içinde yaşadıkları toplumun ya çok kültürlü yapısına ilişkin tutumlarıdır. Türkiye'den gelen göçmen işçi kümesinin yıllardan beri Türkiye'deki gelişmelerden uzak oluşu ve Federal Almanya toplumunun dışına itilmişliği, yani toplumun siyasal, kültürel, ekonomik gelişimini belirleme olanağından yoksun oldukları göz önüne alınınca, kültürel düzeylerinin düşüklük nedenleri anlaşılır. Buradaki olumsuz yaşam koşulları, yabancılar yasası, toplumsal horgörü, toplumsal kültürel edime katılamama onların uzun süreli yaşam planlaması yapmalarını neredeyse olanaksızlaştırıyor; onları, Federal Almanya'daki yaşamlarını 'geçici bir dönem' olarak değerlendirmeye itiyor. Şimdilerde göçmen işçi çocuklarının okul sorunlarının çözümü için Alman okul dizgesinin değişmesi gereğini savunan demokrat insanların sayısı hızla artıyor.

Federal Alman eğitim dizgesinin seçkin yapıdan en çok zarar gören öğrenci kümesinin Alman işçi çocuklarından sonra Türkiye'den gelen göçmen işçi çocukları olduğu sanı daha da somutluk kazanıyor.

GÖÇMEN İŞÇİ ÇOCUKLARININ OKUL DURUMUNUN İYİLEŞTİRİLMESİ OLANAKLI MI

Göçmen işçi çocuklarının okul durumları kendi bireysel noksanlarının sonucu değildir. Bu durumu yaratan okul dizgesidir. Okul dizgesi, ya da eğitim-öğretim siyasasının ise, topluma yön veren siyasadan türetilmiş düşünülünce, göçmen işçi siyasası ve onun okul alanındaki yansıması olan eğitim-öğretim siyasasının göçmen işçi çocukları yararına iyileştirilmesi sorununun özünü oluşturur. Göçmen işçi siyasasının yeniden düzenlenmesi, Federal Almanya toplumunun işgücü sonucu çok-kültürlü bir yapı kazandığı gerçeğinin kabulü ve okul izlencelerinin oluşturulmasında çok kültürlülük ve çok kültürlü ortamda gerçekleşen kültürlerarası etkileşimden yola çıkılması ile olanaklıdır. Bu en demokratik en hümanist bir yaklaşımdır. Edimde bu yaklaşım, tek tek kültürlere özerk gelişme ve yönelim belirleme olanakları verilmesi, kültürlerin ve kültürlerin taşıyıcısı olan dillerin okul izlencelerine 'Anadili' konumunda, eşit koşullar altında alınması ile olanaklıdır.

Göçmen işçi çocuklarının okul durumlarını belirleyen diğer bir etmen de göçmen işçi ailelerinin kültürel düzeyleri, geleceğe ait planları ve içinde yaşadıkları toplumun ya çok kültürlü yapısına ilişkin tutumlarıdır. Türkiye'den gelen göçmen işçi kümesinin yıllardan beri Türkiye'deki gelişmelerden uzak oluşu ve Federal

Almanya toplumunun dışına itilmişliği, yani toplumun siyasal, kültürel, ekonomik gelişimini belirleme olanağından yoksun oldukları göz önüne alınınca, kültürel düzeylerinin düşüklük nedenleri anlaşılır. Buradaki olumsuz yaşam koşulları, yabancılar yasası, toplumsal horgörü, toplumsal kültürel edime katılamama onların uzun süreli yaşam planlaması yapmalarını neredeyse olanaksızlaştırıyor; onları, Federal Almanya'daki yaşamlarını 'geçici bir dönem' olarak değerlendirmeye itiyor. Şimdilerde göçmen işçi çocuklarının okul sorunlarının çözümü için Alman okul dizgesinin değişmesi gereğini savunan demokrat insanların sayısı hızla artıyor.

Avrupa Topluluğu karar ve örgütlerinde çok kültürlülüğün okullaştırılmasında gözetilmesinin gereğini vurguluyor. Alman işçi çocukları ve göçmen işçi çocuklarının okul durumlarının düzeltilmesi, Federal Alman okul dizgesinin demokratikleştirilmesinin baş koşuludur. Bu demokratikleşme her türlü eğitim ve öğretim aşamasında kullanılan ders araç-gereçlerinin içerikleri ve biçimlerinin, öğretmen yetiştirme ve meslek içi eğitiminin, okul örgütlenmesinden, okul izlencelerine değin bir yığın kurumun ve çok kültürlülük ve kültürler arası demokratik etkinleşimin istekleri doğrultusunda yeniden düzenlenmesi ile olanaklıdır.

Varlık

Ocak 1986 Sayısında

ETKİNLİK VE EDİLGİNLİK AÇISINDAN 1985

VARLIK ABONE KAMPANYASI

- Varlık, ulaşılabilir ve dağıtım zorluklarını göz önünde bulundurarak okurlarına abone kolaylıkları sağlıyor.
1. Ocak ve şubat aylarında Varlık'a bir yıllık abone olanlar kampanya indiriminden yararlanıp bir yıllık abone karşılığı 2800 TL yerine 2500 TL ödeyecekler.
  2. Ocak ve şubat aylarında Varlık'a bir yıllık abone olanlara kampanya armağanı olarak Varlık Yayınları arasından seçilmiş 1000 TL tutarında kitap paketi ücretsiz gönderilecek.

Ayrıca

3. Varlık aboneleri Varlık Yayınları arasından seçecekleri kitapları alırken % 30 indirimden yararlanacaklar.

Varlık'a abone olmak için posta çeki hesap no: 199822'ye tutarı yatırıp bir mektupla bildirmeleri yeterlidir.

VARLIK ABONE KAMPANYASINDAN YARARLANINI...

VARLIK ABONE KAMPANYASINI DUYURUNU...

Not: Varlık Yayınları'ndan seçecekleri kitapları alırken % 30 abone indirimini uygulaması yalnız Ocak ve şubat süresince olmayıp abone için sağlanan sürekli bir kolaylıktır. Abonelik sürdükçe yararlanılır.

Eğitim dizgesinde seçkin yapı ve göçmen işçi çocukları

Öğretmen ve Barış

Öner Yağcı

"...Çalıyorum kapınızı
teyze, amca bir imza ver.
Çocuklar öldürülmesin
Şeker de yiyebilsinler..."
(Kız Çocuğu, 1956)

Nazım'ın otuz yıl önceki onurlu
içten, sevecen çağrısını duyuyor
musun öğretmenim?

Çocuklar öldürülmesin, savaşı
bir dünyada yaşasınlar diyor. Tüm
insanların barışa sarılmalarını istiyor,
herkese sesleniyor. Bu çağrı, insanlı-
ğın en önemli çağrısı hâlâ. İnsanın
insana en eski, en özlemlî, en insani
çağrısı. Barışa, barışın savunulmasına
çağrı. Kitleleşen, coşkunlaşan
çağrı. İnsanlığın gündeminin birinci
maddesi olan çağrı.

Ve Birleşmiş Milletler 1986 yılı-
nı Barış Yılı ilan etti. Bu anlamlı ka-
rarın, barış çağrısını yığmsallaştıran a-
da ve tüm dünya insanlarını yakınlaştı-
tırma yolunda önemli bir karar oldu-
ğunu biliyor musun öğretmenim?

Öğretmenim, sen, herkesten çok
barışçı olmak zorundasın. Barışçı öğ-
retmek asıl görevin olduğu için barış-
ın öncüsü olmak zorundasın.

Aziz Nesin, "Aydın barışçı ol-
mak zorundadır" diyor bir yazısında.
Senin içinse barış, zorluluktan

da ötedir. Öğretmen olmakla barışçı
olmak aynı şeylerdir. Geleceğimiz
olan çocukları yaşama hazırlayan
sen, onları barışla dolduramıyorsan
öğretmen olamazsın. Eğitimin insanı
güzelleştirme işlevini yerine getire-
meyen bir öğretmenlik olur mu? İn-
sani güzelleşmenin birincil göstergesi
yaşamaya katılmak, yaşamı savun-
maktır. Yaşamı savunmakla eş olan
barışı savunmayı öğretmeyen bir eği-
tim insanı güzelleştirebilir mi öğret-
menim?

Öyleyse öğrencilerine barışı öğ-
retmelisin öğretmenim.

İnsanım diyen herkesin barışın
savunulmasına katkıda bulunmasını
sağlamak için olanakların var senin.
Bu olanaklar sana herkesten daha
çok görev yüklüyor. İnsanlara barışı
öğretmek görevi en çok senin. Konu-
mun ve günlük insansal ilişkilerin sa-
na barışçılığın en ağır yükünü yüklü-
yor. Geleceğimiz olan çocukların
gençlerin yaşama hazırlanması ve iyi-
doğru- güzel bir yaşama kavuşmaları
senin de elinde. Bu, senin asıl çaban
olmalı. İnsanlığın varlığını tehdit
eden savaşa karşı barışın savunulması
görevini asıl görevin kabul etmelisin
öğretmenim.

Savaş kışkırtıcıları, savaştan çı-
karı olan para babaları, senin bu

görevini bildikleri için düşmandır sa-
na öğretmenim. Bunun için seni aç,
çıplak, işsiz bırakmak, sürgünlere yol-
lamak isterler. Bunun için evini da-
ğıtmak, aklını çelmek, boynunu bük-
türmek isterler. Seni gerçeklerden
uzak ders programları içinde hapse-
dip boğmak isterler.

Senin barıştan yana, barışsever,
barışçı olmaktan rahatsızlık duyma-
ları senin gücündendir.

Sen, ilk çağlardan, insanlığın baş-
langıcından beri süren, barış içinde
birlikte, kardeşçe yaşama istemi ve
özleminin bir parçasısın. Barış özle-
minin gönüllere yer etmesi için, öğ-
retmenliğin gerektirdiklerini yapmak
görevindir senin. Savaş isteyenlerin
amacı sömürü düzeninin sürmesidir.
Sense insanların özgür ve mutlu yaşa-
masını istersin. Elbette seni düşman
belleyecektir savaş tacirleri.

İnsan doğasına aykırı olan, insan
emeğinin üretkenliğini, insanlığın
maddi- manevi birikimini yok eden,
toplumsal ilerlemeyi durduran, kısa-
cası insanı insan olmaktan çıkararak
hayvanlaştıran savaşa karşı olmak bir
insani duyarlık sorunudur öğretme-
nim. Sen, duyarlı insan olmak zorun-
dasın. Bu duyarlılığın sana, savaş
karşısında tavır almayı emrediyor.
Çünkü barışı kazanmak gerekiyor öğ-
retmenim.

"Gündemdeki sorun insan soyu-
nun ve onun beşiği olan dünyanın
varlığıdır. Sorun, yarınlara olup ol-
mayacağı, çocuklarımızın, torunları-
mızın gökyüzünde güneşi görüp göre-
meyecekleri." diyor Solohov'un sö-
zünü anımsa öğretmenim. İnsan soyu-
nu ve dünyayı yokedecek bir savaşa
karşı çıkmayan bir öğretmen kime,
neyi öğretecek?

"Bana dokunmayan yılan bin yaş-
sın; el için yanma nara, yak çubu-
ğunu keyfini ara; elle gelen düğün
bayram" gibi atasözlerinin aldaticılı-
ğıyla, barışı savunmaktan geri dur-
mak sana yakışmaz öğretmenim. İn-
sanlık borcudur, insan olmanın gere-

ğidir barış için birşeyler yapmak.
Çünkü insanın varlığını, kendisi, sa-
vunmasıdır barış. İnsan Hakları Eu-
rensel Bildirisi (10.12.1948), İnsan
Haklarını ve Ana Özgürlükleri Koru-
maya Dair Sözleşme (Roma Sözleş-
mesi- 4.11.1950) ve Avrupa Sosyal
Haklar Yasası (18.10.1961) gibi
"uluslararası anlaşmalar" da sana bu
görevi yüklüyor. İnsanı sevmek, ya-
şamı sahiplenmek için barışçı olma-
lın öğretmenim.

Brecht'in "Duvara Tebeşirle Ya-
zılan" adlı şiirini biliyor musun? "Sa-
vaş istiyoruz. En önce vuruldu bunu
yazan." diyor hani. Öğretmenim ba-
na savaşı ve barışı öğretmedi demesin
öğrencilerin. Bir öğretmen için bun-
dan büyük ayıp yoktur günümüzde.
Sen görevini yap öğretmenim. Öğret
barışı. Barış söyleşi yap çocuklarla,
barışı anlat onlara. Barış haftası, ba-
rış günü, barış saati, barış dakikaları
yaşat öğrencilerine. Barış resimleri
yapsınlar, barış şarkıları söylesinler,
barış şiirlerini bağışınlar gümbür
gümbür, barış kitapları okusunlar.
Barış büyüsün çocuk yüreklerinde,
beyinlerinde.

Her insanın yaşama hakkına sa-
hip olduğu gerçeğinin düşmanı olan
savaş, yaşamı yok ediyor. İnsanları,
başkalarını öldürmeye zorluyor.
Emeğin, en yüce değer olan emeğin
yarattıklarını yok ediyor.

6 Ağustos'u, 9 Ağustos'u anım-
sa; Hiroşima'yı, Nagazaki'yi; ABD

uçaklarından atılan Küçük Çocuk ve
Şişman Adam adlı atom bombaları-
nı; yüzbinlerce insanın ölümünü. İki
dünya savaşını, emperyalistlerin pay-
laşım savaşlarını, faşizmi. Hidrojen,
nötron bombalarını, savaş uçaklarını,
kıtalararası balistik füzeleri, çok baş-
lıklı füzeleri, denizaltılardan atılan ba-
listik füzeleri anımsa. Silahlanmayı,
silahlanan dünyayı, silahlara harcanan
paraların korkunç boyutunu, insan
aklının sesi olan barışa karşı savaşın
silahlarını anımsa. Ve bunları anlat
öğrencilerine öğretmenim, öğret.

Atom bombasının kullanımının
barış örgütlenmesini daha da zorunlu
kıldığını; soğuk savaş, savaş tehdidi
ve savaş tehlikesinin büyümesiyle ba-
rıştan yana güçlerin birleşme çabala-
rını gündeme getirdiğini öğret öğren-
cilerine.

Dünya Barış Hareketi'ni, Stok-
holm Barış Çağrısı'nı anlat. 1 Eylül
Dünya Barış Günü'nü anlat Barış
Yılı'nda.

Öğretmenim; silahlanma yarışı-
nın durdurulması ve tam ve genel si-
lahsızlanmanın sağlanması, yani barış-
ın kazanılmasındaki mücadelerde
yalnız değilsin. Senin gibi aynı amaç
için çabalayan milyonlarca insan var
yeryüzünde. Çünkü her insan, her ül-
ke tehdit altındadır ve savaşa karşı
olmak her insanın temel görevidir bu-
gün. Varlığını koruma kavgasıdır bu.
Bu kavga için de güçlü olmak gereki-

yor öğretmenim. Kendini, güçlü ola-
rak savunmalısın.

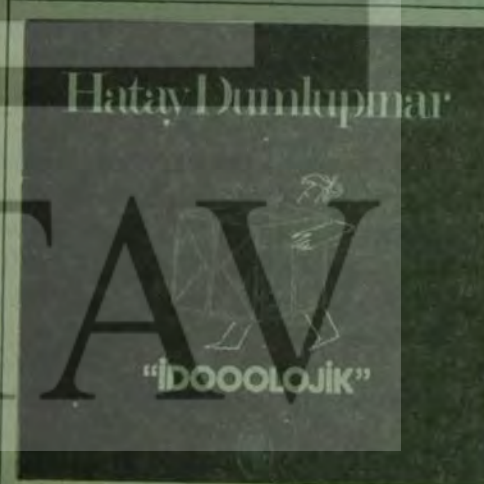
Barışı kazanmadaki onurlu
banda, bilimin ve barışın öncüsü
den Frederic Joliot-Curie'nin şu so-
leri güç katsın gönlüne: "Sorun,
insanlığın, yıkımı ve yokolmayı, yüz
milyonlarca insanın ölümüne, geri-
kalanların çekeceği acıları, doğacak
hilkat garibelerini, hatta ve hatta ge-
zegenimiz üzerinden yaşamın tümüyle
ortadan kalkmasını kabul edip et-
meyeceği sorunudur." (Hep Aramızda
Olacağım, s. 165-166). Ve "Bana inan-
nın! Nükleer denemeler hemen dur-
durulmadığı takdirde hepimizi ve ço-
cuklarımızın çocuklarını büyük bir
tehlike bekliyor." (s. 167).

Haluk Gerger'in Nükleer Tehli-
ke adlı kitabının son cümlesi de ak-
lında olsun öğretmenim, "Nükleer
silahlara karşı çıkmak, insanı sev-
mekle eş anlamlıdır ve kendimize, ya-
kınlarımıza, sevdiklerimize, gelecek
kuşaklara sahip çıkma duygusunun,
yaşam sevgisinin doğal bir uzantısı-
dır."

Yaşamı savun öğretmenim, senin
gibi düşünenlerle birlikte savun.

Unutma ki, barışın kazanılması
olmayacak bir düşü değildir insanlı-
ğın; hakkıdır ve kazanmak zorunda-
dır barışı insanlık.

Her yıl barış yılı olsun öğretme-
nim.

YARIN YAYINLARI

Genç karikatürcü Hatay Dumlupınar'ın
ilk karikatür albümü "İDOOLOJİK",
geçtiğimiz günlerde Yarın Yayınları ara-
sından çıktı.
1975 yılından beri çizen ve ilk karikatürü
1977 yılında yayınlanan Dumlupınar'ın
"İDOOLOJİK" inde, çoğu daha önce
Yarın, Bilim ve Sanat, Gün dergilerinde
ve Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmış
56 karikatürü yer alıyor. Albümde ayrıca
Varlık Özmenek'in yazdığı bir "sonsöz"
bulunuyor.

OCAK, 11. SAYI ÇIKTI

1986 Dünya Barış Yılı'na girerken
Özal ekonomisinin ikinci yılında
Sözleşmeli personel uygulaması:
İşyerlerinde sendikaların kaldırılmasına doğru
İdam cezaları kaldırılmalıdır
Sıkıyönetimden olağanüstü hal uygulamasına
Silah sanayi kimlerin elinde

İç ve dış politika yorumları, işçi hareketi ve sendikal
gelişmeler üstüne değerlendirmeler,
haberler...

GÜN'Ü OKUYUN, OKUTUN
150 lira

Yazışma ve üç büyük kent dışından abone olmak isteyenler için
(yıllık 1000 lira) adresi: 856. Sk. Nurhan, No: 3/502,
Konak, İzmir • İstanbul Bürosu: Molla Fenari sk. Nadir Han,
Kat 5, Cağaloğlu, İstanbul

"AIDS" Çığırkanlığı

M. Kemal Göze

Son üç beş aydır Türkiye basınının baş konuyu AIDS. Bir AIDS histerisi aldı başını gidiyor. Onca dert onca sıkıntı arasında, kamuoyu bu "çağdaş veba" ile meşgul ve işgal ediliyor. Tüm doktorların, sürekli, AIDS üzerine çekilmesi için büyük bir gayret sarfediliyor.

AIDS, bazı çevrelerce yayıldığı gibi, ne homoseksüellere bir tann gazabı, ne çağdaş veba, ne de uygarlığın çöküşünü hazırlayacak bir hastalıktır. Yalnızca, diğer birtakım hastalıklar gibi, yeni farkedilen ve de henüz tedavisi bilinmeyen bir hastalıktır. Tüm tıp mensupları bilir, insan vücudunda bağışıklık maddesi yapılmaması ile seyreden hastalık tabloları yıllardan beri bilinmektedir. Eskiden bunların nedeni ve bulaşıcı olup olmadığı bilinmemekteydi. Son gelişmeler, bu hastalıklardan bir kısmında virüslerin etken olabileceği ve insandan insana bulaşabileceği olasılığını kuvvetlendirmiştir. İşte beş yıl önce sine göre olan tek değişiklik budur. Bazı kanser türlerinin nedenleri ve teşhis olanakları konusundaki gelişmeler de böyledir. Günümüzde birçok kanser türünün virütük, hem de AIDS virüsü ile benzer virüsler, kaynaklı olduğu bilinmektedir. Bazı kanser türlerinin de bulaşıcı olduğunun birkaç yıla dek, saptanması şaşırtıcı olmayacaktır. Özetle, AIDS'nin diğer birçok hastalıktan tek farkı yeni farkedilmesi ve tedavisinin henüz bilinmemesidir.

AIDS (Acquired Immune Deficiency Syndrome), kazanılmış bağışıklık yetersizliği sendromu anlamına gelen kelimelerin baş harflerinden yapılan bir kısaltmadır. Hastalığa yakalanan kişilerde bağışıklık maddeleri yapılamamakta ve bu nedenlerle de kişi birçok enfeksiyonlara yakalanmak suretiyle veya kanser türü hasta-

lıklarla hayatını kaybetmektedir. Hastalığın tanımlanması ve ilk olgunun bildirilmesi 1981 yılında ABD'de yapılmıştır. Bu zamandan 1985 yılı haziran ayına dek, Dünya Sağlık Örgütü'ne bildirilen olgu sayısı 12547 dir. (büyük çoğunluğu ABD'den). Bunlardan 6103'ü (yaklaşık % 50'si) ölmüştür. Olgularda teşhisi izleyen iki yıl içinde ölüm oranı % 80 olup, üç yıl içinde hemen tamamı ölmektedir. Bu ölümler bizzat hastalığın kendisinden değil, bu insanlarda gelişen birtakım ikincil enfeksiyonlar veya kanser türleriyle olmaktadır. Son yapılan çalışmalarda, HTLV-III (insan T hücreli lösemi virüsü tip 3) veya LAV (lenf düğümlerinin şişmesiyle ilgili virüs) diye adlandırılan virüsün etken olması, olasılığı oldukça kuvvet kazanmıştır. Ancak kesin değildir.

Başlangıçta yalnızca homoseksüellerde görüldüğü sanılan hastalık, homoseksüellere ek olarak, biseksüellerde, enjeksiyon yolu ile alınan ilaçlara alışkanlığı olanlarda, kan hastası olması nedeniyle sık sık kan ve kan ürünleri alanlarda ve hatta anneden geçmek suretiyle bebeklerde bile görüldüğü tesbit edilmiştir. Bulaşma, meni, kan ve diğer vücut sıvıları ile olmaktadır. Hastakişinin bu sıvıların seksüel ilişki gibi direk veya iğne vb. aletlerle dolaylı olarak diğer kişilere bulaşması halinde hastalığın bulaştığı düşünülmektedir. Bu bulaşma şekliyle, hepatitis B (sarılık virüsü) virüsünün bulaşma yolları büyük benzerlik göstermektedir. Ayrıca, virüsün adından da anlaşılacağı üzere, bazı kan kanserleri etkenleri olan virüslerle de aynı türden bir virüs olduğu bilinmektedir.

Yukarda özetlemeye çalışılan bilgiler çok daha genişletilebilir. Ancak, detaylı tıbbi bilgilerle, okuyucuyu sıkmak endişesiyle bu yola gidilmeyecektir. Anlatılmak istenen şu-

dur; AIDS, etkenleri yeni bulunan ve ya henüz bulunmamış olan ve tedavisini bilmediğimiz birçok hastalıktan yalnızca birisidir. Yayılma riski açısından hepatitis B veya öldürücülüğü açısından birçok kanserden daha tehlikeli değildir. Sadece söz konusu edilen sarılıktan binlerce insan etkilanmekte ve komplikasyonları nedeniyle AIDS'den daha çok ölüme neden olmaktadır. Kesin ölümle sonuçlanan ve virüs nedenli olan kanserlerin bulaşma yapıp yapmadığı henüz bilinmemektedir. Aynı şekilde AIDS'in de etkeninin HTLV- III virüsü olduğu kesinleşmemiştir. Bulaşıcı olduğu ise hiç kesin değildir. ABD'de bir milyondan fazla insan adı geçen virüse enfekte iken, bunların yalnızca on bininde AIDS hastalığı teşhis edilmiştir. Yani henüz hiçbir şey kesinleşmemiştir. Hal böyleyken bu sansasyon niye? AIDS benzeri bunca hastalık yokmuş gibi, varsa da yoksa da AIDS. TV'deki dehşetengiz dizi ve filmlerle toplumun sindirilmesi yetmiyormuş gibi.. Şimdi de sıra AIDS adlı, ne idüğü belirsiz, "çağdaş veba ve karabasanda" !..

BASININ SORUMLULUĞU

Yönetimin sorumluluğundan önce basının sorumluluğunun işlenmesi, tesadüfi bir sıralama değil, özellikle seçilmiştir. Çünkü olayın sansasyonel hale gelmesinde, kamuoyunun dikkatlerinin saptırılmasında basının sorumluluğu yönetimden önce gelir. Yöneticiler ne denli isterlerse istesinler, basın gerekli ortamı sağlamaz ise, sansasyon yaratamaz ve kamuoyunu oyalayamazlar.

AIDS sansasyonunda basının büyük payı vardır. Bunun, kamuoyunu bilgilendirmek adına yapıldığı söylenbilir. Oysa kamuoyunu bilgilendirmekle, dehşet ve yılanlık yaratmak veya kamuoyunun dikkatlerini saptırmak ayrı şeylerdir. Türkiye'de, basında kullanılan deyim ile, "çağdaş veba" ya gelinceye dek, çağdaş olmayan nice sorunlar çözüm beklerken, tüm bunları unutturmak istemesine AIDS sansasyonu yaratmak, art niyetli değilse bile, basının sorumluluğunun bir göstergesi olmuyormu? Yanlış anlaşılmasın. Basın bunları yazmasın ya da, sorunları gizlemek, basını susturmak isteyen çevreler gibi gizlesin demek istenmiyor. Tam aksine, basın olayları açığa çıkarsın. Bulaşma yolları çok benzeyen bir virüsle oluşan, sarılık hastalığı ülkemizde kol gezer ve canlar alırken, varlığı ya da yokluğu bilinmeyen AIDS ile olayların üstü örtülmesin. Tifodan, dizanteriden insanlarımız ölürken, adeta mistik bir yere oturtulan ve otur-

tulmak istenen AIDS ile kamuoyunun bu denli meşgul edilmesi kamuoyunu bilgilendirmekten öte birşey olsa gerek. Hergün ne yediğimizizin, ne içtiğimizizin araştırılmasıdır basının görevi. Günde kaç vatandaşımızın, hangi basit hastalıklardan öldüğünü araştırmak ve duyurmak, görevlileri göreve çağırmak dururken, AIDS teranesi dinletmek niye? Bir hastalığın üzerinde yeterince durulması için illa Rock Hudson'u mu öldürmesi gerekir. Bir soruna gerekli önemin verilmesi için Hollywood ya da Yeşilçam'ı mı tehdit etmesi gerekir?

OLAYIN ULUSLARARASI BOYUTU

Reagan yönetiminin, 1981 yılından bu yana, AIDS sansasyonu yaratmak için özel gayret sarfettiği bilinmektedir. Bu sansasyonun, yalnızca ABD için değil, tüm dünya kamuoyunu meşgul etmesi için elden gelen

de, aktardığına göre olay Reagan'ın bir açıkgozlülüğünden başka birşey değil. "Büyük Amerika", "yenibir ırk yaratma" gibi hayal ve homoseksüellere düşmanlığı ile tanınan sağcı lider Reagan, AIDS sansasyonunu bu amaç ve düşüncelerine alet ediyor. Bir yandan uzay savaşı projeleri ile savaş çıkırtkanlığı yapılırken, diğer yandan AIDS ile homoseksüellere savaş açan Reagan, bu savaşları ile dünya kamuoyunu ne güzel oyalıyor!..

YÖNETİMİN SORUMLULUĞU

Reagan yönetiminin, özellikle, başlattığı sansasyon dalga dalga yayılarak ülkemize ulaştı. Son iki yıldır zaman zaman basınımda köşe kapmaya devam ediyordu. İşte böyle bir ortamda, beş ay kadar önce, Antalya'dan bir profesörümüz bir öğretilmeye AIDS teşhis ettiğini ve Türkiye'de AIDS olduğunu ilan

Reagan Yönetiminin, 1981 yılından bu yana,

AIDS sansasyonu yaratmak için özel bir gayret sarfettiği bilinmektedir.

Amaç tüm dünya kamuoyunu meşgul etmektir.

herşey yapılmaktadır. Çıkan gürültüye bakarsanız sanki dünya yıkılıyor!.. Oysa, yukarda da belirtildiği gibi, tüm dünyada 13 bin dolayında AIDS olgusu bildirilmiş ve bunun yarısı kadanda ölmüştür. Son yıllarda sayılarda artış görülmesi, olayın salgın yapmasından çok, yeni farkedilen bu hastalığa daha çok dikkat edilmesi ile ilgilidir. Eskiden zatürreden, bağışıklık yetersizliğinden veya bir tür kanser olan "kaposi sarkom" dan öldüğü söylenen hastaların bir kısmının altında yatan nedenin AIDS olduğunun farkedilmeye başlanılmasından gayri bir değişiklik yoktur.

AIDS sayıları, kan kanserleri ve etkeni bulunmuş veya bulunmamış diğer yeni farkedilen hastalıklarla kıyaslandığında, oldukça küçük sayıda kalmaktadır. Ayrıca binlerce insan ishal, zatürre ve benzeri bulaşıcı hastalıklardan ölmektedir. Daha da kötüsü, hasta olmayan binlerce insan, çağın yüz karası açlıktan ölmektedir. Buna karşın son üç yıldır, dünya AIDS konusu ile çalkalanmakta. Bu çalkantının nedeni ne? Bu sansasyonun merkezi ve körükleyicisi yine ABD. Aca ne niye? Bu sorunun yanıtı Fransız sanat çevrelerinden geldi. Fransa'da yaşayan sanatçımız Tülay German'ın, Nokta Dergisi ile yaptığı söyleşi-

ederek olaya yeni bir boyut kazandı. Sağlık Bakanı M. Aydın önce bu profesörümüzü yalanladı. Basın aracılığı ile günlerce süren tartışma nezaket sınırlarını aştı. AIDS uzmanı (ne demekse) profesörümüz "Sağlık Bakanı benim muhabatım olamaz" diyerek (haksız da değildi) tartışmayı noktaladı. Ama konunun peşini bırakmadı. Bütün işini gücünü bıraktı ve Türkiye'de AIDS olduğunu ispata soyundu. Tabii bu arada ünü ülke sınırlarını zorlar oldu! Kendisine İstanbul'dan bile hasta yağmaya başladı. Nihayet "Murteza olayı" ile şampiyonluğunu ilan etti ve konuyu tekrar alevlendirdi. Daha önce "AIDS yok" diye demeyen M.Aydın, üç ay önceki demecini unutmuşcasına, "AIDS var" dedi ve söz konusu vatandaş polis zoru ile hastaneye hapsedirdi. Çağlar önce cüzzamlıları hapseden anlayış, ne güzel yakıştı çağdaş hastalığa!.. Zengin genç-fakir kız film ve tefrikalarına taş çıkaracak bir senaryo yaşandı, yaşanıyor.

Türkiye'de AIDS olsa ne yazar olmasa ne yazar? Olmadığını söylemek ne denli abes ise, olduğunu isbat etmek de o denli anlamsız. Sanki tüm derlerimiz bitti.. Çağdaş olmayan tüm sorunlarımızı çözdük..

Şimdi sıra "çağdaş vebaya" geldi. Türkiye'de doğan her bin bebekten yüzü, uygunsuz koşullarda doğum, ishal ve zatürre gibi, tacinin derinliklerine gömülmüş nedenlerle ölüyor. Her yıl, kendi kendine doğum ve düşük yaparken, dört bin anne kaybediliyor. 150.000 veremli vatandaşımız var ve her yıl 20-30 bin yenisi ekleniyor. 55 bin sıtma, 40 bin trahom var. Bunlar gibi daha nice çağdaş olmayan sorunlar kol gezirken, ille de AIDS histerisi neden?

Sıtmayı, trahomu, veremi bilmeyen, tanımayan hekimler, onun da ötesinde uzman hekimler yelıştiren üniversitelerimiz, AIDS merkezleri kuruyor!.. Çağdaş olmayan ve önlenmesi çok basit hastalıkların önlenmesinde olumlu bir tek katkı olmayan bakan M. Aydın ve yönetimi "AIDS" teşhis ve tedavi merkezleri kuruyor!.. Sıtmayı, veremi, dizanteriyi gözden kaçıran laboratuvarlarında AIDS teşhisi koyacak? Bilgileri üniversiteden uzaklaştıran YÖK, ilgileri bilgisizlerden atayan M.Aydın, Hollywood'u AIDS'den kurtaracak? Ekonomimizi çökertmeyle kurtaran liberal düşünce, halkımızın sağlığını AIDS bularak ya da bulmayarak kurtaracak. Halkımız susuzluktan inlerken en ilkel hastalıklardan ölürken "çağdaş veba" ile oyalanarak çağdaşlaşmak rüyası ne güzel? Her veremli hastayı, her sıtmalıyı, her trahomluğunu gördüğünde yüreği sızlayan ve feryadı başını üniversitelere, doktorlara, gazetecilere ve de yönetime iletmesi var, bu ülkenin, Asıl sorumluluk bunu gerektirir.

Sorum Yayınları
Türkiye'de doğan her bin bebekten yüzü, uygunsuz koşullarda doğum, ishal ve zatürre gibi, tacinin derinliklerine gömülmüş nedenlerle ölüyor. Her yıl, kendi kendine doğum ve düşük yaparken, dört bin anne kaybediliyor. 150.000 veremli vatandaşımız var ve her yıl 20-30 bin yenisi ekleniyor. 55 bin sıtma, 40 bin trahom var. Bunlar gibi daha nice çağdaş olmayan sorunlar kol gezirken, ille de AIDS histerisi neden?

ERIC FROMM'UN
YENİ-FREUDCULUGUN
ELEŞTİRİSİ

Sıfır Özgür
İLERİCİ
YAYINCILIGIMIZIN
SORUMLULUGU

İstanbul, CEMAL
Ankara, ADAS-İzmir, DATÇ
Cumhuriyet Kitap Kurumu (1981)

BU AŞAMADA

BASKI VE SANATIN NİTELİK DEĞİŞTİRMESİ

uri İyem'in Can Külahlıoğlu ile yaptığı söyleşide (Milliyet, 10 Aralık 1965) sanat yaşamının değişik evrelerini anarken "Baskıdan baktığım için soyut resim yaptım" biçimindeki açıklaması 1950'li yılları düşündürdü bana.

Biliyorsunuz, 1950'de Demokrat Parti iktidarı ile başlayan yeni dönemin en belirgin özelliği iç kapitalin, dış kapitalle çıkar birliğini algılama aşamasına gelmesidir.

Bu birlikteliğin topluma yansıyan sonuçlarını şöyle vurgulayabiliriz:

Dışa bağımlı ekonomiyle birlikte ABD'nin dümensuyunda dış politika Yüksek faiz karşılığı borçlanma, Tarımda ve endüstride çarpık kapitalistleşme,

Enflasyon, Bu etkenlerle yeni "köygöçüren" olaylarına bağlı olarak kırsal kesimden ana kentlere büyük göçler,

Sınıf ve tabakalar arasındaki dengesizliğin yaratması doğal olan politik dalgalanmaların önlenmesi umuduyla yeni hukuksal önlemler,

Düşün ve sanat özgürlüklerine konan yasak ve uygulanan gizli açık baskı...

Nuri İyem'in bunca yıl sonra, toplumu gerçekçilerin yargılarını doğrulayan konuşması birikmiş bir sancının ifadesidir elbette. Ama kişisel yakınmanın yansıra tarihsel bir olguyu değerlendirme niteliği taşıdığı için ayrıca önemlidir.

Sanatçının yaratma özgürlüğüne konan yasak, kendi dışındaki güçlerin yaratılarına yön vermesidir aslında. İstencini baskı altında tutarak, aslı istediğinden başka yöntemlerle çalışma zorunda bırakmasıdır.

Yaratma özgürlüğüne konan yasaklar güncel politik olaylarda görünenlerden daha derin etkiler bırakır toplumlarda.

Politik olaylarda, engeller yeni birikimlere tepkilere yol açabilir. Olay doğrudan toplumsaldır. Ve gecikilerek de yapılabilir niteliktedir.

Sanat kişisel bir çabadır. Prof. Kagan'ın belirttiği gibi "derinlemesine ve bir kereliklik, bir kişisel karakter taşıır." Sanatçının toplumsal konumu, algıları, bilinci etkilenmeleriyle birlikte ruhsal gerçeği ile koşu-

lu olduğu için, iç dünyasındaki tedirginlik, giderek bireysel boyutlara ulaşır. Varlığı ile çelişen yabancılaşma durumları koyar ortaya.

Bu nedenle hangi odaktan (devletten ya da kapitalden) gelirse gelsin, dolaylı ya da dolaysız baskıların etkileri güncel değil, tarihseldir. Bir süreci etkilemeye yöneliktir çünkü.

Kişisel değil, toplumsaldır.

Çünkü, bir sanatçının yaratılarında, gerçeğin sanatsal olarak özümlemesi baskı yolu ile nitelik değiştirmişse, başkalarını da etkileyerek genel nitelikler kazanabilir.

Demokrat Parti'nin bir yılda 10'u aşkın sanatçıyı 7,5 yıl ceza yurtdışı ile Ağır Ceza Mahkemelerine götürdüğü baskı döneminde, edebiyatta da yaşanan buydu.

"YALINAYAK SOKRATES"İN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Maxwell Anderson'un Yalınayak Sokrates oyunu ile Genco Erkal, güncelle kalıcının bireyselle toplumsalın, duygu ile usun kaynaştığı alanlarda düşündürdü, duygulandırdı ve onurlandırdı bizi. Yorumları, yüksek düzeydeki oyunu ile Meral, Ayten, ve Zeynep'in sağladığı uyum birleşince, yapıtın demokrasinin vazgeçilmezliği biçiminde özetleyebileceğimiz işlevi görünür bir anlam kazandı.

Her birimizin çağdaşlaşma sürecinin kaçınılmaz bunalımlarına göğüs gererek payınadışın acıyı yüklediği payına düşeni verdiği bir ülke burası.

En azından, "Demokrasiye Geçiş" evresi sayılan 1945'ten sonraki 40 yıl umudu, iyimserliği, kötümserliği, sorunları çatışmaları, utkuları, yenilgileri ile bir savaş döneminin sorumluluğunu yaşadık.

Devlet ve düşün adamlarının savcısına, yargıcına, sanatçılarına, oy kullanan vatandaşına kadar bu tarihsel gerçeğin oyuncusu ve seyircisi olduk.

Hangi türden isterseniz o türden.

Daha geçiş döneminin ilk yıllarında Köy Enstitülerinin başını yiyerek iskolastik eğitime ödün veren demokrasi karşısında özgürlük kavramının derinliğinde yatan gerçekleri

neden sonra algıladı bizim kuşak.

"Cemiyetler Kanunu" ndaki bir maddenin değiştirilerek birden fazla sayıda partinin kurulmasıyla demokrasie geçemiyordu toplumlar.

Aslanan özgürlük kavramının kişisel kazanımlarımızdan biri durumuna gelmesiydi.

Bunu 1960'lardan sonra ilerici kesimin bile hangi ölçüde kazandığı tartışılabilir. Ama tartışılmaz olan, insanoğlunun gerçeğin aldatmacaya dönüşmesi tehlikesine karşı durmak zorunda olduğudur.

Yalınayak Sokrates'de ölüm iste miyle yargılanan Sokrates (Genco Erkal) gözlerimizde onurlarımızı arayarak şöyle dile getirir bunu:

"Gerçeğin ortaya çıkmasının zararlı olmayacağı ilkesine sarsılmaz inancım vardır. Her öneri, her tasarı, hatta yaşam biçimlerimizin temelleri bile sürekli sorularla didik didik edilmedikçe, demokrasimizin havası sağlıklı sayılmaz."

1945'den sonraki 'geçiş' dönemi'nde birden fazla partinin örgütlenmesi olanağını sağlayan yasa, işçilerle köylülerin kendi sınıf çıkarlarını tartışma özgürlüğüne yasak koyan 141 ve 142. maddeler önünde soyutlanmış durumda kalmadı mı?

Genco'nun oyununda düşündüğü, düşün-dür-düğü ve gerçeği aradığı için yargılandı, 50-60 kişinin fazla oyu ile ölüme hüküm giydi Sokrates. Biz, kırk yıllık oyunumuzda yalnızca egemenlerin oyu ile Sisifos'un kayasında çektiği acıları yaşamaya hüküm giydik.

Öyleyse sorabilir miyiz?

Gerçeği arama özgürlüğümüze konan yasaklar demokrasinin havasını bozmuyor mu? Özüne ters düşüyor mu?

Yalınayak'ı seyrettikten sonra düşündüm:

Tarih, Sokrates'i, araştırma yönteminin dogmatik savlar karşısındaki eleştirel tavrı ile değerlendiren haklı olan yere oturtmuştur.

Genco, oyundaki gücüyle, bir kez daha, demokratikleşme savaşımının çilekeş özcülerinin kafalarındaki saygın yerine oturuyor.

Yaklaşık yirmi yıldır Türkiye'de de tanınan ünlü Sovyet ozanı Yevgeni Yevtushenko, 4. TÜYAP Kitap Fuarının onur konluğu olarak geçtiğimiz günlerde ülkemize geldi. Bu gelişin hikâyesi ilginç, duygulandırıcı. Onu, geçen yıldan dostu ve çevirmeni Özdemir İnce anlattı: Türkler beni sevmiyor mu? Öyleyse neden çağırıyor sunuz komşu? Ben ki gezgin bir ozanım, dünya yurttaşım! Üstelik ülkenize gelmek vasiyet edilmiştir bana!, diyen dostça, içten bir serzenişle kendisi ister bu çağrıyı. Öylece gerçekleşir bu mutlu olay. Büyük ozanın Türkiye'ye gelişine, baskısı bitmiş Yaşamöyküsü ve Babi Yar'ın yeniden yayımı ile birlikte Zima Kavşağı çevirisinin yetişmesi de şiir severler için ayrı bir mutluluk olmuştur.

Foto: Vahit Aras

Yevtushenko'nun Şiiri

Kerem Kurtgözü

ristliği, aktörlüğü ve yönetmenliğiyle de belli etmiştir. Bir konuşmasında, "Bizler benim kuşağımdan Sovyet yazarları, sinemayla eğitildik" der. Şiirine olduğu gibi, onları, üstün ses olanaklarıyla, okuyuşuna, sunuşuna da teatral öğeler katar.

Yevtushenko'nun şiirde öğretmenleri Yesenin'le Mayakovski'dir. Eleştirmenleri gibi kendisi de belirtir bunu. "Sahne" şiirinde şöyle der:

Siz, öğretmenlerim,
boynuz takmadım size,
yemin ederim.

Ve geri verdim size defnelerimi gizlice.

Ama şiirini süzdüğü yaşamda, adı belirsiz öğretmenleri nicedir. Bir sözlükle halktır bu yaşamın öğretmeni. Ondan alıp, yücelterek ona vermek ister. İlk kitabı "Geleceğin Maden Arayıcıları" yayımlandığı zaman, basında iyi karşılanmış olmasına karşın, o kitapçılara gider. Kendisinin de, başkalarının da el değmemiş durmaktadır. Bir kitapçada bir genç şiir kitaplarına bakar, onunkini de alır eline, sayfalarını çevirir, içini çeker ve kitabı yerine bırakırken tezgahlara; "Aradığım böyle bir şey değil" der. "Tanıdığım bir kız var. İyi kızdır, ama şu sıralarda tamamiyle düş kırıklığı içinde. Belki şiir ona yardım edebilir, diye düşünüyordum. Ama bunların hiçbirine şiir diyemem. Davul sesine benziyorlar. Bu da kimsenin yaşama yeniden güven duymasını sağlamaz". Yevtushenko çok etkilenir bundan. Öyle ki o gün kitabı karşılığında aldığı para tomarını fırlatır atar.

Yevtushenko'nun şiiri, insanlar için sürekli bir gerçek arayışıdır. Onu bulduğu zaman dile getirmekte hiç duraksamaz. Hiçbir engel tanımaz. "Konuşma" adlı şiirinde kendisine cesur demeyelim ona, ama tam bir Doğrucu Davut'tur. Kimden almıştır bu gerçeklere, bu doğrulara aşk derecesinde bağlılığı? Hiç kuşkusuz halktan, halkın sade, özentsiz yaşamından. 1955'ten sonra Sovyetler Birliği'nde salonlarda, okullarda, mey-

danlarda, fabrikalarda halka şiir okuma günleri düzenlenir. Mayakovski geleneği yeniden canlanır. Bu toplantılar, yüksek sesli Yevtushenko'nun şiirini sinaması için laboratuvardır aynı zamanda. Bir fabrikada öğle paydosunda işçilere şiir okumuştur. Yaşlı bir kadın yaklaşır yanına ve şunları söyler: Yalnızca gerçeği yaz

oğlum, yalnızca gerçeği. . . kendi içindeki gerçeği ara, bul, sonra onu insanlara aktar. İnsanlardaki gerçeği ara, bul, sonra onu kendi içinde biriktir". "Bu sözler onun hayatında duyduğu en önemli sözlerdir.

Şiirde gerçekçilik, başka herhangi bir yazın türünde olduğundan daha çetin bir iştir. Gerçekliğe karşı mesafeli duramaz ozan. Yüzyüzedir onunla. Sanatının gereçlerini kullanıp yeniden yaratacağı onu. Daha çarpıcı kılacak, görünmeyeni gösterecektir. Yevtushenko bunun hakkını verir. Gerçekçi şiire kopmaz bağlarla bağlı olduğunu kanıtlamıştır. Büyüklük bir saygıyla bağlıdır şiirine. Öyle ki bir ozanın yaratısı yani şiiri ile yaşamı uyumlu olmalıdır. Şiir aldatılmaz. Kınanacak bir şeydir bu. Şiir ele verir yalancıyı. Rimbaud'un kirliliğe bulaştıktan sonra artık şiir yazmayışı anlamlıdır.

Sosyalist toplumda "çelişkisizlik" kuramı gibi Sovyet sanatını kısırlığa mahkum eden düzmece bir kuramı yadsır. Daha iyi bir sosyalist dünyadır istediği. Madem ki gerçekçi şiir, Aragon'un da belirttiği gibi, kaçak ve uyutucu şiirin tersine, fikirlerin ve uyutucu şiirin gerçekliklerin şiiridir, Yevtushenko geri kalmaz bundan.

Öteki yazın türlerine de eğilmiş Yevtushenko. Yıllar önce çevilip yayınlanmış Pearl Harbor adlı bir romanı var Türkçede, bir başka romanı da çevrilmekte. Ama daha çok onun yeni şiirleridir, özenli çevirileriyle dilimizde görmek istediğimiz. Çünkü Yevtushenko, büyük ozanımız Nazım Hikmet gibi, Aragon gibi, Neruda gibi her ülkede Onuncu Köyü aramış mayası temiz insanlardan biridir.

"Arafta Kalanlar"

Sayın ONAY bize Hollanda'ya gelişinizin nedenini açıklar mısınız?

Hollanda'ya gelişim ÖNGÖREN Tiyatrosu'nda, daha önce yine bu tiyatro için yazıp gönderdiğim "ARAF'DA KALANLAR" oyununu sahneye koymak için. Bu oyunun yazılışı ÖNGÖREN Tiyatrosu ile temasımızda hemen gündeme gelmiş değildi. ÖNGÖREN tiyatrosu burada bir oyun sahnelememi istemişti memnuniyetle kabul ettim. Ve oyun aradık birlikte mevcut oyunlar içinde en uygununu aradık görüşme, konuşma sonucu mevcut oyunlar içinde pek tam istenene uygun hemen oyun bulunması kolay görünmedi ve benim bu arada aklımda bir konu vardı. Ben konuyu ilettim. Konu da, çok kısa olarak şu idi; Göçmen işçilerin genel olarak, göçmen işçinin tarih boyyu üstelik gönderildiği diyelim bir anlamda, ülke ile geldiği ülkenin ikisi arasında her ikisinden de ayağı kesilerek ortada kalmışlık durumu bir sahne esprisii ile anlatma konusuydu. Genellikle gidilen ülke cennet gibi görülür.

Bir özelem ülkesi, bir model gibi görünür. Gönderilen ülkede zaten bir çok çelişkinin ve sorunun yığın haline geldiği bir ülke olması dolayısıyla, değil gönderdiği ülkede sahip çıkmak ondan kurtulmuş olmak şeklinde bakabiliyor. Böylece hem iki kat boşlukta bir durum ortaya çıkıyor, hem de başlı başına bir insanlık sorunu haline geliyor bu durum. Ve genellenebilir bir sorun olarak tarihin çeşitli dönemlerinde çeşitli toplumlar için ortaya çıkabiliyor. Bu anlamda, bir başka boyutta her zaman aklımdaydı. İşsiz kalmak olayıyla bütün hayatı işlevlerinden insanın bütün hayatı fonksiyonlarından yoksun kalması durumu hep saptanır. Yani, özel yaşamında da artık yavaş yavaş insanlıktan çıkma durumu hep altı çizilerek belirtilir. Burada bunu ben ölmekle yakın getirip bir sahne benzetmesi, bir sahne esprisii anlamında ölmek ve cennete gitmek, sonrada cennetten kovulmak cennetten kovulup kendi toplumunda onu tekrar kabul edemez durumda olunca, dünyadaki çeşitli mistik bakış açılarında hemen hemen hepsinde varolan "ARAF" kavramını aklıma getirdi.

Bu "ARAF'DA KALMA" durumu bu sahnede her toplumunda, az çok bildiği bir öyküyü kullanmak imkanı getirdi. Dolayısıyla, bunu ek bir

Yılmaz Onay

Söyleşi: Ramazan Ekinci

kaç belli seyirci topluluğu karşısında oynanacak bir oyun söz konusu olunca, anlaşılması bakımından da kolaylık olarak gördüm ve bu konuyu önerdim. Arkadaşların da çok hoşuna gitti ve oradan peki o zaman bu oyunu yazmaya geçelim dedik. Önce özetini sonra oyunun kendisi bu hallolduktan sonra oyunu benim sahnelemem kendiliğinden ortaya çıktı. Fakat, ben şu bakımdan içim rahatı. Yani, eğer oyun iyiye, olumluysa sahneye koyacak kimseler nasıl olsa bulunur diye bir rahatlığım vardı. Sonra, şimdi kendim sahneye koyma durumunda olunca belki herhalde daha iyi sahneleme imkanı da belirmiş oluyor. Böyle diyelim en azından oyun çıkmadan önce. Geliş nedenim bu oyunun sahnelenışı.

Oyunun amacını (varılmak istenen yeri) açar mısınız?

Bu soru aslında bana şu olanağı da veriyor. Özellikle bu söyleşinin Bilim ve Sanat Dergisi için yapılması açısından, Bilim ve Sanat Dergisi, benim de son derece önem verdiğim bir davayı bir kez daha ve bu kez sürekli olarak sahip çıkmak kararıyla ele almış bulunuyor o da "gerçekçilik" meselesi. Gerçekçilik kavramına yaklaşım da, şu esası her zaman benimsememekte yarar var diye düşünüyorum. "Gerçekçilik" yalnızca bir sanatın da bir konusunda değil, gerçekten gerçekçi olan bir sanatçı yaşamında da gerçekçidir. Dolayısıyla, bunu kendi yaşamından, kendi mücadelesinden soyutlayıp bir akım gibi görmek zaten sanat alanında da gerçekçilik hakkını vermek olmuyor.

Bu anlamda, bu oyunu yazarken de benimsediğim bu davanın dışında hissetmem kendimi söz konusu değil elbette bunu söylememin amacı, gerçekçiliği bir, çeşitli akımlardan biri gibi alma yanlışının altını çizmek. İki, sanki her hangi bir akım gibi alınca, bir de sınırlanmış bir biçim bir tek şu biçimde yapılabilir, fantezilere olanak vermez gibi bir zamanların 'natüralizmi' ile karşıtma kolaycılığın dışına çıkma evet bunun altını çizmek için bir üçün-

cüsü ve daha önemlisi şunun altını çizmeyi düşünüyorum; artık, toplumcu gerçekçiliğin her yönüyle bilinir olduğu ve böylesine ürünler vermiş olarak da, bu kadar bilinebilir ve bilinmesi gerekir olgunluğa geldiği bir aşamada zaten gerçekçi olmanın, toplumcu gerçekçilikten bir başka alanı kalmıyor.

Toplumcu gerçekçilik bu çağda artık, gerçekçiliğin hakikisi diyelim. Ha!.. Bunun toplumcu gerçekçi olmayan çabalarının, ürünlerinin reddi anlamına gelsin bu. Çünkü, gerçekçilik geleneği yeterince oturmamış olan toplumlarda, toplumsal sanatsal gelişimde gerçekçilik yönünde atılacak her adımında son derece büyük değeri var. Bunu inkar ederek söylemiyorum ama, bunu değerlendirmeye toplumcu gerçekçiliğin bilindiği bir çağın bir ışığında yapılmalı. Dolayısıyla, burada şunun önemi ortaya çıkıyor. Toplumcu gerçekçiliği artık bugün reddederek gerçekçilik olmaz!.. Ha! Toplumcu gerçekçiliğe hemen varılmayabilir. Bir sanatçı hemen ertesi gün toplumcu gerçekçi olmayabilir. Dahası bir sanatçı toplumcu gerçekçi olmak istemesiyle de ertesi gün buna varamayabilir.

Bu başka şey bende bu anlamda, yaptığım çalışmalarda bu aşamaya gereği gibi varabilirim varamadığımı bilemem bunu en azından ben kendim değerlendirmek durumunda değilim. Bunu bu yönde doğru bakışı olan eleştiri ortamı değerlendirilirdir. Değerlendirmelidir. Ama, ben en azından niyetimin bu olduğunu açıklıkla koyuyorum. Bunu toplumcu gerçekçilik sanatı zayıflatmak, kurulaştırmak kuru ideoloji aktarmı haline getirmek anlamını da kesinlikle değil. Bunu tartışmanın bir anlamı yok! Çünkü, bunun böyle olmadığı son derece çeşitli ürünlerle açığa çıkmıştır. Üstelik bugün sanatsal yönde, zenginleşmenin biçim bakımından da zenginleşmenin de tek çıkar yolunun 'gerçekçilik' olduğu ortaya çıkmıştır. Gerçekçilik derken, az önceki açıklamayı da içere-

rek söylemiş oluyorum. Çünkü, bunun dışındaki yani gerçeği geleceğe yönelik boyutuyla birlikte ve bütün çelişkilerinin derinliğiyle birlikte görme kaygısının uzağına düşmüş her türlü sanatsal akım olsun, sanatsal biçim ya da çaba olsun kaçınılmaz biçimde biçimcilğe 'biçim için biçim' tutumuna, 'modern için modern' tutumunun yanlışlarını veya 'deneme için deneme' çıkmazlarına, 'fantezi için fantezi', 'yenilik için yenilik' gibi kendi içinde (ekseninde) dönen kısır döngülere ve ondan sonra da kriz, bunalım, çıksızlık sanat ölüyor mu? gibi sürekli yine kendini yineleyen sıkıntılara gelip saplanıyor. Bu sıkıntılardan, bu bunalımlardan çıkış yolu olarak, hep gene temelde toplumcu gerçekçiliğe karşı olmayı öne koyan tutumlarda gene bir sonraki bir başka bunalıma hazırlanmış oluyor ister istemez.

Şimdi benim bu oyun çalışmasının az önce konusunu kısaca anlattığım şeyi oyun içeriği diyelim işlerken sanki, 'Adem Havva cennetten kovulma sonra yere indikten sonra ki, insanların genel geçer bir anlamda, tarihsel anlamda, karşılaştığı zorluklar sonra iş bulma işsizlik ve işsizlik denen olayın temelinde yatan toplumsal olgu ve çelişki sonra cennet aldatmacı, aldatıcı cennet tasarımları ve o tasarımlarla iki yönlü aldatma hem cennet denen toplumun aldatması kendini aldatması da dahil, hem cennete gönderen toplumsal kurguların hem kendini, hem insanı aldatması bütün bunlar pekala hepimizin bildiği ve özellikle seyircilerin de bildiği çok iyi bildikleri eğlendirici güzel Adem-Havva hikayesi içinde anlatılabilir diye düşünülebilir.

Bu oyuna, 'Aldanılmış' yazgısının oyunu denilebilir mi?

Bu şöyle şu çerçevede bu denilebilir. Oyunda insanların inandıkları kutsal değerlere en ufak bir saygısızlığın olmamasına özellikle dikkat ettiğim için o değerlerin kendisine değil, o değerlerin insanları aldatmak için kullanışına bir eleştiri var. Bu anlamda, aldatılma temelinde bir oyun elbette buda Adem figürü çerçevesinde ve Adem figürü sürekli kendine empoze edilen bu aldatıcı şeylerin arkasından gitmekle oyunun sonuna kadar onun aldanmasının esprisii getiriliyor. Ama, bu Adem'in baştan sona olumsuz bir figür olması yönünde değil. Tam tersine çok sevici, sevdiğimiz insanın kendisi. Yani, Adem'in aldanmasını seyircinin izlemesiyle seyircideki aldanmayı bir çeşit 'kendi kendisini eleştirsin' diye getirilen bir çözüm. Ve bunu şöyle bir almasıyla birlikte getirmeye çalıştım.

İşte bütün meselede burada. Yalnız eleştirilecek figürü ve eleştirilecek yanı getirmek ve gerçeğin kendisi de tam kavranmış olmuyor. Çünkü, gerçek yalnız eleştirilecek, yalnız olumsuzdan ibaret değil! En ka-

ranlık görüldüğü bir durumda bile değil... Burada gene gerçeğin kendi içinde taşıdığı boyutlardan yararlanarakonun geleceğe yönelik çizgilerini de çıkarmaya zaten ilke ediniyoruz. Burada da, Havva figüründe ve Ademoğlu Havva kızı yani onların cennette doğan çocukları figüründe yakalamaya çalıştım. Havva'da yine aynı aldanmalara zaman zaman birlikte kolkola giriyor.

Fakat, Havva da bizim de çok yakından bildiğimiz halkta bir yandan sürekli aldanmaya uzun süre o aldanmışlığı kırmak için yapması gereken o atılımı yapmaya karşı bir korku, bir ürkeklik yanı var. Bunu Adem'de işleyip buna karşılık sağ duyuya, geçirdiği yaşam deneyini kendi özel yaşamı içinde de yoğunlaştırarak ona karşı aldanmaya yönelik ve önüne çıkan iyi ve olumlu geleceğe yönelik olumlu olanakları deneyimden giderek değerlendirmeye yanı da var. Bu yanı Havva da işlemeye çalıştım. Böylece gidilen cennette ve gelinen dünyada ki sorunlar ve sorunlara karşı insanların çıkış yollarını eğlendirici bir biçimde ortaya getirmeye çalıştım. Böylece gidilen cennette ve gelinen dünyadaki sorunlar ve sorunlara karşı insanların çıkış yollarını eğlendirici bir biçimde ortaya getirmeye çalıştım.

Üçüncü bir nokta da, Adem'i de üstelik sonuna kadar hiç bir şekilde öğrenmez ve görmez olarak bırakmadık en sonunda seyircinin sabrını tüketecek kadar girmenin sonunda, o da cennet konusunda, aziz konusunda ne düşünmesi gerektiğini bir cümleyle olsun söylüyor. Ve bunun üstelik seyirciyi eğlendirecek bir noktalama olarak yapmaya çalıştık. Bu çerçeve içinde de oyun Birleşmiş Milletler'in de artık sloganı haline gelen ve yabancı düşmanlığı meselesi dahil bütün bu konuları kapsayan; 'DOSTLUK, HALKLAR ARASI ANLAYIŞ VE BARİŞ' genel temasına oyunun oturmasını sağladık ve Barış şarkısıyla da bitiyor oyun.

Oyunda kullanılan dil nedir? Ve kime hitap ediyor?

Çok dilli bir fars oyununun adı. Yani, çok dilli bir güldürü bu da bize şurdan geldi. Bu olanak şimdi bir dünyaca var, bir cennetce var. Oyunun kendisi bunu getiriyor. Cennetce yerine göre, latince oluyor, yerine göre Hollandaca burada oynandığı için daha fazlası Hollandaca, Almanya'ya giderse Almanca fakat yalnız o kadarla kalmıyor, İngilizce, Fransızca bu dillerden de parçalar giriyor. (Diller mozaiki) Oyunun kendi niteliğine göre dünyacası da şimdi oyun Türkçe yazılmış olduğu için dünyacası Türkçe. Ama, diyelim ki hasbel kader olura bir başka dile çevrildi.

Bir de, oyunu iki sanat tanrısının kurması biçiminde getirdi. Sanat, yaratışın en ilginç boyutudur. Zaten oyunda bir sanat eseridir di-

ye sahneyi kuran, oyunu kuran sanat tanrılarını gibi kuran sonra onu o sanat tanrılarının şeytan gösterilmesi biçiminde kurduğumuz için baştan sona da bu sanat tanrılarının sürekli şeyleri mümkün oluyor. Hem cennetce, hem dünyacadan belirli esprisii açıklamalarına açıklık veriyor. Bu şekilde hem Hollandalı seyircinin, hem Türk seyircisinin oyunu bir oyun oynanıyor da, öbür seyirciye çeviri yapılıyor gibi değil tümüyle anlayabildikleri hem de bir oyun kendileri için bir oyun olarak görebilecekleri biçimde kavuşturmaya çalıştık. Bu da yeni bir deney bakalım nasıl olacak!..

Türkiye'deki tiyatro uğraşınız ve Hollanda'daki kısa bir dönem içerisinde yönetici olarak görev aldığınız Hollanda'daki Türk tiyatroculuğunun arasındaki farklılık sizce nedir?

Şimdi Türkiye'de şöyle bir şey oldu. Bugün de var. Bir zamanlar amatör tiyatro potansiyelinde böyle bir alması olarak ortaya çıktı. Güçlü bir alması olarak, tiyatro yazarlığında da verimli bir yere getirdi. Sonra özel tiyatrolar, ilerici özel tiyatrolar hareketli biçimde dönüştü bununla çok verimli yerlere geldi. Bugün de gene devlet olanaklarından fazla yararlanamayan bir çaba durumunda, gene ben adını 'gerçekçilik' olarak koymaya çalışacağım. Bu yönde tiyatro çabaları da var. Batı özentisi tiyatro çabaları da var. Kalıplaşmış tiyatro oluşumları da var. Bunları tek tek şuralarda, şuralarda sıralamak yanlış.

Ancak, Türkiye ile Hollanda arasındaki fark olarak belki şunu getirmek mümkün; Türkiye de henüz taze daha taze oluşu bakımından gelişmeler içerik yönünden olsun, seyircinin algılayışı yönünden olsun daha olanaklı bir potansiyel var iken maddi olanaklar bakımından daha zorluk, kadro olanakları bakımından daha zorluk var denebilir. Hollanda'da ise, yetişmiş oyuncu sayısı olsun, tiyatro olanakları olsun daha fazla var. Fakat, sanatçıların sanatın tekrar topluma açısından gerçek işlevliğine kavuşması için bir çaba gösterme zorunluluğunu farketmeleri belki Türkiye'deki kadar kolay değil. Çünkü, bunun bu çizginin dışına çıkmış bir sürü biçimsel gösterişler böylesine etkin ve güçlü buna karşı Hollanda'da Hollandalı sanatçının vereceği mücadele biraz daha zorlu olabilir bilimsel mücadele ama, buna varıldığı zaman da kavuştuğu imkanlar bunun içinde kullanacağı imkanlar daha fazla böyle bir karşılaştırma yapılabilir.

Anladığımız kadarıyla sizin için ilk başlangıç oldu, yurtdışına çıkıp yöneticilik yapmak..

Aslında rejisörlüğe başlayışım da yurt dışında oldu. Yalnız tabi böyle değil. 1961-1962 idi. Almanya'da Karlsruhe'de yabancılar kulübünde yine orada yabancılar çocuk yerine filan konuyordu. Ben de daha önce birkaç yıl amatör tiyatro

oyunculuk falan yapmıştım. İstemedim,biroyun sahneleyelim diye çeşitli ülkelerden de üstelik yalnız Türk arkadaşlar değil,bir grup yapmıştık. Fakat, sahneye koyacak kimse yoktu orada da oyunu sahnelemek durumunda da kalmıştım. Zaten ondan sonra artık rejisi daha ağırlık kazandı bende. Bunu kontratla anlaşmalı olarak yurtdışında rejisi yapma bakımından ilk olanak oluyor benim için. Fakat, benim için bunun kadar değerli bir başka yanı da, işte 4-5 oyun kitap halinde de yayınladık üstelik Türkiye'de ama oynanma şansı ne oldu pek görünmüyor henüz.

Kendi yazdığım bir oyunun oynanması bakımından da, bir olanak oldu bu yünden de ben kendimde çok sevindirici buldum ve aynı zamanda bir sınav oluyor. Öte yandan, buraya geldikten sonra Türkiye'de "KÜÇÜK ADAM NE OLDU SANA?"nın İstanbul Sanat Tiyatrosundan sonra sahnelendiği bilgisini alınca o sürpriz doğrusu sevindirici oldu benim için. O da işte bir kalem çalışması olarak romandan oyunlaştırmaya çalıştığımız tiyatro anlayışı yalnızca rejisi ile gerçekleştirilemiyor.

Bir noktadan sonra artık o anlayışa uygun metin oluşturmakta gerekiyor. Bu metin çok zaman hazır gelmiyor ele o zaman iş başa düşüp oturup yazmak gerekiyor. O zaman aynı anlayıştaki bütün rejisör arkadaşlar açısından da söylüyorum. Ve zaten bu tiyatroya adını vermiş olan ÖNGÖREN Vasıf arkadaşlarımızla da bu bakımdan da aynı kafada, aynı anlayışta idik. Şimdi onun mirası diyebileceğimiz bir toplulukla oyun çalışması yapmak hem acı veriyor, hem hiç değilse onun mirasını yaşatma, sürdürme anlamında kıvanç da veriyor doğrusu.

Bu arada bir noktaya değinmek isterim. Dramatürçü dediğimiz kavramın yerine göre çok dar, yerine göre geniş anlaşılma meselesi. Örneğin; Brecht, Hep Brecht diyor diye bir Brecht saplantısı olarak anlamak isteyenler olur. Ama, böyle değil hadise Brecht'in dramatürçü için çok açık, seçik bir tanım, tutum getirmiş olması bakımından burada Brecht'in sözünü ediyorum. Brecht'in dramatürçü anlayışı; gerçekçilik anlayışı gibi yalnız bir oyunun kurgusu çerçevesinde değil, seyirciyle ilişkisi dahil oyunu yalnız rejisiyle sınırlı tutmayıp bütün bu tiyatro olayını toplumun ve seyircinin yaşadığı (gerçekçilikte yaşadığı) toplumsal olayların hepsinin içinde kavrayan bir yazarlık meselesi de var. Şimdi bu anlamda örneğin; yine buraya geldikten sonra karşılaştığım bir durumda ilginç geldi bana. Türkiye'de yayınladığımız bir kitap vardı. 'Bir Halk Düşmanı'yla Maria La Pine

oyunlarının çevirisi Hacan Yayınlarında yayınlamıştık ve orada her iki oyun için hem oyunun tam metnini veriyorduk, hem de uygulayacaklara yardımcı olmak üzere bir öneri olarak bir dramatürçü çalışması da öneriyorduk.

Yani, metnin artık tüm dünyanın mirası olmuş metinleri her ülkede de her rejisörün yaptığı gibi belli değişiklikler yapma yetkisi vardır. Metnin kendisi ortada çünkü değişikliklerde ister kabul edilir, ister kabul edilmez, eleştirilir bu imkanda söz konusudur. Bu anlamda, metnin tamamını da vererek yaptığım değişikliklerin neden yaptığının gerekçelerini göstererek bir dramatürçü önerisiyle yayınlamıştık. Melih Cevdet ANDAY ki, bu kadar yılın hem tiyatroya yazarlığı bakımından, hem sanatçılığı bakımından saygı duyduğumuz yaşlı bir sanatçımız onun bir eleştirisini okudum. Geldikten sonra bir arkadaş gönderdi. Orada hem eleştirel 'gerçekçilik' kavramını nasıl böyle hem bizim getirmeye çalıştığımız tanımıyla hem de yalnız bizim değil bu tanım 'eleştirel gerçekçilik' kavramı eğer kullanılıyorsa, kullanılacaksa onun getirildiği doğru ya da yanlış almayabildiğine şaşırdım, hem de şuna şaşırdım; Sanki, bir metnin tamamını verdiğim halde bir de yanına dramatürçü önerisi suçmuş gibi bir eleştiri geliyor. Dahası kendisi metnin aslını aynı kitapta benim verdiğim aslından aldığı alıntılarla getirdiği halde metnin aslını insanlar tanımayacak diye bir eleştiri getiriyor.

Yani, öylesine yazının kendi içinde bir çelişki, sanki dramatürçü önerisini yapmakla ben metnin aslını aktarmıyorum, vermemişim ve bir yeri eksik bırakmışım gibibir izlenim yaratılmış. Şimdi, burada da şunu sezdim ben doğrusu 'eleştirel gerçekçilik' deyimini kullanmamdan giderek ki, gerçekten İpse'nin 'Halk Düşmanı' oyunu eleştirel gerçekçiliğin bir klasığıdır. Değeri de oradadır. Aslında değerli bir eser olarak bunun üzerinde durulur. Kendi çağında İpse, getirdiği bu 'gerçekçilik' boyutu son derece değerli bir olaydır. Ama, daha fazlası ondan beklenemezdi zaten anlamında örneğin; soyut ideolojik görüş ki, oyunda yama gibi kalır ideoloji görüşü ile fiilen tiyatro olayı dramatik olay olarak işlediği gerçekçilik arasında bir çelişki vardır. Bu çelişkiyi bugünün sanatçısı görerek İpse'yi daha fazla değerlendirmek anlamında sahnelendiği zaman bunu dramatürçü yapar. Bizde bir çok oyunda metnin aslı değil üzerine bir dramatürçü çalışması yapılarak oyunlar oynanmıştır.

Ama, Melih Cevdet dahil hemen hemen hiç kimse sahnede seyrettikleri oyunda oyunun aslı niçin getirilmiyor da, böyle değişiklik yapıyor dememiş, yayınladığımızda aslını da verdiğimiz için vermek suçmuş gibi niçin dramatürçü önerisi getiriliyor diye bir suçlama getiriyor.

Bu bile aynı toplumsal kaygıların duyduğumuz bir anlamda kol kola, el ele olmamız gereken sanatçılar arasında sırf 'toplumcu gerçekçilik' kavramına karşı duyulan bir duygusal tepki diyeceğim, duygusal tepkiden kaynaklanıyor ki, biz onu benimsiyoruz diye duygusal tepkiden kaynaklanarak şu yapılan şeyi bile illa karalamak gibi bir tutum görünüyor, tutumda sürüyor doğrusu bu biraz acı verdi bana ve bizim 'gerçekçilik' meselesini bu konuya böyle duygusal tepkiyle, yaklaşan değerli sanatçılarımız da ikna edebilecek bir biçimde gerçekten Bilim ve Sanat'ın bu meseleyi sonuna kadar sürdürmesi anlayışını bende bir kez daha pekiştirdi.

Çünkü, uygarca tartışsak bu meselede ya bizim eksikimiz varsa anlaşılacak biz kabul edeceğizdir. Ya değilse kabul ettirebileceğizdir. Mutlak aynı demokrat kaygılarda, aynı toplumsal kaygılarda olan insanlar olarak muhakkak el birliğine varacağız inancındayım. (Yani, ufak hesaplarla bir yerlere varılamayacağı ortada gün gibi açıktır.)

Evet!... Çünkü o kadar açık ki, bir okur yalnız Melih Cevdet ANDAY'ın o yazısını okuyan okur, o yazının kendisinden çelişkiyi anlayabilecek durumda. M.C.ANDAY, okurunu avanak yerine koyuyor olmaz o zaman ne adına yapılıyor sorusu kalıyor, ne adına neye hizmet etmiş oluyor. Şuna hizmet ediyorsa anlıyorum. Diyorsa ki, metnin aslını da insanların ihtiyacı var. Peki, verildiğini kendisi kitaptan aldığı alıntılarla gösteriyor. Verilmiş bu. Peki, o zaman nedir karşı çıktığı (tartışılan olay nedir?) Bunun üzerinde bir metnin hem aslını verip, hem bir öneri yapmak ilave bir zahmete girmek, ek bir çalışmaya girmek mi suç oluyor. Ya da illa bir yerinden mutlaka birilerinin yaptıkları iş daha iyi de olsa, daha fazla zahmet verilmiş olsa bir yerinde mutlaka sadece saldırmak ve eleştirmek üzere ele alınmalıdır diye bir yaklaşım var. Eğer böyle ise, iki kat daha acı tabi. Ve bu iki kat daha bizim yalnız sanatsal anlamda değil, toplumsal anlamda da 'gerçekçi' olmamızı ve bu 'gerçekçilik' çerçevesinde tartışmamızı çalışmamızı, çaba göstermemizi gerektiriyor.

Sayın ONAY söyleşimiz için teşekkür ederiz.

Ben de teşekkür ederim. Belki bir iki cümle bitişinde ekliyeyim. Bilim ve Sanat Dergisi'nin, sarıldığı 'gerçekçilik' konusuna katkımın yalnız bu söyleşi ile olmasını ben de yeterli bulmuyorum elbette. Ama, buradan yazılar göndermeyi de olabildiğince vakit ayırıp ve o şekilde de katılmayı bir sorumluluk, bir yükümlülük addettiğimi belirterek şimdilik bu söyleşiyi 'gerçekçilik' çabasına katkıda bulduysam sevineceğim.

4 Kasım 1985-Roermond/Hollanda.

Eleştirmecinin Yükümlülüğü

Afşar Timuçin

Estetikle estetikçi metafizikçiydi, şimdinin estetikçisi sanat kuramcısı ve eleştirmecidir. Dün estetik sıkı sıkıya felsefeye bağlıydı ve elbette felsefenin yöntemlerini kullanarak güzel'in ne olduğunu araştırıyordu. Tüm güzelleri güzel kılan mutlak bir güzel varolmalıydı, estetikçi de işte bu mutlak güzelin ne olup olmadığını ortaya koyacaktı. Bugünün estetikçisi estetiği bir bilim olarak geliştirmeye çaba gösterirken her şeyi güzel kılan mutlak güzele değil de güzelin kendisine ya da daha doğrusu sanat yapısına yöneliyor. Bu yeni estetikçi, birer gözlem laboratuvarı özelliği gösteren müzelerde ve sergilerde, kitaplıklarda ve konser salonlarında güzelin özelliklerini ya da kurallarını somut verilere dayanarak araştırırken tüm sanat dallarını kucaklayan bütünsel bir bakışa ulaşmaya çalışıyor. Bu durum estetikçiyle eleştirmeci arasındaki uzaklığı hızla kapattı. Çağımızın ünlü estetikçilerinden Lalo şunları söylüyor: "Eleştirmeci de estetikçi de, biri doğrudan doğruya öbürü biraz daha dolaylı olarak belli bir sanat yapısını ele alırlar, her ikisi de bu yapı üzerinde aynı görüşe sahiptirler, onu önce açıklar sonra yargırlar."

Yalnız biri daha çok genel bilgilere bağlanır, öbürü daha çok özgül olanlara bağlanır. İki bakış biçimi arasında soyutlama açısından bir derece ayrımı vardır, düşünce yapısıyla ilgili bir tür ayrımı yoktur."

Eskinin estetikçi tipi böylece tarihe karışırken eskinin eleştirmeci ti-

pi de hızla tarihe karışıyor. Eskiden eleştirmeci olmak için kendinde eleştirici bir güç 'vehmetmek' ve iki sözü yan yana getirebilmek yetiyordu. Eleştirmecilerin genellikle bir ara sanata sıvanmış ama ondan kaçacak elini yıkayıp bir kırya çekilmiş kişiler arasından çıkması eleştirmenin sağlamlığı açısından bir tehlike işaretiydi. Başarısız bir sanatçının, bir sanatçı eskisinin sanat yapıtları üzerine vereceği yargılar ne ölçüde nesnel, bir takım önyargılardan ve duygusalıktan uzak olabiliirdi? Dünyanın her yerinde bu eski tip eleştirmeci, yapıtlar üzerine ortaya koyduğu ters ya da tutarsız yargılarla eleştirinin değerini ve yararını tartışılır duruma getirirken neredeyse bindiği dalı kesmiştir. Hele okurun önemli bir bilinç düzeyine ulaşmış olduğu toplumlarda insanın gelişmiş yapılış eleştiriyeye değer verebileceğini düşünmek düşüclükten de öte bir düşüclüktür. Eleştiri yapmak için hiçbir ön bilgisi olmayan, yalnızca sezgileriyle ve duygularıyla, hatta bazen öfkeleriyle ve kıskançlıklarıyla iş gören eleştirmeci tipi, giderek kendisine doğru yaklaşan, neredeyse onu yerinden edecek olan yeni estetikçi tipinin gelmesiyle başının çaresine bakmak gereksinmesi duymuştur. Ona düşen iki şey vardı: ya kalemini kırmak ya da yeni eleştirmeci tipine uyarlanmak.

Bir sanat dalında eleştirici bir bakışa sahip olmanın bazı koşulları vardır. Bu koşullardan birincisi, en azından tek bir sanat dalında, olabirirse birkaç sanat dalında, tüm sanat dallarının temel sorunlarını kavrayabilecek ve tartışabilecek ölçülerde temel bilgilere sahip olmaktır. Bir sanat dalının, giderek tüm sanat dallarının temel sorunlarını yetkin bir biçimde kavrayabilmek de her şeyden önce gerçek anlamda sanatçılara vergi bir yetenektir. Müziği girdisiyle çıktısıyla bilen kişi mü-

zikçidir; bestecidir ya da yorumcudur, ama, müzikçidir. Gerçek anlamda müzikçi, başlangıcından bugüne müziğin tüm serüvenlerini tüm tekniğiyle ve tüm ince ayrıntılarıyla bilen, bu teknikle ve bu ince ayrıntılarla ilgili olarak kendi bakış açılarını çerçevesinde yetkin uygulamalar yapabilen insandır. Bu yüzden çağdaşlarımızdan bazıları, bize doğrusu biraz aşırı ya da hatta sakat gelen bir tutumla, en iyi estetikçilerin ve eleştirmecilerin gerçek sanatçılar arasından çıkabileceğine inanmış görünüyorlar. Hatta Fransız şairi ve eleştirmecisi Theophile Gautier, işe biraz da öfkeli girerek şunları söylüyor: "Hiçbir ürün vermemiş bir eleştirici alçak biridir: bir laik kişinin karşısına kandıran bir papazdır o; laik kişi onun kendisine yaptığını ona yapamaz ve onunla dövüşemez."

Ne sanatçıdan eleştirmeci olmasını, ne eleştirmeciden sanatçı olmasını isteyebiliriz. Diploma gerektirmeyen işlerde her çıkış kişinin kararına bağlıdır. Ayrıca çok iyi bir sanatçının şu ya da bu nedenle kötü bir eleştirici olmayacağını kim söyleyebilir? En iyisi çağdaş eleştiri anlayışının ne olabileceğini tartışmak ve olabirirse kurallarını ortaya koymaya çalışmaktır. Bir yapıt şurasından burasından didiklemeye dayanan eski eleştiri anlayışının tarihe karışmakta olduğu şu günlerde -sanırım ülkemizde de geçerli bu- en doğru iş belki de eleştirmecileri her şeyden önce birer estetikçi olmanın zorunluluğuna inandırmaktır. Bizim bugün eleştirmeciden beklediğimiz, her şeyden önce ilgilendiği sanat dalıyla ilgili, giderek tüm sanat dallarıyla ilgili köklü ve bütünsel bir bakışa sahip olmaktır. Bu yüzden her eleştirmeci eninde sonunda bir sanat tarihçisi -yanlış olarak anlaşıldığı gibi resim ve mimarlık tarihçisi değil tüm sanatın tarihçisi- olmakla yükümlüdür bugün. Bu da onu tarihsel akış içinde toplumsal ve iktisadi koşulları gözden uzak tutmaksızın temel yapıtları incelemeye ve sanat yapıtları arasında çağ çağ dönem dönem bağları bulmaya yöneltecektir.

Günter Wallraff: Gazetecilikte Bir Anlayışın Örneği

Gürhan Uçkan

"...beş, altı, bir düzine Wallraff edinmemiz gerek."

Heinrich Böll (1970)

Federal Almanya'da bir 'Wallraff Gerçeği' var. Gazetecilik tarihinde görülmemiş buluşlar ve yöntemlerle Alman refahının arka yüzünü dünyaya gösteren Günter Wallraff, aynı zamanda 'uğraş gazeteciliğinin' nasıl yapılacağını da kendi deneyimleri ile meslektaşlarına öğretmiştir.¹

Bu satırları 1980 yılında yazdık. O zamana dek Wallraff, sayısın -kendi deyişle- istenmeyen endüstri röportajı yapmış ve 10 milyon tirajlı BILD gazetesinde çalışmayı başararak ülkesini ayağa kaldırmıştı. 1967-1979 yılları arasındaki bu çalışmaları onu dünyaca ünlü bir gazeteci yapmış, edindiği sayısız hali-vakti yerinde düşmanın açık olarak dokunamayacağı hale gelmişti. Her ne kadar çalışma odası yakılmış, soyulmuş, telefonları dinlenmiş ve BILD olayının en önemli tanığı çok kuşku verici bir şekilde ölmüşse de Wallraff çalışmalarını sürdürmeyi başarmıştı. Bu arada, 1974 yılında Atina'nın ünlü Demokrasi Meydanı'nda kendini zincire vurarak cunta yönetimini protesto eden Wallraff, iki buçuk aylık bir Yunan hapisanesi deneyimi de kazanmıştı.

Daha sonra yıl 1985 oldu ve Wallraff, iki yılı aşkın yeni çalışmasını, Türk işçisi Ali Levent olarak tamamladı. Wallraff için bu belki de yaptığı en önemli rol idi. Çünkü hem çok

uzun süreliydi, hem de bilmediği bir dilin insanı olarak, o dili konuşanların arasına karışmıştı. Kendisine Yunanlı bir anne, Türk baba ve Yunanistan'da yetiştirme senaryosu yazarak dil sorununun da üstesinden gelen Wallraff bir anda, onun dünya görüşüne oldukça uzak çevrelerin de ilgisini görüverdi. Çünkü ortaya, ulusal duyguları kullanma ve tiraj arttırma gibi olanaklar çıkmıştı. Wallraff'ın 15 yıldır açıklamakta olduğu savaş suçluları, silah milyonerleri, ilaç kompradorları, köle satıcıları ve tirajını insanların kişisel trajedileri üzerine kuran basın imparatorları, şimdi Wallraff'ı çarşaf gibi yayınlayanların hiç mi hiç dikkatlerini çekmemişti.

Biz bu yazımızda, Günter Wallraff'ın birçok okurun daha önce bilgisine pek sunulmamış çalışmalarına değineceğiz. Öyle sanıyoruz ki bu örnek savaşçıyı daha yakından tanıtmakla onun, sansasyonel ve çıkar amaçlarıyla kullanılması çok güç biri olduğunu göstermiş olacağız. Çünkü onun, günün birinde hangi meydana kendini zincire vuracağı ve kimin kara hesaplarını ortaya çıkaracağı hiç belli olmaz!

"İSTENMEYEN ENDÜSTRİ! ROPORTAJLARI"

Günter Wallraff, 1969 ve 1970 yıllarında yayınladığı iki ayrı ropörtaj kitabıyla gözleri üzerine çekti. Bunlardan yukandaki başlığı attığı ilk kitabında, girdiği rollerden bazıları şunlar: "Deliler evinde bir alkolik",

"iş bulma kurumunda işsiz", "öğrenci olaylarının Berlin'inde ev ve iş arayan öğrenci" ve "polisin muhbiri"... Bu arada, çok gezip çok gören bir gazeteci olarak toplumun kara yönlerini de gün ışığına çıkarmayı unutuyor: Otuz yıl önce, evlilik dışı doğmasından ve yarı-kan Yahudi olmasından ötürü nazilerin gazabına uğrayan bir kasabalı, yular sonra kasabasına döndüğü zaman da halkın çok olumsuz tepkisiyle karşılaşılıyor. Çok başarılı bir meyve yetiştiricisi olduğu halde, halkın otuz yılda sönmeyen yahudi düşmanlığından ötürü evini kilitleyip, göç etmek zorunda kalıyor.

Bir başka örnek, F.Almanya'nın savunmayı güçlendirme tezi ile kurduğu "Aerobioloji Enstitüsü"nde üretilen ve savaş için saklanan bakteriler konusundaki açıklamaları. 1959'da kurulan Grafschaft Enstitüsü, 28 Temmuz 1967 tarihli bir rapordaki bilgiye göre, "120 yüksek okul ve üniversite, 65 çeşitli enstitü ve 7 modern araştırma enstitüsü ile işbirliği yapmakta."² Son derece zararlı ve bulaşıcı maddelerin üretildiği bu enstitüdeki çalışmalar, "savunma araştırmaları" olarak adlandırılıyor. Wallraff soruyor: "Botulintoxin gibi zehirli bir maddenin kullanıldığı çalışma nasıl savunma araştırması olabilir? Botulin öyle tehlikeli ve yayılmaya yatkın zehir ki 500 gramı tüm insanlığı öldürmeye yeter. Çok hızlı yayıldığı için de karşı önlem alınması pratik olarak olanaksız. Neden Grafschaft'taki aerobioloji araştırmaları böylesine gizli tutuluyor? Diyelim ki enstitüde yalnız yarım gram botulintoxin var -hükümetin, bu maddeden enstitüde çok çok az bir miktar bulunduğunu belirttiği için- öyleyse bu yarım gram silah olarak kullanılırsa, 30 milyon kişiyi öldürebilir"³

Bakterilerin havadan bomba olarak atılarak kullanılmasının bir de örneğini veriyor Wallraff: ABD'nin Connecticut eyaletindeki Traveler Research Corporation'ın Pentagon ile anlaşma imzalamasından beş yıl sonra Vietnam'daki vebadan ölüm olayları apansız artıyor. Beş yıl önce ülkenin tek bir eyaletinde görülmüş olan veba, 1966'nın sonunda Saygon'un kuzeyindeki 29 eyaletten 22'sinde görülmüyor. Bir tek 1 Ocak-5 Ağustos 1966 arası 2002 veba olayı bildiriliyor.⁴

"SİZ YUKARDAKİLER, BİZ AŞAĞIDAKİLER"

Bu başlık, 1973'de Bernt Engelmann ile ortak yayınladığı kitabın adı. Wallraff karışımıza bu kez, F. Almanya'nın ünlü milyonerlerinin yanında çalışan biri olarak çıkıyor: Büyük bir sigorta şirketinde kapıcı; madden işçisi, mobilya satıcısı ve tanınmış bir aristokratın özel manastırında keşiş!

Büyük çoğunluğu ana-babadan ve savaştan kalma servetle zengin olan milyonerlerin yaşamları, şirketlerinin yapısı ve işleyişi bu kitapta Wallraff'ın yakından gözlemesinin sonucu olarak derinliğine anlatılıyor. Örneğin ünlü Krupp şirketinin, 2.Dünya Savaşı sırasında bir tek Essen'de 55 çalışma kampı olduğunu ve Auschwitz dahil tüm esir kamplarındaki köleleri ile birlikte ülke içinde yüz bin köle işçisi olduğunu öğreniyoruz. Polonyalı ve Rus esirlerin boğaz tokluğuna çalıştırıldığı bu "işyerlerinde" yaşları 6-14 arası binlerce çocuk da çalıştırılıyordu. Doğuran kadınların bebekleri beşik biçiminde yapılmış özel kafeslerde ölüme terk ediliyorlardı. Ve bu dev şirketin sahibi ve patronu Alfred Krupp, Nürnberg mahkemesi önünde şunları söyleyebiliyordu: "Krupp ailesinin Hitler'i neden desteklediği sorusu üzerine" "Biz Krupp'lar idealist değil gerçekçiyiz. Babam diplomattı. Hitler'in bizi geliştireceği

inancındaydık. Geliştirdi de... bu sert uğraşta sert ve güçlü bir yönetim gerekliydi. Hitler bize her ikisini de verdi. Onun yönetimindeki yıllarda kendimizi çok daha iyi hissettik. Bana nazilerin yahudilere karşı politikası konusunda ne düşündüğümü ve ne bildiğimi sordukları zaman; yahudi kırımını diye bir şeyi bilmediğimi, ama insan iyi bir at alırsa, birkaç kusuru nu kabule de hazır olmalı şeklinde yanıt verdim."⁵

Alfried Krupp, Nürnberg mahkemesince 12 yıl hapse mahkum edildi ve üç yıl sonra salındı!

Krupp ailesinin varlığını anlatmaya burada yerimiz yetmeyecektir. Görüldüğü gibi F.Almanya'da savaşa varlıklı girenler, çok daha varlıklı çıkıyorlar. Krupp örneği, Wallraff'ın verdiği örneklerden yalnız teki...

BILD GAZETECİLİĞİ

BILD gazetesi, bizdeki bulvar gazetelerinin yanında, Le Monde kalacağı derecede skandal yaratma, zorbalık ve nüfuz istismarı üzerine kurulmuş bir gazete. 10 milyonu aşan tirajı ile bir dev. Günter Wallraff'ın, Ali Levent olana dek yaptığı en güç ve "sansasyonel" görev, bu gazeteye Hans Esser adıyla serbest gazeteci olarak girmesi olmuştur. Gazetecilerinin büyük çoğunluğunu serbest gazeteci olarak çalıştıran BILD (yani satı başına para ödeyerek ve en küçük bir sosyal hak tanımadan), insanların acı-

larını tiraj arttırmak için kullanan, çıkarlarını korumak için yasadışı davranışlara girişmekten çekinmeyen ve bu davranışlarını korumak için bir avukatlar ordusu bulunduran bir gazete, bir soygun kurumu. "Bild Gazeteciliği" bir kavram haline gelmiş durumda... Bakın bu kavramı Wallraff nasıl anlatıyor: "Bu kitap, her türlü demokratik kontrolden sıyrılan bir egemen gücü anlatır. İnsanların her gün yalanlarla nasıl aşağılandığını gösterir. Bu kitap, insanların BILD aracılığıyla nasıl ölüme gönderildiğini kanıtlar."⁶

Günter Wallraff, serbest gazeteci Hans Esser olarak BILD'e girmeyi başarır. Bu arada, BILD gazeteciliğinin ne demek olduğu bir güzel anlatılır ona. Örnekler de verilir: Çocuğu intihar eden kadının kapısına dayanır ve fotoğraflı söyleşi yapmak istersin. Üzüntülü olduğu için yanmazsın. Üzüntülü olduğu için yanmazsın. Ya da, bir suçtan ötürü hapse girip, cezasını çekip çıkan ve yeni bir yere yerleşen insanı, hiç cezasını çekmemiş gibi, "aramızda bilmem ne suçlusu yaşıyor!" biçiminde bir başlıkla ve adını vererek, fotoğrafını yanına basarak teşhir edersin. Ondan sonra adam gidip kendini assa da, gazeteyi mahkemeye verse de fark etmez.

Ya da, bir suçtan ötürü hapse girip, cezasını çekip çıkan ve yeni bir yere yerleşen insanı, hiç cezasını çekmemiş gibi, "aramızda bilmem ne suçlusu yaşıyor!" biçiminde bir başlıkla ve adını vererek, fotoğrafını yanına basarak teşhir edersin. Ondan sonra adam gidip kendini assa da, gazeteyi mahkemeye verse de fark etmez.

Heinrich Böll'ün ünlü romanı "Katarina Blum'un Çiğnemen Onuru", BILD'de terörist diye damgalanan bir genç kızın gerçek öyküsüdür. Wallraff, terörist diye gazetede ilan edilen iki ayrı gencin nasıl suçsuz yere damgalandıklarını ve buna polis bile inandığını açıklıyor. Ya da, "Bana birkaç genç kız resmi çekin, soyunuk filan olmasına gerek yok," diyen gazetecinin; rastgele çekilen fotoğraflardaki kızları "call girls" olarak gazete de makale konusu yaptığına tanık olur.

Gazete yönetimi içinde okurun adı "geri zekâlılar"dır. Üçüncü dünya ülkelerinde yaşayanlar, "az gelişmiş beyninli, uygarlıktan çok uzak insanlardır!" Zencilerin kafaları, beyazlarınkiler kadar çalışmaz." Wallraff'ın her gün duyduğu şeylerdir bunlar... Ve ilk olarak "BILD'de gazeteci" kitabını yayınlınca ortalık ayağa

kalkar. Bunu Wallraff şöyle dile getiriyor: "Peşime casus taktılar; gizli mikrofon yerleştirdiler, telefonumu dinlettiler, ajanlar ve kışkırtıcılar gönderdiler; kaynaklarıma büyük baskı yaptılar ve bir ev araması sırasında az daha tüm yazı malzememi alıyorlardı."

Faka bastığını öğrenen basın kralı Springer, avukat ordusunu Wallraff'ın üzerine saldırdı gibi büyük manşetlerle onu "yeraltı komünisti" ve "doğu casusu" olarak ilân eder. Buna karşılık Wallraff, artık yalnız savaşçı değildir; ardında giderek güçlenen bir kamuoyu vardır. Yanında sağlıklı olduğuna dair rapor ve "ölürsem kaza değildir" diye bir belge ile dolaşmaya başlar; iki kitabı toplam yarım milyon basınca güçlenir. Bugün Wallraff'ın kitap gelirleriyle masrafını karşıladığı ve BILD kurbanlarının başvurabileceği bir büro kuruludur. BILD'in kurbanları buradan ücretsiz olarak hukuki yardım görüp, gazeteyi mahkemeye verebilmektedir.

Günter wallraff, ülkesindeki düzen içinde bireyin çaresiz kalışını görüp, ondan yana çıkmıştır. Yerin dibindeki Ali Levent'ten, mağarada yaşayan Hans'a dek ezilen, hor görülen her insan onun insanıdır; üsttekilere, alttan bakar o. Ama onun için hiç bir tepe, erişilmeyecek derecede yüksek değildir. Yazımızı, sözü yine Günter Wallraff'a bırakarak bitiriyoruz:

"Bu kitabın konusu şiddettir; öyle ustalıkla yapılan şiddet ki ne molotof kokteyli gereksinmesi var, ne de makinalı tüfeğe. Ama kurbanı insanlar: Onların düşünceleri, duyguları, onuru. Hiç bir çevik kuvvet bu şiddeti önleyemez; hiçbir baskın, insan bilincini rehine alanları suçüstü yakalayamaz; hiçbir özel komanda çaresiz umutları ve parçalanmış hayalleri kurtaramaz; hiçbir savcı bunların destekçilerinin izlenmesine karar veremez. Ceza yasası, şiddet ve teröre karşı yeni konmuş tüm paragraftan ile bu suça karşı bir şey yapamaz. Ya da, var mı böyle bir suç gerçekten? İnsan bunları ne denli yakından tanırsa, o denli kuşkuya kapılıyor. Her an kendilerine yeni kurbanlar yaratanlar kendileri kurban değiller mi? Otomatik olarak ruhsal kurban yaratan bir makinenin kurbanları..."⁸

- def Tahtası", YANSIMA, 8-9, 1980, Uçkan, G.
- 2- Wallraff, G., "13 Icke önskvarda reportage", Pan, s. 164, Stockholm, 1971.
- 3- a.g.y., s. 165.
- 4- a.g.y., s. 166-167.
- 5- Wallraff, G., Engellmann, B., "Nidar uppe-vi harnere", PAN, s. 33-34, Stockholm, 1976.
- 6- Wallraff, G., "Journalistik som man-niskojakt", Nordsteds, s. 7, Stockholm, 1980.
- 7- a.g.y., s. 7.
- 8- Wallraff, G., "Reporter hos Springer", Nordsteds, s. 13, Stockholm, 1978.

MODERN MATEMATİK

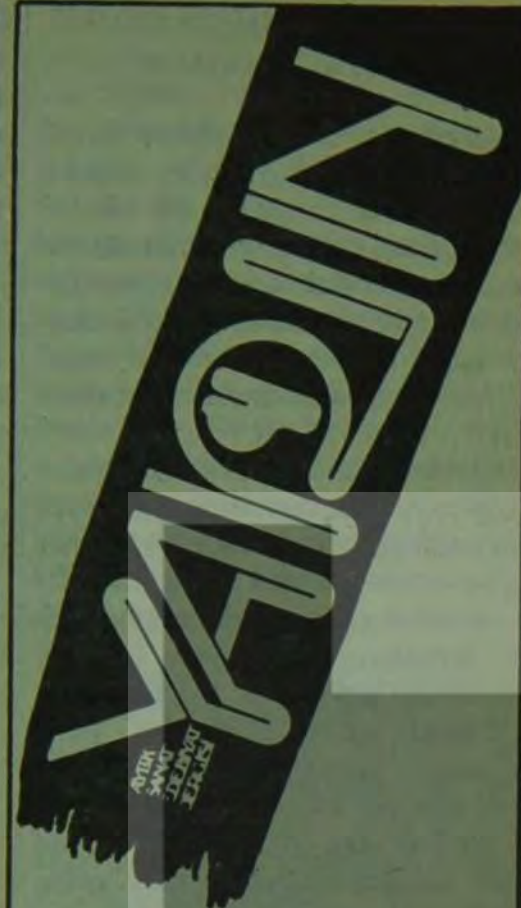

Tuncer Tuğcu

FELSEFE TARİHİ

İlk Cilt
I. Cilt

1- "F.Almanya'da Yeni Faşistlerin He-

YARIN'IN OCAK (53)
SAYISI ÇIKTI
GENÇLİK BARIŞ..
DEMOKRASİ...

Rasih Nuri İleri "Barış için mücadele bir bütündür veşüpheşiz barış taraftarı olanlar dünya halklarıdır." • A. Tufan Aydın/Az Gelişmiş Ülkelerde Silah Sanayii ve Barış • Yasemin Çongar - Hatay Dumlupınar/"Şair Ruhlu Hükümdarlar Şanlı Fetih Öykülerine" Barış Eğitimi • Barış Savunmalarından • Konstantin Simonov/ Gelecek İçin Dersler • Behçi Pek "Nükleer savaş tehlikesi sürerken, karikatürün geleceği de meçhul demektir."

Nazım Hikmet'in Sanat Edebiyat Üzerine Görüşleri • Şiirde Gelenek Tartışması/Şükran Kurdakul "Çağdaş Türk Şiiri'nin başlangıç tarihi, çağdaşlaşma bilincine bağlı hareketlerin toplumsal olayları etkilemeye başladığı evre den ayrı düşünülemez."

İsmail Gül/Laiklik tartışması ve Dindar Gençlik • Selim Demirci/Demokrasi ve Katılım Üzerine • Cem Gönenç/Rektör Vesayeti İsteği Anti-Demokratiktir"

10 Ocak'dan itibaren
Moda Kültür Merkezi'nde...
"Yarın Gençlik Yılı Sergisi"
İstanbul'da!..

YARIN 5. YIL ABONE
KAMPANYASI SÜRÜYOR
Abone koşulları: Yurtiçi yıllık 2400
lira, altı aylık 1200 lira (KDV Dahil)
Yurtdışı yıllık 30 DM, altı aylık 16 DM
Yazışma adresi: PK 723 Kızılay - Ankara
Posta çeki no: 164860

Mehmet Güleriyüz'ün ' Sergi 1985'i

H.Bülent Kahraman

Mehmet Güleriyüz bir arayışın ressamı. Bu arayış gerçeğin nelliğini saptamak, onu birden çok boyutlu bir hale getirmek ve öz-nelliğin perspektifinden geçirdikten sonra yansıtmayı içeriyor. Bu tanım dışavurumculuktan kimi izler taşıyabilir ki, bunu da yadsınamamak gerekir. Bir bütün olarak algıladığı 'resmetme' olgusu içinde Mehmet Güleriyüz tuvaldeki gerçekle doğasal obje arasında bir yere kendisini saklamaktan kaçınmıyor. Bu yaklaşımını Güleriyüz'ün deseninde, pentüründe, hacim plastigi çalışmaları bunların tümünde görmek olası. Erken bir konumda hemen söyleyeyim: Desenlerinde görülen ve üstünde çokca düşünülen hayvanlaşan insanlar/insanlaşan hayvanlar allegorisi bunun somut izlerinden birisidir. İnsanın nesnel platformda hayvanlaşamayacağı, bunun kaçınılmaz olarak 'yorum' boyutunda gerçekleşeceği düşünülürse, Güleriyüz'ün bireyselliğinden taşıdığı özneliği neler kadar zorlayabileceği anlaşılıyor. Sanatçı olarak dünyaya çok özel bir açıdan bakması gerektiğinde, söyleyecek sözünün özel bir anlamı olduğuna inanmış bir kişilik Mehmet Güleriyüz. Peki nedir bu 'söz'ü Güleriyüz'ün?

Ekim-Kasım aylarında Ankara'da Tanbay Sanat Galerisi'ndeki sergisine bakarak söylemek gerekirse, Güleriyüz burada devingenliğin (dinamizmin) ressamı olarak konumlanıyor. Gerek desenlerinde, gerekse pentürlerinde bu olgu açıkça görülebiliyor. Ayrıca bu iki yaklaşım birbirini bütünler bir nitelik içinde. Görülebildiği kadarıyla Güleriyüz ulaştığı bu aşamada durağan bir yüzey olan tuvalde, izleyiciye gene durağan (statik) bir mekan gerçeğinin ne ölçüde hareketlilik kazandırabileceğini anlatmak, iletmek istiyor. Sonsuz küçük bir zaman birimi içinde hareketsiz olan bir mekan, tü-

müyle dışsal bir etkiyle devinirse kıpırtısız durumlarında salt bir açıdan görüp, bir yüzey olarak tanıdığımız yüzeyler hangi dönüşümlere uğrarlar? (Yüzeyin hacme dönüşmesi, pentürlerinde o karmaşanın altında yer alan şey bu gerçeğin,) verilmesi çabasıdır, kanımca. O değişim yaşanmış bir olay olabilir (sergide yer alan tabloların bazılarının adlarını anımsayalım: Sörf, yüzüyordum ki birden...) ama aynı şekilde sanatçının yorumu, kurgusu da olabilir (bir diğer tablo adı: Ansızın Bir Melek Geçti;) sonuç değişmez. Bizim için önemli olan, gerçeğin değişmez ve tek boyutlu olmadığının bir kez daha algılanmasıdır. Nitekim desenlerde de aynı çaba var: Dikkatle izleyince görülüyor: Salt bir açıdan çalışılmış strüktürler değil bunlar. Üstelik bu söylediklerim belirli bir mekan için geçerli de değil. O mekanın içinde yer alan bir tek objeye bakılınca da görülüyor ki o 'münferit' figür de birden çok açılı olarak saptanmış. Burada iki saptama yapmak gerekiyor: Önce, bu nereden kaynaklanıyor, demin söylediklerim ilkenin dışında kalarak bir yanıt aramamız gerekince sergide yer alan 1965 döneminde çalışılmış beş tablonun bu konuda bizim için yeterli ipuçları oluşturduğunu görüyoruz: Anlaşıyor ki, Güleriyüz henüz başlangıçta bile gerçeği kendi sınırları ve durağanlığı içinde vermek yanılsı değil. Gerçeği mutlaka dönüştürme çabası içinde olmuş. Figüratif... dir de nebilecek bu çalışmalarında bile gerçek yalnız ve çıplak bir yansımanın tekdüzeliğine düşmemiş. Yapılan resim olduğu unutulmadan ve sanatçının öznelik odağından geçirildikten sonra yansıtılmış, gerçek. İkinci-si Güleriyüz bu sürekli çabasının sonucunu görmek isterken resmi resmin kendi dili ve olanaklarıyla zorlamış. Boya, renk, desen ve bunların kullanım teknikleri hep birbirinin içinde

ve birarada olmuş. Ne var ki 1965 tablolarında figürü dönüştürme çabası fırçadan ziyade spatula gerçeğine ulaşırken 1985 resimlerinde fırçanın, sözünü ettiğim, devingenliği verecek bir anlayışla kullanılmasını gerektirmiş. Yer yer fırçanın bırakıldığı ve kimi konturların (belki) parmakla oluşturularak net bir soyutlama hatta yabancılaştırmanın yaratıldığı görüyoruz, tablolarında. Bu arada resmin yüzeyi adeta bir hacim olarak değerlendirilmiş. Dolayısıyla boyanın, rengin, desenin, fırça tekniğinin, lekenin bu hacmi oluşturacak bütünlükte verilmesi için tekrar edeyim içiçeliği ön plana çıkarılmış.

Az önce 'yabancılaştırma' dan söz ettim. Bu, bizi, Güleriyüz'ün sergisinde gördüğüm, adeta grotesk diyebileceğimiz insan anlayışına götürür anahtar bir sözcük. Bence bu acı çeken, itici insanların ürpertici gerçeği kendi yaşadıkları dramdan kaynaklanıyor. Alabildiğine devingen, kıpırtılı bir ortamda gerçeğin kalıcı ve tek boyutlu olmaması, aksine, hızla değişmesinin yarattığı ürküntünün, yabancılaşmanın, iç tedirginliğinin suratlara yaşamış dramını da izliyoruz bu sergide. Adeta herşeyin devindiği bir ortamda misanların kendilerini uzaysal bir boşlukta duyumsamalarının trajedisi bu.

Bütün bunlar bir arada düşünüldüğünde ortaya çıkan gerçeklerden birisi şu: Güleriyüz daha önceki dönemlerinde soyut(lanmış) figürün resmin kendisine özgü olanaklarıyla diyalim renk ya da boya sorunlarıyla verilmesi çabası içindeyken bugün belirli bir dramatisasyon gerçeğine ulaşıyor. Bu da kurgulamadan başlayarak resmetme olgusuna kadar uzanan çizgide kendisini 'anlatım' odağı üzerinde konumlandırıyor. Giderek Güleriyüz bir yandan yeni dışavurumcu bir çizgiyi kendi özneliği ile dönüştürme çabasına girerken bir yandan da Türk resminin son yıllarda çektiği, daha doğrusu çekemediği çizgiye alabildiğine muhalif bir söylem geliştiriyor. Ama bence Güleriyüz'ün önemi bunu da aşır ve Güleriyüz sanıyorum ki, 1985 sergisiyle Türk resmine mutlaka ve yeterince değerlendirilmesi gereken bir köşebaşı açıyor.

1985 yılını, evrensel müzik yaşamı açısından önemli bir yıl olarak kapattık. 85'in önemi, üç büyük Avrupa'lı bestecinin 300. doğum yıl dönümleri olması idi. Bunlar, Alman besteci Johann Sebastian BACH, İtalyan besteci Domenico SCARLATTI ve İngiliz besteci George Frederick HANDEL'di. Bu nedenle de 1985 yılı "Avrupa Müzik Yılı" olarak ilan edildi.

Peki, neler yapıldı "Avrupa Müzik Yılı"nda?

Neler yapılmadı ki. Hemen hemen Avrupa'daki tüm ülkelerde, müzik şenlikleri, festivaller, sergiler ve konferanslar bir yıl boyunca sürdü. Sanki, uluslararası büyük bir yarışma varmış gibi, pek çok ülke birbirleri ile kıyasla bir yarış içerisinde idiler.

Avrupa Müzik Yılı'nın bizim için en önemli yanı ise, birçok ülkenin kendi ulusal kültürlerini, evrensel kültür içerisinde tanıtabilmeleri idi. Yani asıl amaç, Bach, Scarlatti ve Handel'in yaşam öykülerini anlatıp eserlerini yorumlamak yerine, ülkeleri sanatsal yönden birbirleri ile kaynaştırmak ve dolayısı ile, birtakım kültür alışverişleri yapmaktır.

İşte, işin içerisinde ulusal kültürler ve kültür alışverişleri de girince, 1985 Avrupa Müzik Yılı'nın asıl amacı ortaya çıkmış oluyordu.

Acaba, amacına ulaşabildi mi 1985 Avrupa Müzik Yılı?

Amacına ulaştı veya ulaşmadı. Burada bu konuya değinmek istemiyorum. Ama, bir de bu büyük olayı Türkiye açısından değerlendirmek gerekir.

Neler yapıldı Avrupa Müzik Yılı içerisinde Türkiye'de? Yapılanlar yetedi miydi yoksa yetersiz miydi?

Öncelikle, Türkiye Avrupa Müzik Yılı'na ne gibi katkılarda bulundu, bu yıldan ne derece faydalandı, bunları ele almamız gerekir.

Bilindiği kadar ile Türkiye'de, Avrupa Müzik Yılı sanat çevrelerince pek ilgi uyandırmadı. Çeşitli kültür merkezleri küçük çaplı sergiler

Avrupa Müzik Yılı ve Türkiye

Bülent Alaner

açtılar. Buna örnek olarak İngiliz Kültür Heyeti'nin Ankara Devlet Konservatuarı'ndaki sergisini gösterebiliriz. Konser olarak Ankara, İstanbul ve İzmir'de düzenlenen küçük çaplı konserleri ve Türkiye Radyoları 3. programının, Avrupa Yayın Birliği vasıtası ile yayınladığı, Bach'ın eserlerini konu alan programı örnek olarak gösterebiliriz. Son olarak da 1985 Eylül ayı sonlarında, İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nde "Uluslararası Modal Müzik Kongresi"nin düzenlenmesi ile, Avrupa Müzik Yılı kutlama çalışmaları, Türkiye açısından sona ermiş bulunuyordu.

Yukarıda yazdıklarımıza göre bir değerlendirme yapacak olursak, koca bir yıl içerisinde yapılan çalışmaların ne kadar yetersiz olduğunu görebiliriz. Peki, daha neler yapılabilirdi 1985 Avrupa Müzik Yılı için Türkiye'de?

Herşeyden önce, yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu yılın asıl amacının, "ulusal kültürlerin evrensel kültürle kaynaşmasını sağlamaktır" demistik. Demek ki, 1985 yılı iyi değerlendirilebilseydi, bu Türkiye açısından son derece önemli bir yıl olacaktı.

Bunun önemini şu şekilde açıklayabiliriz:

Bugün, Türkiye'de müzik alanında bir ulusal kültür yaratma çabaları, reddedilemeyecek bir biçimde gözlenmektedir. Aslında, müzikte ulusal kültür yaratma çabaları, 1929'da Musiki Muallim Mektebi ile birlikte başlamıştır.

İşte, bizim de Avrupa Müzik Yılı

lı'na yapabileceğimiz katkı ulusal kültürümüzle olabilirdi. Yani, kendi ulusal kültürümüzü, evrensel kültür içerisinde kabul ettirebilmek. Bu, iki yönde olabilir. Birincisi konserler yolu ile ikincisi ise, Müzikoloji (Müzik Bilimi) yolu ile. Konserler, az da olsa bugün için yapılmakta. Ancak, müzikoloji ile ilgili çalışmaları ne yazık ki izleyemekteyiz.

Peki, ne işimize yarardı ulusal müzikolojiyi, Batı'da tanıtmak?

Hemen şunu söyleyelim ki, şayet böyle bir çalışma yapılırsa idi, bunu tüm Batı ayakta alkışlardı. Çünkü, bugün Batılı müzikologlar yeni yeni arayışlar içerisinde. Bunun nedeni ise, Batı'da müzikolojik malzemenin bitmiş olmasıdır. Durum böyle olunca da, müzikologlar kendilerine yeni yeni ufuklar aramaktadırlar.

İşte, biz bir İbn-i Sina'mızı, bir Farabi'mizi, halk müziğimizi, geleneksel divan müziğimizi ve çalgılarımızı, kısaca kendi ulusal kültürümüzü, Avrupa Müzik Yılı içerisinde Batı'ya tanıtmaya olanağı bulabilseydik, hem Avrupalı müzikologlar için yeni yeni çalışma alanları açmış olurduk, hem de ulusal kültürümüzü evrensel kültür içerisinde kabul ettirebilirdik.

Ancak, elimizdeki bu büyük fırsatı 1985 yılı içerisinde ne yazık ki değerlendiremedik. Dileğimiz, hiç olmazsa bundan sonra birtakım olaylardan ders alıp, aynı büyük hataları tekrarlamamaktır.

Nice güzel müzik ve kardeşlik yıllarına.

TEPAR

Avrupa Standartlarında
PIKAJ MUMU

İsteme Adresi:

- Anadolu Cad. 677/1 Şemikler/İZMİR
Tel : 11 82 71
- Sivritaş Sok. 12/7 Mecidiyeköy/İSTANBUL
Tel : 166 55 06
- Ş. Adem Yavuz Sok. 16/14 Kızılay/ANKARA
Tel : 25 79 65

Kalem 060

AMSTRAD ve ATARI

BİLGİSAYAR ve YAN ÜNİTELERİNİ
EN UYGUN FİYAT ve KOŞULLARLA
BULABİLECEĞİNİZ

DENEYİMLİ ve UZMAN BİR KADRO'nun
HAZIRLADIĞI İŞ PROGRAMLARI ARASINDA
İHTİYAÇ DUYDUĞUNUZ PROGRAMLARI
TEMİN EDEBİLECEĞİNİZ

HER ZAMAN YANINIZDA GÜVENİLİR DOST

ERBAY Bilgisayar Paz.ve Tic.Ltd.Şti.

SÜMER SOKAK 12/6 YENİŞEHİR-ANKARA

Tlf:300337

Kalem 061

PLESSEY

NİTELİKLİ... EKONOMİK

PLEKOM

Bilgisayar Elektronik Sanayi ve Tic. A.Ş.

Abidei Hürriyet Cad. Demirsoy Apt. 6A/3

80310 Mecidiyeköy - İSTANBUL

Tel: 166 71 44 Tlx: 26869 ssgx tr. Kalem 062

CAZ

Hüzünün Müziği

Derleyip Çeviren:
Feride ÇİÇEKOĞLU

Önsöz:

Ahmet TELLİ

naireni Aytug'un konarında
daha başka anlamla karşılan
konuda, "Kardeşim gibi se
unutamam. Kollarının arasını
yatım boyunca unutamayacağım bir şok oldu" de
di.

otobüs çıktı.
PIYANGO HESAPLARI
TARTIŞILIYOR

KALEM YAYINLARI

● BRECHT'LE YAŞAMAK

● NAZİZM VE KÜLTÜR Lionel Richard

● YILDIZ SAVAŞLARI Haluk Gerger

● SİNEMA DİYE DİYE... Mahmut Tali Öngören

Mal Onar Divan'da eleştiril-

Buğdayspor:
spor: 4 - Me

Kalem
basın yayın dağıtım sanırım
ticaret ve sanayi limited stl.

Merkez: Anadolu Cad. 677/1, Şemikler-İzmir, Tel:11 82 71

Şube: Şehit Adem Yavuz Sok. 16/14, Kızılay-Ankara, Tel: 25 79 65

BİLİM VE SANAT

1986 ULUSLARARASI BARIŞ YILINDA TÜRKİYE AYDINLARINDAN DÜNYA BARIŞ GÜÇLERİNE ARMAĞAN

Sadun Aren, Aziz Çalışlar, Demirtaş Ceyhun, Bilgesu Erenus, Hüsnü Göksel, Gencay Gürsoy, Haluk Gerger, Hasan Esat Işık, Alpaslan Işıklı, Yalçın Küçük, Aziz Nesin, Yılmaz Onay, M. Tali Öngören, Tahsin Saraç, Bahri Savcı, Kemal Sülker, Cahit Talas, İlhan Tekeli, Taner Timur, Vedat Türkali, Gündüz Vassaf, Fehmi Yavuz, Oğuz Aral, Nezih Danyal, Ferruh Doğan, Hatay Dumlupınar, Kamil Masaracı, Tan Oral, Behiç Pek, Gırgır Çizerleri

BARIŞ

İçin yazdılar çizdiler
Barış Seçkisi
Derleyen: Haluk Gerger

900 lira

Enflasyon durdulamıyor. Başbakan Özal, "ne yapalım, ilk kez hükümetimiz ücretleri enflasyondan yukarda tutuyor, enflasyon da düşmüyor" diyor. Ücretlerse 1963 rakamlarının altında.

İlhan Selçuk'un önsözünü yazdığı ve Sadun Aren, Gürel Tüzün, Sinan Sönmez, Oğuz Oyan, Alpaslan Işıklı, Yakup Kepenek, Aziz Kanukman, Namık Özcan'ın ekonomik düzenimizi anlattıkları kitap, "İŞBİTİREN EKONOMİ"nin tüm yönlerini işliyor, eleştiriyor, önerileri sıralıyor.

Bilim ve Sanat Kitaplarını posta pulu karşılığında Sümer Sokak 36/1-A Kızılay, Ankara adresinden isteyebilirsiniz. Birden çok isteklerde ücretini 125261(Ank.)no'lu posta çekine yatırmanız ve aynı adresten posta çekinin fotokopisiyle birlik te istekte bulunmanız yeterlidir.

Kitaplar, Cumhuriyet Kitap Kulübünden ve Yarın Abone Kulübünden de üyelerince sağlanabilir.

Türkiye Dağıtım: Etkin Dağıtım.

KİTAPLARI

YARIN

YAYINLARI

Yarın Yayınları'nın
yeni yayın dönemindeki
programını izleyin.

ÖĞRENCİ KIYIMI

Gelecekleri yokedilen onbinlerce üniversite öğrencisinin
öyküsü
Selim Demirci
250 lira

"İDOOLOJİK"

Hatay Dumlupınar
Karikatürler, 400 lira

AYKIRI YAŞAMAK

Şükrü Erbaş
Şiirler, 400 lira

SAUL STEINBERG

Yaşamı ve Çizgisi
Karikatürler, 750 lira

SOVYET ROMANI

A. Mümtaz İdil
İnceleme, 500 lira

CEVAHİR KALBIYLA DOLUNAY

Halim Yazıcı
Şiirler, 250 lira

YAYINCILIĞIN GENÇ ADI

Yarın Yayınları'nı posta pulu karşılığı, aşağıdaki yazışma adresinden isteyebilirsiniz. 3000 lirayı aşan toplu istekler, yüzde 20 indirimli ve ödemeli gönderilir. Cumhuriyet Kitap Kulübü ve Yarın Abone Kulübü üyeleri, kulüplerden edinebilirler.

Yazışma adresi: P.K. 1058, 34437 Sirkeci-İstanbul.
Türkiye dağıtım: Etkin Dağıtım.

BİLİM ve SANAT
Barış Yılı EK-1

KAG

Nütifafa

NABAD

உற்பவ்

சலா தானம்

FA

Uku thu

ဝေ

KHOTO

IN-LAM

PAZ

س

ममृव'मम'

शांति

IX

Frieden

ULUSLARARASI BARIŞ YILI 1986

BM Genel Kurulu 16 Kasım 1982 tarihli 37/16 no.lu kararıyla 1986 yılının Uluslararası Barış Yılı ilan edilmesini ve 24 Ekim 1985'de resmen başlatılmasını kabul etti. Genel Kurul Barış Yılı'na ilişkin ilk temel karar ile onu izleyen tüm kararlarını oybirliğiyle aldı.

Uluslararası Barış Yılı'nın temel hedefleri şöyle sıralanıyor:

- Birleşmiş Milletler ve üyesi olan ülkelerde, hükümetlerarası kuruluşlarda, hükümetlerüstü örgütlerde, eğitimsel, kültürel ve akademik kurumlarda ve kitle iletişim araçlarında aşağıdaki konulara ilişkin yoğun ve etkili girişimler yapılmasını sağlamak,
- Barışı, uluslararası güvenliği ve BM Evrensel Bildirisinde anlatımını bulan işbirliğini geliştirmek
- Çelişkileri barışçıl yollardan çözüme kavuşturmak.
- Birleşmiş Milletler'i barışın geliştirilmesi ve korunması için çaba gösteren temel uluslararası sistem olarak güçlendirmek,
- Çağdaş dünyada barışın temel gereksinimlerine dikkat çekmek ve bu gereksinimlerin kamuoyuna yansıtılmasını sağlamak.

Uluslararası Barış Yılı'nın etkinlik programı tüm hükümetler, BM içindeki örgütler, hükümetlerüstü kuruluşlar ve ilgilenen bireylere açıktır. Genel Kurul yıllık programı Kırkinci birleşiminde kabul edecektir.

Uluslararası Barış Yılına hazırlanmak için, 1985 yılında bir dizi yerel seminer düzenlenmiştir. Bu seminerler Afrika bölgesi için Addis Ababa'da, Güney Amerika ve Karayibler için New York'ta, Avrupa bölgesi için Viyana'da, Asya ve Pasifik bölgesi için Bangkok'ta yapıldı. Her seminere katılanlar arasında, üye ülkelerden uzmanlar, BM temsilcileri, akademisyenler ve hükümetlerüstü kuruluşlardan yetkililer bulunuyordu. Seminerlerde Barış ve Gelişme, Barış, Silahsızlanma ve Toplumların Barış İçinde Yaşamaya Hazırlanması konuları tartışıldı. 1985'in Mart ayında yıl etkinlikleri için finansman sağlamak amacıyla bir konferans düzenlendi. Üye ülkelere, kamu ve özel sektör kuruluşlarına açık bir bağış fonu düzenlendi.

1986 yılında ortak etkinlikler düzenlenmesi amacıyla pekçok üye ülkede komite ve konseyler kuruluyor. Bu yıl içinde, kendi özel program ve projelerini gerçekleştirecek olan hükümetlerüstü kuruluşların sayısı ise 200'e ulaşıyor. 1985'te barış konusuna ilişkin özel çalışmalarını başlatan akademik topluluk ve kurumlar da 1986 yılında barışı ilgilendiren sorunlar üzerine konferans ve seminerler düzenleyecekler.

Uluslararası Barış Yılı kapsamındaki özel etkinlikler Ocak ayı içinde başlayacak.

**TÜRKİYE NÜKLEER SİLAHSIZ-
LANMA VE SİLAHLARIN DON-
DURULMASIYLA İLGİLİ
6 KARAR TASARISINA
DAHA RED OYU
VERDİ!**

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün 40nci Genel Kurul çalışmaları esnasında, Birinci Siyasi ve Güvenlik Komitesi'nin 43'üncü toplantısında nükleer silahların çeşitli yönleriyle ilgili 7 karar tasarısı görüşülerek onaylandı. 7 karar tasarısından altısına Türkiye Cumhuriyeti red oyu verdi.

20 Kasım 1985 günü yapılan toplantı hakkında Birleşmiş Milletler Kamu Enformasyon Departmanı, Basın Bölümü tarafından yayınlanan GA/Ps/2553 numaralı basın bildirisinde bu durum doğrulandı.

Türkiye'nin red oyu verdiği karar tasarıları şöyle:

"Nükleer Silahların Tüm Yönleriyle İlgili Karar Tasarısı",

"Sovyet - Amerikan Nükleer Silahlarının Dondurulması Karar Tasarısı",

"Nükleer Güce Sahip Tüm Devletlerin Nükleer Silahlanmayı Dondurmasıyla İlgili Karar Tasarısı",

"Nükleer Silahların Dondurulmasıyla İlgili Karar Tasarısı",

"Nükleer Nötron Silahıyla İlgili Karar Tasarısı",

"Nükleer Silahlanma Yarışı ve Nükleer Silahsızlanma İle İlgili Karar Tasarısı".

"Nükleer Silahların Tüm Yönleriyle İlgili Karar Tasarısı", Genel Kurulun Silahsızlanma Konferansı'na zaman yitirmeden nükleer silahlanma yarışının durdurulması ve nükleer silahsızlanma için görüşmeleri sürdürmesi ve bu amaçla bir komite oluşturulması için çağrıda bulunmasını öngörüyor. Bu karar tasarısı 99 olumlu, 19 karşı ve 10 çekimser oyla kabul edildi. Türkiye'yle birlikte karara red oyu veren ülkeler şöyle:

Avustralya, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Federal Almanya, İzlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelan-

da, Norveç, İspanya, İngiltere, ABD, (Belge No: A/C.1/40/L.13)

Sovyet-Amerikan Nükleer Silahlarının Dondurulması Karar Tasarısı"

BM Genel Kurulu'nun Sovyetler Birliği ile ABD'ye çağrıda bulunarak silahsızlanma için kapsamlı bir programın ilk adımını oluşturacak hemen nükleer silahlarını dondurmalarını istemesini öngörüyor. Bu karar tasarısı Belge No: A/C.1/40/L.18 olarak anılıyor. 113 olumlu, 11 red ve 6 çekimser oyla kabul edilmiştir. Türkiye'yle birlikte karar tasarısına red oyu kullanan devletler şöyledir:

Belçika, Kanada, Fransa, Federal Almanya, İsrail, İtalya, Japonya, Portekiz, İngiltere, ABD.

"Nükleer Güce Sahip Tüm Devletlerin Nükleer Silahlanmayı Dondurmasıyla İlgili Karar Tasarısı"

(Belge A/C.1/40/L.25) Genel Kurul'un, nükleer güce sahip tüm devletlere nükleer silahların dondurulmasında anlaşmaları için çağrıda bulunmasını öngörüyor. Bu karar tasarısı 110 olumlu, 12 red ve 8 çekimser

oyla kabul edildi. Red oyu veren devletler şunlar;

Belçika Kanada Fransa, Federal Almanya, İsrail, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, Türkiye, İngiltere, ABD.

"Nükleer Silahların Dondurulmasıyla İlgili Karar Tasarısı"

Genel Kurulun nükleer güce sahip tüm devletlere çağrı yaparak, belirli bir tarihte nükleer silah stoklarını global düzeyde (under appropriate verification) dondurmalarını istemesini öngörüyor. Karar tasarısı 101 olumlu, 17 red ve 8 çekimser oyla kabul edildi. Tasarıya red oyu verenler:

Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Federal Almanya, İzlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, Türkiye, İngiltere, ABD. (Belge A/C.1/40/L.44)

"Nükleer Nötron Silahıyla İlgili Karar Tasarısı"

Genel Kurul'un Silahsızlanma Konferansından nükleer nötron silahlarının kullanımı, yerleştirilmesi, stoklanması, üretimi ve geliştirilmesinin yasaklanması yolunda bir anlaşma sağlamak amacıyla görüşmelere başlaması yolunda talepte bulunması ve böylece yine Genel Kurul'un bu konudaki talebini yeniden teyid etmesini öngörüyordu. Karar tasarısı 62 olumlu 11 red ve 56 çekimser oyla kabul edildi. Tasarıya red oyu veren ülkeler şöyle:

Belçika, Kanada, Fransa, Federal Almanya, İsrail, İtalya, Japonya, Portekiz, Türkiye, İngiltere ve ABD.

Bu karar tasarısına çekimser kalan ülkeler arasında sosyalist ülkeler topluluğu yok. Sri Lanka, Sudan, Paraguay, Pakistan, İsveç, Venezuela, Avusturya, Bangladeş gibi ülkeler var. (Belge: A/C.1/40/L.47)

"Nükleer Silahlanma Yarışı ve Nükleer Silahsızlanma İle İlgili Karar Tasarısı"

Genel Kurulun Silahsızlanma Konferansından özel bir komite oluşturarak 1986'daki birleşiminde, bu komitenin Konferansa nükleer silah sistemlerinin geliştirilmesi ve niteliksel olarak iyileştirilmesini önleyici, nükleer silahların tüm çeşitleri taşıma yöntemleriyle silahlanma amacıyla kullanılacak bölünebilen maddelerin üretimini önleyici çoklu görüşmeler yoluyla anlaşmaların bağlanması için, ayrıca, varolan nükleer silahlarda, gelecekte toptan yokedilmeleri de dikkate alınarak somut azaltmalara gitmenin en iyi nasıl gerçekleştirilebileceği yolunda çalışma yapmasını talep etmesini öngörüyor.

Bu karar tasarısına 112 olumlu, 16 red ve 5 çekimser oy kullanıldı. (Belge A/C.1/40/L.64)

Karar tasarısına red oyu veren devletler şunlardır:

Avustralya, Belçika, Kanada, Fransa, Federal Almanya, İzlanda, İsrail, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, Türkiye, İngiltere ve ABD.

Türkiye'nin olumlu oy verdiği tek karar tasarısı (20 Kasım 1985 tarihli toplantıda) "Bölünebilir Maddelerin Üretimiyle İlgili Karar Tasarısı" idi. Bu karar tasarısına 127 olumlu, 7 çekimser oy kullanıldı. Kimse karşı oy kullanmadı. Çekimser oy kullanan ülkeler: Arjantin, Brezilya, Çin, Fransa, Hindistan, İngiltere, ABD idi. Bu karar tasarısı Genel Kurulun Silahsızlanma Konferansından nükleer silahlar için kullanılan bölünebilir maddelerin (fissionable material) üretimini yasaklanması sorunu ele almasını istemesini öngörüyor. Karar Tasarısı belge A/C.140/L.37 olarak anılıyor.

Birleşmiş Milletler'in Siyasi ve Güvenlik Birinci Komitesi'nin 38. toplantısı 14 Kasım 1985 tarihli toplantısında silahsızlanma ile ilgili beş karar tasarısı kabul edildi. (Basın açıklaması: GA/ps/2548)

Türkiye "Silahsızlanma İçin Uluslararası İşbirliği" karar tasarısına red oyu kullanırken, "İkili Silahsızlanma Görüşmeleri" karar tasarısına da çekimser oy verdi.

"Silahsızlanma için Uluslararası İşbirliği" başlıklı karar tasarısı 91 olumlu, 19 red ve 14 çekimser oyla kabul edildi. Aynı şekilde "İkili Silahsızlanma Görüşmeleri" Karar tasarısı da 117 olumlu ve 16 çekimser oyla kabul edildi. "Silahsızlanma İçin Uluslararası İşbirliği" karar tasarısı şu ülkeler tarafından ortaklaşa sunulmuştu:

Afganistan, Angola, Kongo, Küba, Çekoslovakya, Demokratik Yemen, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Guyana, Macaristan, Endonezya, Laos Halk Demokratik Cumhuriyeti, Moğolistan, Mozambik, Polonya, Suriye, Ukrayna ve Vietnam. "İkili Nükleer Silahsızlanma Görüşmeleri" karar tasarısı ise şu ülkeler tarafından sunulmuştu:

Cezayir, Bahamalar, Bangladeş, Kolombiya, Küba, Ekvador, Mısır, Gana, Hindistan, Endonezya, Madagaskar, Meksika, Nijerya, Pakistan, Peru, Romanya, Sri Lanka, Yemen, Yugoslavya ve Zimbabve.

"Silahsızlanma İçin Uluslararası İşbirliği" karar tasarısı Genel Kurul'un 34/88 sayılı kararı uyarınca Silahsızlanma İçin Uluslararası İşbirliği Deklerasyonu'ndaki ilke ve düşünceleri aktif biçimde kullanmaları için tüm devletlere çağrıda bulunuyor. Bu karar tasarısı, özellikle Dünya Silahsızlanma kampanyası ile ilgili olarak silahsızlanma için uluslararası işbirliği düşüncesinin devletler tarafından yayılmasını öngörüyor. Karar tasarısı uyarınca BM Genel Kurulu, silahsızlanma için uluslararası işbirliği dü-

şüncesi ile uluslararası ilişkilerde güç kullanımının bağdaşmadığını ilan ederek, silahsızlanma için işbirliğinin etkili olabilmesi için devletlerin nükleer bir savaşı önlemeye yönelik bir politika uygulamasına çağırarak. BM Genel Kurulu ayrıca, silahlanma yarışının, insanın eylemde bulunduğu diğer alanlara, örneğin uzaya yayılmasını talep ederek, uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması gerektiğini bildirecek.

Bu karar tasarısına Türkiye ile birlikte Avustralya, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Federal Alman Cumhuriyeti, İzlanda, İsrail, İtalyan, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İngiltere ve ABD redoyu kullandı. Bu karar tasarısına çekimser oy kullananlar ise şöyle:

Avusturya, Bahamalar, Brezilya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Şili, Kolombiya, Finlandiya, Yunanistan, İrlanda, Fas, Nijer, Paraguay ve İsveç.

Türkiye'nin çekimser oy kullandığı "İkili Nükleer Silahsızlanma Görüşmeleri" karar tasarısı (bilateral nuclear arms negotiations) ise BM Genel Kurulu'nun ABD ile Sovyetler Birliği liderlerinin zirve görüşmesinde şimdiki ikili görüşmelerine kararlı bir hız kazandıracağı umudunu belirterek nükleer silahlanma yarışının durdurulması, nükleer silah stoklarının azaltılması ve uzayda silahlanma yarışının engellenmesi yolunda görüşmelerden etkili anlaşmalar çıkarılması isteğini ifade etmesini öngörüyor. Genel Kurulun ikili görüşmelerin hiç bir şekilde bu konularda çoklu görüşmeler yapılması gereksinimini ortadan kaldırmayacağını da yeniden teyid etmesi öngörülüyor.

Bu karar tasarısına hiç kimse red oyu kullanmazken, Türkiye ile birlikte şu ülkeler çekimser oy verdiler:

Avustralya, Belçika, Fransa, Federal Alman Cumhuriyeti, İzlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İngiltere, ABD.

Nezih Danyal

Acayipleşti havalar ,
bir güneş, bir yağmur, bir kar.
Atom bombası denemelerinden diyorlar.

Stronsium 90 yağıyormuş
ota, süte, ete ,
umuda, hürriyete,
kapısını çaldığımız büyük hasrete.

Kendi kendimizle yarışmadayız, gülüm.
Ya ölü yıldızlara hayatı götüreceğiz,
ya dünyamıza incek ölüm.

NAZIM HİKMET